

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені А.С. МАКАРЕНКА

ОЛЕНА СЕМЕНОГ, ОЛЬГА ФАСТ

**Академічне письмо:
лінгвокультурологічний підхід**

Навчальний посібник

Суми - 2015

УДК 37.016:003:028.31.028.42

ББК 81

С 30

*Друкується згідно з рішенням вченої ради
Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України
(протокол № 12 від 23 листопада 2015 року).*

Автори:

О. Семеног (модуль 1, завдання на рефлексію і самоперевірку; програма курсу);

О.Фаст (модуль 2, завдання на рефлексію і самоперевірку; словничок термінів)

Рецензенти:

Н. М. Бідюк, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри практики іноземної мови та методики викладання Хмельницького національного університету;

М. П. Вовк, доктор педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу змісту і організації педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України;

Л. Є. Гусак, доктор педагогічних наук, професор кафедри іноземних мов гуманітарних спеціальностей Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

В. В. Герман, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка.

Семеног О., Фаст О.

С 30 Академічне письмо: лінгвокультурологічний підхід: навч. посіб. / Олена Семеног, Ольга Фаст. – Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. – 221 с.

Пропонований навчальний посібник зорієнтовно на поглиблення знань користувачів про науковий стиль української та англійської мови, розширення уявлення про мовні засоби наукового тексту, опанування технології роботи із сучасним українським та англійським науковим текстом. У модулях на основі культурологічного підходів розкриваються важливі аспекти академічного письма українською та англійською мовою: особливості організації наукової праці дослідника: зміст та сутність наукового дослідження, логіка науково-дослідницької роботи, культура праці з науковими текстами різних жанрів, особливості цитування згідно з міжнародними стандартами.

The training module reveals the peculiarities of organization of scientific research based on cultural and interdisciplinary approaches. The integrated module sections, including the content and nature of scientific research, the logic research process, cultural aspect of work with academic texts, the citation in accordance with international standards, - cover important aspects of academic writing in a foreign language.

Для широкого кола користувачів: магістрантів, майбутніх докторів філософії, науково-педагогічних і педагогічних працівників, для всіх, хто прагне навчитися писати академічний текст.

УДК 37.016:003:028.31.028.42

ББК 81

© Семеног О., Ячменик М., 2015

© СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2015

ЗМІСТ

АКАДЕМІЧНЕ ПИСЬМО: МЕТА І ЗАВДАННЯ	4
МОДУЛЬ 1. Культура українського наукового тексту	6
1.1. Науковий текст як форма реалізації мовнопрофесійної діяльності .	6
1.2. Культура особистості дослідника.....	34
1.2.1. Лексикографічна культура дослідника	37
1.2.2. Термінологічна культура дослідника.....	45
1.2.3. Бібліографічна культура дослідника.....	50
1.3. Культура читання наукового тексту	56
1.4. Компресія наукового тексту	61
1.5. Композиція наукового тексту	70
1.6. Наукова стаття як самостійний науковий твір.....	77
1.7. Мова і стиль кваліфікаційної роботи	83
1.8. Науковий відгук і наукова рецензія	98
MODULE 2. Academic writing: cultural approaches.....	108
2.1. Research work.....	108
2.2. Importance	108
2.3. Research Process.....	111
2.4. Research Problem, Topic.....	111
2.5. Understanding Research Topics	113
2.6. Literature Review	114
2.7. Writing the Abstract	119
2.8. Critical Reading Toward Critical Writing	119
2.9. A System For Dealing With New Words While Reading	122
2.10. Using and Citing Your Sources	124
2.11. Quoting, Summarizing, and Paraphrasing	129
2.12. Referring to Sources.....	136
Рефлексія і самоперевірка	141
Reflection and Self-Testing. Exercises.....	182
Культура наукової мови (із програми підвищення кваліфікації науково- педагогічних працівників: основні теми).....	193
Російсько-український словник-мінімум наукового мовлення	199
Glossary of Terms Used to Discuss Academic Writing.....	215

АКАДЕМІЧНЕ ПИСЬМО: МЕТА І ЗАВДАННЯ

Поняття «академічне письмо» («*scientific writing*») фахівці розглядають як методологію і процес написання наукових текстів (кваліфікаційних робіт, наукової статті, наукової монографії, наукового есе та ін.), практику (формування умінь і навичок формулювати думки, ідеї, умінь структурувати, компресувати, редагувати, створювати науковий текст, доносити його до цільової аудиторії).

Мета посібника: сприяти розвитку мовнокомунікативної, текстової, термінологічної, лексикографічної культури дослідника у галузі створення писемних текстів академічного характеру, як навчальних, так і дослідницьких. Навчальний матеріал призначений для широкого кола користувачів: магістрантів, майбутніх докторів філософії, науково-педагогічних і педагогічних працівників, для всіх, хто прагне навчитися писати академічний текст.

Завдання модулів:

– розширити уявлення про мовні засоби наукового тексту, розвинути потребу в нормативному вживанні засобів наукової мови для успішної презентації результатів науково-дослідної діяльності; виховувати мовний смак і мовне чуття наукового слова;

– сприяти удосконаленню навичок академічного письма (створювати авторські наукові тексти різних жанрів);

Науково-навчальні матеріали модулів спрямовані на вдосконалення у користувачів таких **умінь**:

– здійснювати професійне читання наукових текстів різних підстилів ; здійснювати операційну обробку наукових текстів різних підстилів і жанрів (реферування, анотування та ін.); характеризувати індивідуальну манеру письма науковця;

– моделювати зв'язні наукові тексти різних жанрів (створювати глосарії ключових термінів; готувати наукові статті, тези, доповіді, повідомлення, виступи) з урахуванням структурно-сміслових, жанрово-композиційних особливостей та принципів текстової організації;

– створювати науковий текст згідно з вимогами наукового стилю;

– дотримуватися в науковому тексті правильності, смислової точності, логічної послідовності, змістовності, інформаційної і змістової насиченості; володіти лексичними, морфологічними, синтаксичними нормами;

– дотримуватися відповідних вимог щодо цитування з першоджерел, «непрямого» цитування, «некоректного цитування» з наукових джерел; оформлювати цитати-тези, цитати-аргументи;

– компресувати інформацію, готувати анотацію, науковий відгук, наукову рецензію;

– редагувати (вчитувати, обробляти, переробляти) наукові тексти різних жанрів відповідно до вимог наукового стилю; здійснювати самоконтроль виконаної роботи на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях;

– дотримуватися комунікативних якостей мовлення у практиці наукового спілкування; аналізувати мовленнєву ситуацію під кутом зору її структури і вибору адекватної моделі наукового спілкування, дотримання стилістичних норм.

Освітні технології: особистісно-орієнтовані (технологія навчання як наукового дослідження, технологія евристичного навчання, метод проектів); активні та інтерактивні технології проведення занять (технологія розвитку критичного мислення через читання, технологія проведення дискусій, ділові та рольові ігри, круглі столи, проекти).

Форми аудиторної роботи: лекції (лекція-візуалізація, проблемна лекція, семінарські, практичні заняття, професійно-орієнтовані тренінги, рольова гра, проектно-рольове моделювання; драматизації, диспути, майстер-клас.

Форми самостійної роботи: читання наукового тексту, підготовка конспектів, анотацій, підбір бібліографії з теми дослідження, складання плану, есе з теми наукового дослідження.

Методи: професійно-орієнтовані етюди, наукові есе; коментарі професійно-орієнтованих ситуацій; дискурсне спостереження; метод малих груп, підготовка аналітичних робіт, «формат ПЕЧА КУЧА» (тренування стислості й точності висловлювання), обговорення у форматі drink & talking; вправи мовного, мовленнєвого, комунікативного, дискурсивного блоків.

Підсумковий контроль: текст наукової статті, оформлений згідно з мовними нормами і стандартами оформлення наукових публікацій.

МОДУЛЬ 1

КУЛЬТУРА УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ТЕКСТУ

1.1. Науковий текст як форма реалізації мовнопрофесійної діяльності

Науковий стиль - це один із функціональних різновидів літературної мови, що обслуговує різні галузі науки, виробництва, освіти і реалізується у книжних спеціалізованих текстах різних жанрів.

Функціональний стиль – (від латинського слова *stilus* – спочатку загострена паличка для письма, згодом — манера письма) суспільно усвідомлена сукупність прийомів уживання, відбору та сполучення мовленнєвих засобів, функціонально зумовлена соціально значимою сферою спілкування.

Науковий стиль української мови формується і розвивається під впливом різних чинників: загального стану науки і наукових знань в Україні, ступеня розвитку літературної мови, мовної практики письменників, учених, діячів культури.

Метою наукового стилю є повідомлення об'єктивної інформації, доведення істинності наукового знання, пояснення причини явищ, опис істотних ознак, властивостей предмета наукового пізнання.

Основні **функції** наукового стилю – *інформативна* (функція повідомлення), *епістемічна* (наукове пояснення явищ, з'ясування, обґрунтування гіпотез, класифікація понять, систематизація знань), *комунікативна* (інформування). Для наукової мови важливою є також *перформативна функція*, суть якої полягає у встановленні певних фактів або зв'язків за допомогою мовного матеріалу, та *функція* аргументованого доказу.

Науковий стиль реалізується переважно в писемному мовленні, однак відчутне зростання наукових контактів у вигляді конференцій, симпозіумів, семінарів загострює увагу і до усного наукового мовлення.

Послугується науковий стиль такими мовними одиницями:

- *міжстильові одиниці* (загальнонаукові, книжні слова), які однаковою мірою використовують у більшості стилях: *перевага, досвід, результат, факт, покладена*;

- *мовні одиниці*, які володіють відповідним функціонально-стильовим забарвленням (*гіпотеза, актуальність проблеми, наукове значення, апробація, ступінь дослідженості, офіційний опонент, автореферат*).

Наукова інформація може передаватися також і за допомогою так званої "штучної" мови – графічної. У цій ролі виступають графіки,

креслення, рисунки, математичні, фізичні символи, назви хімічних елементів, математичних знаків.

За сферами наукового знання тексти наукового стилю поділяють на *науково-технічні* (містять описи технічних об'єктів, аналіз технологій і таке ін.), *науково-природничі* (тексти з біології, хімії, фізики, географії, що подають опис наук про живу і неживу природу), *науково-гуманітарні* (тексти з філології, культурології, філософії, історії, що осмислюють феномен культури, людської особистості).

За ступенем узагальнення виділяють первинні і вторинні жанри.

Жанр - це форма організації мовного матеріалу в межах певного стилю мовлення, що історично склалася і володіє функціонально-смісловою специфікою і стереотипною композиційною структурою.

До *первинних наукових текстів*, мета яких – передавання первинних наукових відомостей, отриманих у процесі наукових досліджень, належать монографія, дисертація, дипломні, магістерські роботи, наукові статті, наукова доповідь.

До *вторинних наукових текстів* (їх мета – опис змісту первинних текстів) належать конспекти, реферати, анотації, рецензії, тези, науково-технічні огляди, науковий звіт, резюме, протоколи засідань наукових товариств тощо.

За формою жанри наукового мовлення поділяють на великі і малі. До *великих жанрів* належать дисертації, енциклопедії, монографії, довідники, навчальні посібники, до *малих* – наукова стаття, реферат, анотація, тези, огляд, рецензія, відгук.

Функціональна класифікація дає змогу виділити такі *підстилі* наукового стилю: власне науковий, науково-навчальний (дидактичний), науково-технічний (виробничо-технічний); науково-популярний; науково-інформативний (науково-реферативний), науково-довідковий (довідково-енциклопедичний). У межах наукового стилю виокремлюють також науково-публіцистичний та науково-фантастичний підстилі.

Зупинимося на основних рисах і деяких мовних засобах текстової організації **власне наукового (академічного) підстилю**. Цей різновид призначений для написання первинних і вторинних наукових текстів, що повідомляють наукову інформацію, доводять її новизну (монографій, дисертацій, наукових статей, конспектів, рефератів, анотацій, рецензій, наукових доповідей).

Характерними ознаками власне наукового підстилю виступають академічність викладу, насиченість термінами, книжність, використання чітких визначень, точність, переконливість аргументації, синтаксичних

конструкцій, логічна послідовність викладу, лаконічність форми. Тексти цього різновиду адресують фахівцям відповідного профілю.

У власне науковому стилі пишуть монографію, дисертацію, наукові статті, конспекти, реферати, анотації, рецензії, готують наукову доповідь.

Монографія – це одноосібно написана книга, в якій зібрано, систематизовано й узагальнено значну кількість фактичного матеріалу, результати великого наукового дослідження, одержано переконливі висновки.

Дисертація – це оригінальне самостійне науково завершене дослідження, яке може сприяти вирішенню певної наукової проблеми (для кандидатської дисертації) або відкриттю нових напрямів у науці (для докторської дисертації).

Наукова стаття - один із видів наукових публікацій, де описують кінцеві або проміжні результати дослідження, обґрунтовують способи їх отримання, а також накреслюють перспективи наступних напрацювань.

У вищих навчальних закладах виконують такі наукові роботи: курсова, дипломна, магістерська роботи.

Курсова робота передбачає поглиблення й узагальнення знань з певної фахової чи професійно орієнтованої дисципліни (з окремих розділів або повного навчального курсу), розвиток дослідницьких навичок, спроможності самостійного осмислення наукової проблеми.

Дипломна робота – це навчально–наукове дослідження, що передбачає систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань із базової фахової навчальної дисципліни та їх застосування для вирішення конкретних наукових і практичних завдань у відповідній галузі знань. Дипломна робота може бути поглибленою розробкою теми курсової роботи, а також виконувати функції підготовчого етапу до магістерського дослідження.

Магістерська робота (магістерська дисертація) – це кваліфікаційна самостійна науково–дослідницька робота, щомістить сукупність перспективних і актуальних проблем, відображає творчий потенціал виконавця, його вміння інтерпретувати різні концепції і теорії, здатність до творчого осмислення аналізованого матеріалу, ступінь володіння професійною мовою у предметній галузі знання. Магістерська робота, виконана на основі ґрунтовного теоретичного дослідження, може становити підґрунтя для подальшої роботи над кандидатською дисертацією.

Окреслимо основні риси **науково–навчального підстилю**. Це стиль підручників, навчальних та методичних посібників, збірників завдань і вправ, програм, курсів лекцій, словників, конспектів тощо. Наукову інформацію такий підстиль подає аргументовано й доступно для студентів

чи учнів. Науково-навчальні тексти характеризуються дидактичною спрямованістю, ілюстраціями, логікою і стрункістю. Відбір матеріалу, зміст і форма навчальної літератури залежить від адресності: для вищої школи, середньої, інших типів шкіл.

Спільними ознаками **підручника** і **навчального посібника** є науковість, об'єктивність викладеного матеріалу; відповідність навчальній програмі; наступність і перспективність у процесі розгортання навчального курсу; доступність подання матеріалу. Водночас підручник містить весь обов'язковий зміст навчального курсу, а навчальний посібник доповнює підручник і містить лише ті модулі і теми, які, на переконання автора, потребують особливої уваги.

Ускладнення професійно-комунікативних завдань підготовки у вищій школі, акцентування уваги передусім на самостійній роботі та її технологічному забезпеченні й водночас уже доволі системна невдоволеність учасників навчального процесу лекційним викладанням актуалізують вимоги до **академічної лекції**. Сьогодні її розглядають як своєрідну педагогічну систему, сукупність дидактично спресованих інформаційних блоків, тісно пов'язаних внутрішніми системними зв'язками і пронизаних особистісним смислом. Її мета – закласти основи наукових знань, познайомити з методологією наукового дослідження з відповідної дисципліни і разом з тим забезпечити науково-педагогічну взаємодію викладача і студентів. У такому контексті загострюється увага до культури тексту академічної лекції.

Науково-популярним підстилем пишуть тексти статей, есе наукових праць, інтерв'ю вчених, готують огляди наукової інформації. Завдання науково-популярної літератури – в доступній і зрозумілій нефахівцеві в цій галузі формі ознайомити з науковими знаннями.

Наукові положення у таких текстах ілюструються прикладами. Натомість уникають спеціальних умовних позначень, символів, формул, складних схем. Замість вузькоспеціальних термінів пропонують загальноповживану лексику, подають спрощені визначення. Для текстів властиві прості речення, рідше – складні синтаксичні конструкції.

Наприклад:

Оскільки думка існує в слові, значить, мова є способом існування всякої розумової діяльності. Її виняткову роль в житті й духовному розвитку суспільства розуміли з давніх-давен. Тому й сама мова завжди була предметом наукового інтересу. Так що мовознавство – одна з найдавніших наук. І, як і всяка наука, воно в кожний історичний період відповідало потребам і рівню розвитку того чи іншого народу. Найдавнішу історію – тривалістю 2500 років має мовознавство Індії. Стародавні індуси дуже шанували свої літературні пам'ятки, написані

санскритом. Вони дбали, аби правильно вимовлялися його звуки і вживалися граматичні форми, щоб ця зразкова мова не зазнавала ніякого псування (А.Матвієко).

Отже, **науковий стиль** – це інформаційний простір функціонування наукових мовленнєвих жанрів. У кожному підстилі і жанрі існує відповідна текстова організація з відповідними загальномовними і стильовими нормами.

Головним комунікативним завданням спілкування в науковій сфері є вираження наукових понять та умовиводів. Мислення в цій сфері носить узагальнений, абстрагований, логічний характер. Цим зумовлені такі специфічні ознаки наукового стилю, як абстрагованість, узагальненість, підкреслена логічність викладу, смислова точність, інформативна насиченість, об'єктивність викладу, безобразність, нормативність, предметність, понятійність, однозначність, доказовість, ясність, лаконічність, переконливість, аргументованість, стандартизованість (вибір клішованих мовних варіантів з певною метою). Ці ознаки залежать від жанру, предмета розгляду, фактору адресата. Важливими комунікативними ознаками професійного наукового мовлення виступає змістовність (глибоке осмислення теми, головної думки висловлювання), правильність (дотримання мовних норм), стислість викладу думок, коректність та доречність уживання термінів, чистота мови, виразність дикції, милозвучність. Прокоментуємо деякі з ознак.

Професійну **виразність** мовлення В.Сластьонін вважає тим показником, що визначає рівень педагогічної майстерності: «Впливова сила фрази, вимовленої людиною, залежить передусім від її словникового складу, від того смислу, який має кожне слово, майже незалежно від індивідуальних особливостей того, хто говорить і слухає, а також від особливостей ситуації».

Багатство мовлення зумовлюється наявним лексичним запасом, а це, в свою чергу, залежить від загального активного запасу мовних засобів (моделей словосполучень і речень, типових інтонацій, зв'язків і відношень у тексті), сукупності навичок для цілеспрямованого використання засобів мови.

Ясності усного мовлення досягають завдяки чіткій дикції, логічному і фонетичному наголошуванню, правильному інтонуванню, спокійному і ввічливому тоні. На письмі ясності досягають шляхом послідовності викладу матеріалу (відображає логічне розгортання думки), точного називання, повтору ключових слів, членування наукового тексту на абзаци.

Евфонічність мовлення полягає у мелодійності, інтонаційній виразності, відповідному додержанню орфоепічних норм, на *чистоту мовлення* вказує нормативна вимова, мовленнєво-професійний етикет,

відсутність у мовленні позалітературних компонентів, зокрема діалектизмів, просторічних або професійних жаргонізмів, канцеляризмів, слів-паразитів, невиправданих повторів.

Абстрагованість і узагальненість наукового стилю створюють шляхом використання іменників абстрактного й узагальненого значення, загальнонаукових термінів, дієслів теперішнього часу в «позачасовому» значенні, зворотних і безособових дієслів, дієслівно-іменних сполучень, неозначено-, безособових речень. Наприклад: *проводити дослідження, здійснювати аналіз, піддавати критиці*.

Логічність викладу виявляється в послідовності висловлювання, його доказовості й аргументованості, побудові мовлення відповідно до законів логіки із збереженням відношень і зв'язків реальної дійсності. Це досягається завдяки уважному ставленню до цілого тексту, зв'язності думок і зрозумілому композиційному задуму.

Дієвий засіб вираження логічних зв'язків - спеціальні функціонально-синтаксичні засоби, що вказують на послідовність розвитку думки (*спочатку, насамперед, потім, по-перше, по-друге, отже* і т. ін.), заперечення (*проте, тимчасом, але, тоді як, однак, аж ніяк*), причинно-наслідкові відношення (*таким чином, тому, завдяки цьому, відповідно до цього, внаслідок цього, крім того, до того ж*), перехід від однієї думки до іншої, рубрикації тексту (*перш ніж перейти до..., звернімося до..., розглянемо, зупинимося на..., розглянувши..., перейдемо до..., важливо зупинитися на..., доцільно розглянути...*), результат, висновок (*отже, все сказане дає змогу зробити висновок, підсумовуючи, зазначимо...*)

Засобами логічного зв'язку можуть виступати займенники, прикметники, дієприкметники (*цей, той, такий, названий, указаний* і т.ін.), а також повтори ключових слів у тексті, однорідні члени речення із узагальнювальним словом, вставні слова і словосполучення, що увиразнюють логіку мислення і послідовність викладу, прямий порядок слів у реченні.

Смислова **точність і однозначність** висловлювань досягається шляхом уживання термінів і слів у прямому значенні, уточнень у вигляді зносок, посилань, цитат, прізвищ цифрових даних, які аргументують наукові положення і підсилюють об'єктивність та достовірність висловленого. Недоречно вжите в науковому тексті слово може призвести до подвійного тлумачення цілого речення.

Об'єктивність викладу (різні погляди, відсутність суб'єктивізму, безособовість мовного вираження, зосередженість на предметі) виявляється у зваженому оцінюванні ступеня дослідженості проблеми, шляхів її розв'язання, ефективності певної теорії, рівня завершеності її вивчення, в обґрунтованості результатів, наведенні експериментальних даних тощо. Указівку на джерело повідомлення (кому конкретно належить

те чи інше висловлення) подають з урахуванням вставних слів і словосполучень (*на думку, за даними, автор переконаний* тощо). Об'єктивність форми досягається також шляхом уникнення вигуків і часток на позначення емоцій і почуттів, емоційно-забарвленої лексики й експресивних моделей речень, перевагою нейтрального порядку слів, відсутністю окличної інтонації, обмеженістю питальної інтонації. Вимога об'єктивності визначає особливості манери розповіді: відмову від першої і другої особи, використання односкладних безособових, неозначено-, означено-особових речень. Виявом об'єктивності у наукових текстах є також ґрунтовний огляд літературних джерел з наведенням посилань. Ігнорування цієї ознаки може бути розцінено як плагіат.

Логічна послідовність наукової роботи передбачає такий спосіб викладу, при якому кожний наступний розділ органічно пов'язується із попереднім, висловлена думка або теза в подальшому викладі конкретизується, доповнюється, поглиблюється, що загалом значно покращує бачення тексту. *Послідовність* у науковому тексті реалізується через спеціальні функціонально-синтаксичні засоби, що вказують на послідовність розвитку думки (*насамперед, потім, тепер*), перехід від однієї думки до іншої (*розглянемо, зупинимось на..., розглянувши..., перейдемо до...*), результат, висновок (*отже, підсумуємо ...*).

Стислість автора наукового тексту – це вміння уникати непотрібних повторів, багатослів'я або мовної надмірності.

Хоча науковий текст і монологічний, йому властива спрямованість на адресата. Саме так дослідник повідомляє про мету дослідження (*зупинимось на*), кваліфікує свої дії (*розглянемо, проілюструємо, наведемо приклад*), прагне висловити власне бачення стосовно певної проблеми, подискутувати з фахівцями. Цю ознаку наукового стилю характеризують як **діалогічність**, що виражається у використанні проблемних запитань, цитат, оцінних мовних засобів тощо.

Інформативна, логічна, оцінна насиченість наукового тексту - це ступінь смислової і змістової новизни наукового тексту, що виявляється в авторській концепції, системі авторських оцінок, які допомагають читачеві зрозуміти смисл тексту. Цього досягають шляхом доказовості та об'єктивності викладу, насиченості вузькоспеціалізованими і загальнонауковими термінами. Ступінь інформативності повідомлення залежить від потенційного читача.

Ступінь інформативності повідомлення залежить від потенційного читача. Підвищення інформативної насиченості за мінімальної витрати мовних засобів дозволяє говорити про **мовну економію** у структурі висловлювання.

Отже, науковий стиль, реалізуючись у різних підстилях (власне науковий, науково-навчальний, науково-популярний, науково-довідковий

та ін.) і жанрах (наукова стаття, монографія, дипломна робота, дисертація та ін.) активно обслуговує наукову галузь: повідомляє, аргументує, уточнює, конкретизує, оцінює, забезпечує науковий діалог і полілог.

Науково-комунікаційні процеси в сучасній і динамічний розвиток наукових знань, поглиблення вимог до кваліфікаційних наукових робіт і наукових публікацій загострюють увагу до культури наукового тексту. Учені справедливо наголошують: кожний науковий текст має приводити до якісної зміни (розширення, поглиблення) загальної картини світу як автора продукту, так і споживача.

Аналіз наукових праць Н.Болотнової, І.Гальперіна, В.Лукіна, Л.Мацько, О.Селіванової спонукає до такого узагальненого визначення **тексту** - це *закінчене мовленнєве утворення, змістова, структурно-граматична єдність, що об'єктивована в усній або писемній формі, характеризується замкнутістю, зв'язністю, різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку і має певну прагматичну настанову.*

Поряд із терміном *текст* уживають термін *дискурс*, який розуміють як цілісний мовленнєвий твір у багатоманітні його когнітивно-комунікативних та соціокультурних функцій.

Поняття тексту є об'єктом вивчення різних філологічних наук. Лінгвістика тексту досліджує структуру мовленнєвих творів, їх членування, способи створення зв'язності тексту, його смислову побудову. Предмет стилістики тексту - різноманітні типи текстів, їх стилістичні особливості, способи розгортання інформації, мовленнєві норми в різних функціональних стилях, типи мовлення (монолог, діалог, полілог). Досвід цих наук допомагає більш глибоко розкрити особливості наукового тексту.

Науковий текст – цілісний комунікативний блок, що має чітку, логічну структуру, своєрідний каркас із внутрішньо завершеними частинами (розділами, підрозділами, пунктами, параграфами, абзацами), насиченими відповідною термінологією.

Текст, зазначає російська дослідниця В.Чернявська, завжди співвідноситься з комунікативною ситуацією та її антропоцентрами: автором й адресатом, суб'єктом мовлення і його партнером /-ами комунікації.

Комунікативна ситуація - функціонально-комунікативна сфера (побутова, офіційно-ділова, наукова тощо), у якій створюють текст.

Наукові тексти зорієнтовані на читача як професіонала (партнера і спів мислителя), підготовленого до сприйняття інформації.

Змістом наукового тексту є наукове знання. Науковому знанню притаманні онтологічність, методологічність, аксіологічність,

комунікативність, а, отже, і науковому тексту характерні ті ж риси. Зміст наукового тексту відображає певну часову послідовність різноманітних фактів, подій і думок.

Звичайно, не можна створити науковий текст без попередньо зібраного матеріалу, проведення певного (констатувального, формувального) дослідження, обдумування фактів. В іншому випадку такий текст нагадуватиме огляд, реферат прочитаних книг. Текст, написаний з такою установкою, - слушно зауважує український дослідник Ю.Сурмін, - виконує лише інформативну, а не дослідницьку функцію.

Рівнями розуміння наукового тексту російський мовознавець М.Котюрова вважає *інтралінгвістичний* (фіксує увагу читача на одиницях мовної системи – лексичних, морфологічних, синтаксичних); *перехідний* від інтралінгвістичного до екстралінгвістичного (здійснюється сприйняття хоча б основних властивостей тексту, що співвідноситься з предметом думки); *екстралінгвістичний* (враховує специфіку типового змісту як наукове знання).

Серед принципів укладання наукових текстів виділяють принципи змістовної насиченості, наукової інформативності, новизни, змістової закінченості, проблемності, доступності фахівцеві однієї чи кількох галузей.

Загострюється увага до принципів **професійної значущості**, що виявляється у повідомленні необхідних відомостей з галузі професійної сфери діяльності; **науковості**, що полягає (за Ю.Сорокіним) у дослідженні об'єктивного (істинного) змісту речей і явищ та їх взаємодії; **новизни** професійно орієнтованої інформації, її пізнавальної цінності, що характеризується наявністю теоретичних положень, нових знань, які обґрунтовані на основі фундаментальних або прикладних наукових досліджень і розкривається в авторській концепції, оцінці певного явища чи факту; **доступності** фахівцям однієї чи кількох галузей, що означає зрозумілість, легкість сприйняття інформації, відповідність повідомлення комунікативній сприйнятливості користувача; **змістової завершеності**, яка реалізується в цілісності розкриття намічених завдань.

Важливими характеристиками наукового тексту є проблемність, гіпотетичність, цілеспрямованість. Текст обов'язково відображає ту чи іншу проблему, висуває гіпотези, орієнтує на нове знання, характеризується доцільністю й раціональністю усіх положень, орієнтований на досягнення дослідницької мети і завдань. Водночас **принцип проблемності** передбачає потребу кодування проблемних запитань у назвах, змісті окремих параграфів і всього наукового тексту.

Зростає вага **принципу інтертекстуальності**, який характеризують як багатовимірний зв'язок наукового тексту з іншими. Н. Колесникова наголошує на так званому діалозі з певною чужою смисловою позицією, на взаємодії «своєї» і чужої мови (залучення читача до авторського

міркування). Цю ознаку наукового тексту визначають як **діалогічність**, виражену у використанні проблемних запитань, цитат, оцінних мовних засобів тощо. Так дослідник повідомляє про мету дослідження (зупинимося на), кваліфікує свої дії (розглянемо, проілюструємо, наведемо приклад), прагне висловити власне бачення стосовно певної проблеми, подискутувати з фахівцями.

Орієнтація на читача-професіонала актуалізує такі основні **функції** різножанрових **наукових текстів**:

- *інформативну* (функція повідомлення);
- *епістемічну* (наукове пояснення явищ, з'ясування, обґрунтування гіпотез, класифікація понять, систематизація знань);
- *комунікативну* (передавання спеціальної інформації);
- *перформативну* (встановлення певних фактів або зв'язків за допомогою мовного матеріалу);
- *гносеологічну* (пізнавальну, спрямовану на розширення знань адресата);
- *когнітивну* (отримання нового знання);
- *функцію впливу* (прагнення автора переконати читачів /слухачів у правильності своєї позиції);
- *аргументованого доказу* (наведення доказів або фактів, які підтверджують істинність пояснення і думки);
- *діалогічну* (звернення автора до думки читача, зіставлення автором свого погляду з підходами, позиціями інших науковців) та ін.

Зокрема, наукові статті виконують *дослідницьку* функцію, *презентаційну* (представляють дослідника у науковому товаристві), *оцінну* (містять оцінку стану наукових досліджень з певної проблеми) та *комунікативну* (служать засобом спілкування). Ознаками мови наукової статті і кваліфікаційної (дипломної, магістерської, дисертаційної роботи) вважають цілісність, логічну зв'язність, членованість, послідовність, точність наукової термінології, вірогідність вихідної інформації, критичність у відборі фактів, доказовість змісту тексту, наявність міркувань і посилань.

Цілісність наукового тексту передбачає внутрішню організованість, смислову єдність, цілісне оформлення початку і кінця твору, переходи між частинами тексту, що забезпечується визначеними мовними одиницями. Цілісність тексту виявляється також й у визначеній логіко-смисловій структурі, компонентами якої є тематика, проблематика, ідеї тексту.

Логічну зв'язність наукового тексту забезпечують мовними одиницями, які виражають причину і наслідок, умову і наслідок (*тому що, зважаючи (з огляду) на це, через те, що; оскільки, завдяки тому, що; внаслідок (в результаті) цього, у зв'язку з цим, згідно з цим, у цьому (такому) разі (випадку), за цих (таких) умов, на цій підставі*).

Членованість тексту виражає відношення, які існують між абзацами, розділами, підрозділами тексту. Зокрема **абзаци** окреслюють послідовність думок автора, їх завершений характер. Кожний наступний абзац розвиває думку попереднього, впливає з нього і пов'язаний із наступним.

Архітектонічною одиницею наукового тексту виступає *абзац*.

Абзац (нім. *Absatz*) - це частина тексту, що являє собою структурну, тематичну і змістову завершеність.

Наприклад:

У прагненні громадськості регулювати мовні процеси, берегти чистоту мови, визначати міру вживання іншомовних слів, неологізмів, взагалі мовних змін часом діють тенденції пуризму, коли через настійні заборони вживати певні слова й вислови культивується мова дистильована, навіть штучна, далека від живомовної практики. Тому культуромовні рекомендації мають постійно враховувати різноманітність стилів і форм висловлювання, спиратися на факти історії літературної мови для того, щоб уникати суб'єктивних заборонних правил. Увага громадськості до культури мови визначається загальним рівнем розвитку культури

(С.Єрмоленко).

Абзаци призначені для того, щоб виокреслити хід думок автора, їх завершений характер. Кожний наступний абзац розвиває думку попереднього, впливає з нього і пов'язаний з наступним.

На письмі абзац виділяється відступом вправо. Перші речення абзацу вимовляються з більшою силою голосу. Між абзацами паузи довші, ніж між реченнями в середині абзацу.

В абзаці важлива роль **першого речення**. Щоб головна думка, сформульована в першому реченні абзацу, прослідковувалася і далі, в наступних реченнях варто застосувати повтор одного й того ж слова, словосполучення, вживання відповідних займенників тощо. Грамотне членування тексту на абзаци допомагає осмислити прочитане.

Абзац може складатися і з одного речення, якщо йому надають особливого значення. Перехід від одного абзацу до іншого часто означає перехід до нової думки.

Готуючи науковий текст, враховують ознаки мовних висловлювань.

В *описах* частіше перераховують у певній послідовності ознаки та властивості того чи того об'єкта. Кожний наступний елемент додає нові відомості до попереднього.

Наприклад:

Індивідуальне завдання – це форма організації навчання, що має на меті поглибити, узагальнити та закріпити знання, які студенти отримують у процесі навчання (В.Дороз).

В описі досліджень, приладів широко використовують неозначено-особові речення, які дозволяють зосередити увагу на дії:

Наприклад:

Основоположним принципом будь-якого наукового дослідження вважають методологічний принцип об'єктивності. Він виражається у всебічному врахуванні факторів, які зумовлюють те чи інше явище, умов, в яких ті розвиваються, адекватності дослідницьких підходів і засобів, які дають можливість одержати справжні знання про об'єкт, передбачають виключення суб'єктивізму, однобічності й упередженості в підборі й оцінці фактів (С.Гончаренко).

*Розповідь у науковому тексті застосовують для повідомлення. Вона характеризується, як правило, наявністю різновидових дієслів. Наприклад: **Випрацювання української морфологічної термінології на живомовній національній основі** **припадає** на середину – другу половину ХІХ ст. Національне іноді стихійно, але більшою мірою цілеспрямовано **вироблялося** в західноукраїнських граматиках Т.Глинського, І.Могильницького, М.Лучкая, М.Осадци... Активно **долучилися** до випрацювання наукової термінології граматисти початку ХХ ст. (І.Ярошевич).*

Власне описові та розповідні наукові тексти функціонують рідко. Частіше використовують змішаний тип викладу – розповідно-описовий.

У текстах-міркуваннях досліджують явища або предмети, розкривають їх внутрішні ознаки і доводять певні положення. Міркування дає можливість на основі зафіксованих фактів осмислити їх, зіставити, прийти до певного висновку. У таких текстах можливі два способи розташування матеріалу:

1) від загального до часткового, від узагальнень до фактів, спостережень, тобто спочатку подають тезу, а потім аргументи та ілюстрації;

2) від часткового до загального, від спостережень і фактів до узагальнень, висновку.

Наприклад:

У дисертації зосереджено увагу на лінгвістичній об'єктивації феномену неокласичного тексту, де критерій стилістичної домінанти в аналізі аргументується дослідницькою увагою до екстра- й інтралінгвальних факторів. До екстралінгвальних віднесено позамовну

культурну ситуацію, що спричинила текст, зумовила його цілісність і приналежність до “поля культури”. Інтралінгвальна сутність зумовлена особливостями мовної свідомості, репрезентованої в тексті та його одиницях, що розгортається у просторі мовної системи, можливості реалізації функцій (А.Калетнік).

Доказ у науковому мовленні є одним із різновидів міркування. Науковий доказ оформлюється як текст із чіткою структурою (теза - аргументи (система умовиводів) – висновок) і системою мовних засобів, що необхідні для досягнення істинності висловленого судження. Тези містять відповідь на запитання «Що доводиться?», аргументи реалізують мету – надати теоретичні або емпіричні узагальнення, які переконують в істинності тези, демонструють закономірний зв'язок явищ.

До типових мовних засобів доказу відносять сполучники і прислівники *якщо, так що, звідси, тоді, тому*, дієслова 1-ї особи множини для позначення логічних операцій (*визначимо, отримаємо, знайдемо*) та ін. Висновок доказу будують як своєрідний повтор тези й оформлюють за допомогою слів *висновок, результат, наслідок*, вставних слів (*отже, таким чином*), конструкціями наслідку (*встановлено, що..; можна легко довести....; це підтверджується існуванням...; вважаємо, що, такі умови достатні для...*).

Наприклад:

Не будь-який пошук відповіді на запитання можна віднести до проблемних. Якщо в результаті дослідження з'ясується, що аналізоване нами відоме явище підпорядковане вже відомому закону, то поставлене запитання не є проблемним. Отже, до проблемних відносимо монографічні дослідження, які містять поєднання аналізу невідомого, невідомого з припущенням про можливість дії невідомого з припущенням про можливість дії невідомого закону в певному невідомому середовищі (С.Гончаренко).

Наукові тексти академічного підстилю (статті, дисертації, монографії) знаходять вияв у кількох різновидах.

Призначення *оглядового тексту* - забезпечити наукове обґрунтування предмета дослідження, установити межі цього дослідження, показати ступінь невивченості його окремих складових.

Наприклад:

у дисертаціях проаналізовано концепти краса (О.М.Цапок), добро і зло (О.П.Лисицька), правда й неправда (М.В.Мамич, О.Г.Пироженко), природа (І.М.Дишлюк), степ (О.Є.Єфименко), кохання (Г.А.Огаркова),

часові й просторові концепти (Н.О.Бігунова, М.Г.Джиоева, С.М.Лобода) та ін. Флористичні концепти вчені дослідили з позицій ономазіології (В.В.Калько, Р.С.Омельковець), епідигматичних відношень (В.М.Пітель), а з точки зору семасіології на матеріалі фольклорних текстів (В.В.Галайчук), в етнопсихолінгвістичному (І.Е.Подольн) та функціонально-стилістичному (І.І.Коломієць) аспектах. Аналіз флористичних концептів з позицій семасіології на матеріалі поетичного мовлення ХХ ст. в дисертаційних роботах не здійснювався (І.Рогальська).

Методологічний текст слугує для вмотивування та опису специфіки методології проведеного дослідження. Наприклад: *Методологічні принципи визначення та відбору поняттєво-термінологічного апарату дослідження дозволили класифікувати поняття в 4 групи, як це показано на рис. 1.1. Виділимо поняття, які увійшли до складу кожної групи. ...* (І.Соколова).

Емпірико-фактологічний текст (термін Ю.Сурміна [4, с.135]) містить опис фактологічної бази дослідження, класифікації й узагальнення фактів у конкретному дослідницькому контексті.

Наприклад:

Як засвідчили результати констатувального зрізу, студентів із високим рівнем сформованості дискурсивної компетенції не було ні в контрольній (далі – КГ), ні в експериментальній (далі – ЕГ) групах. На достатньому рівні перебувало 12% респондентів КГ і 16% ЕГ, що продемонстрували належне володіння термінологічною базою теорії дискурсу й елементами дискурсивного аналізу тексту (О.Кучерява).

Теоретичний текст подає теоретичні аспекти предмета дослідження.

Наприклад:

Вивчення й аналіз наукової літератури дозволяє говорити про різні думки щодо визначення сутності понять “діалог”, “навчальний діалог”, “діалогічна взаємодія”. Діалог розглядається як спосіб вирішення навчально-виховних проблем і форма спілкування вчителя й учня на гуманістичних принципах (Сократ); спосіб самопізнання й самовдосконалення особистості (Ф. Шлейєрмахер); засіб духовного становлення особистості (М. М. Бахтін) (Г.Салащенко)

Пояснювальний текст розкриває основні положення, містить різні примітки і пояснення понять, таблиць, формул, рисунків тощо.

Наприклад:

З метою оцінювання впливу кожного з секторів фінансового ринку на його розвиток в контексті забезпечення економічного зростання

знайдемо параметри множинної лінійної регресії (3.4):

$$FDEG = \beta_0 + \beta_1 BS + \beta_2 NBS + \beta_3 SM + \varepsilon, \quad (3.4)$$

де $\beta_j, j = 0 \div 3$ – параметри рівняння регресії, що характеризують вплив кожної з факторних ознак на результативну;

ε – похибка, яка характеризує відхилення показника рівня розвитку фінансового ринку від лінії регресії.

ε

Додатковий текст подає анкети, тексти завдань, рисунки, графіки, статистичний матеріал як додаткові докази наукових положень.

Наприклад:

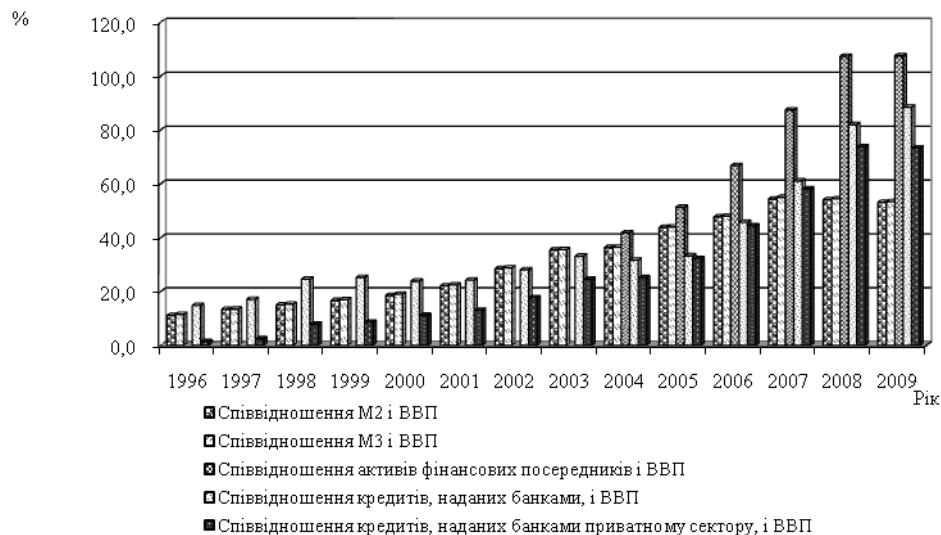

Рис. 3.3. Показники фінансової глибини України у 1996-2009 рр.
(складено автором)

Такий текст розміщують у додатках до наукової роботи.

Науковому тексту мішаного типу властиві ознаки різних видів наукових текстів (теоретичного з елементами оглядового, емпірико-фактологічного або пояснювального текстів).

При своїй типовості кожний науковий текст індивідуальний. Це залежить від автора, його досвіду текстотворення, прагнення до самовираження і знаходить вияв в авторських стилістичних прийомах застосування різних мовних засобів.

У науковому мовленні широко використовується **абстрактна лексика**, яка відображає якість (*продуктивність*), взаємозв'язок (*зумовленість*), дії (*відтворення*), сукупності (*тематика, проблематика*). Слова використовуються зазвичай в одному значенні, що є виявом необхідної точності.

Серед лексичних засобів наукового стилю виділимо також і такі: лексичний повтор, синонімічна заміна, анафора, протиставлення, стилістично нейтральне вживання слів, міжнародні словотворчі елементи, з допомогою яких утворюються терміни (*макро* – великий, *мікро* – малий, *ду* – два; *інтер* – між; *мульти* – багато).

До типових помилок у слововживанні належить також не завжди чітке розрізнення паронімів.

Пароніми - слова, близькі за звучанням, але різні за значенням.

Уява – це здатність змальовувати, відтворювати кого-, що-небудь у думках, свідомості; фантазія: *багата уява, уява письменника*; *уявлення* (рос. *представление*) – це відомості про що-небудь, розуміння, поняття: *мати уявлення про філософію, помилкове уявлення*.

Варто розмежовувати значення слів *дружний* і *дружній*: *дружний* – згуртований, одностайний, зв'язаний дружбою, взаємною прихильністю: *колектив, сім'я*; *дружній* – доброзичливий, прихильний, належний друзів, заснований на дружбі: *контакт, зв'язки, візит, критика*.

Паронімічна пара: **здібний** – „який має природні здібності; обдарований” і **здатний** – „який має можливість, силу, певні дані щось зробити; спроможний”.

Слово **зумовлювати** означає бути причиною чогось, приводити до чогось, викликати щось; будучи умовою існування, розвитку, формування чогось, визначати його характер, якість, специфіку та ін., слово **обумовлювати** – ставити в залежність від певних умов, обставин; визначати умови, термін чогось.

Українська дослідниця культури мови Є.Чак пропонує не ототожнювати слова *напря́м* і *напрямо́к*. У переносному значенні, коли йдеться про шлях розвитку, ідейну спрямованість, суспільний, літературний рух, течію, уживають слово *напря́м*. Коли ж говорять про лінію фізичного руху на невеликих відстанях, частіше вживають слово *напрямо́к*.

Не варто сплутувати і слова *запитання* і *питання*. *Запитання* - це словесне звернення, яке потребує відповіді. Слово *питання* здебільшого вживають, коли йдеться про якусь проблему, справу, що потребує розв'язання або вивчення.

Слово *ставлення* уживають у значенні „характер поведінки з ким-, чим-небудь”, слово *відношення* має такі значення: 1. „взаємозв'язок між предметами, явищами, величинами”, 2. „діловий лист”.

Фразеологія наукового тексту покликана виражати логічні зв'язки між частинами висловлювання (*як показав аналіз, навести приклади, звідси випливає, на основі отриманих даних, віддавати належне, повертати*

увагу, наводити аргументи, опиратися на факти) і позначати певні поняття, тобто виступати терміном (*ступінь дослідженості, наукова новизна, теоретичне значення, питома вага, нагальна потреба*).

Суворо нормативними вважають **морфологічні норми**. Це виявляється в деякій обмеженості у використанні одних граматичних форм і частій повторюваності інших. Відхилення від морфологічних норм призводять до морфологічних помилок. Ідеться, зокрема про неправильне утворення відмінкових форм іменників, прикметників, числівників, займенників (*писати лист* замість *писати листа, семи експертами* замість *сімома (сьома) експертами*); неправильне визначення граматичного роду іменників (*грунтовна рукопис* (ж.р) замість *грунтовний рукопис* (ч.р.); *кандидатська ступінь* (ж.р) замість *кандидатський ступінь* (ч.р.); неправильне утворення ступенів порівняння прикметників і прислівників (*більш складніша ситуація* замість *більш складна ситуація, найбільш ефективніше*, замість *найбільш ефективно*); неправильну словозміну числівників (*від п'ятидесяти до шестидесяти відсотків* замість *від п'ятидесяти до шістдесяти відсотків*); порушення закономірностей сполучуваності дробових числівників з іменниками (*отримали 5,2 бали* замість *отримали 5,2 бала*); відхилення від морфологічних норм у межах лексико-граматичного класу займенників (*саме завдяки ньому* замість *саме завдяки йому*); порушення категорії стану, категорії особи дієслів (*вибачаюся* замість *вибачте, хочать* замість *хочуть*); неправильного утворення дієслівних форм (*говорючи, починаючи дослідник* замість *говорячи, дослідник-початківець*) тощо.

Найбільш уживані в наукових текстах іменники з абстрактним значенням і віддієслівні іменники (*вивчення, застосування, узагальнення, дослідження*). Надмір таких іменників значно ускладнює текст, тому фахівці радять віддавати перевагу дієсловам: *вивчати, застосовувати, узагальнювати, досліджувати*.

Недостатнє розуміння значень іменників спотворює відмінкові форми. Значна кількість помилок зумовлена вибором форми родового відмінка однини іменників чоловічого роду 2-ї відміни. Зокрема, важливо враховувати, що деякі терміни мають і закінчення – а, і закінчення – у.

Наприклад:

термін у значенні «слово» – *терміна*, у значенні «строк» *терміну, апарата* (прилад) – *апарату* (установа), *елементу* (абстрактне) – *елемента* (конкретне), *інструмента* (одиничне) – *інструменту* (збірне), *рахунка* (документ) – *рахунку* (дія), *фактору* (чинник) – *фактора* (маклер).

Власні назви, що вживаються з паралельними закінченнями –а і –у, можуть набувати нових значень (див. табл. 1.1)

Власні назви із закінченням –а, -у

Власна назва	Власна назва із закінченням –а	Власна назва із закінченням –у
Абакан	Абакана (місто)	Абакану (річка)
Алжир	Алжира (місто)	Алжиру (країна)
Бар	Бара (місто)	Бару (річка)
Вашингтон	Вашингтона (місто)	Вашингтону (штат)
Лейпциг	Лейпцига (місто)	Лейпцигу (округ)
Люксембург	Люксембурга (місто)	Люксембургу (країна)
Рим	Рима (місто)	Риму (державна)

У складних словах, назвах населених пунктів відмінюється кожна частина: *Кам'янець-Подільський - Кам'янця-Подільського; Корсунь-Шевченківський - Корсуня-Шевченківського; Могилів-Подільський - Могилева-Подільського; Новоград-Волинський - Новограда-Волинського; Переяслав-Хмельницький - Переяслава-Хмельницького та ін.*

Варто пам'ятати особливості закінчень родового відмінка множини таких слів: *статей, гостей, облич, відкриттів і відкрить, сумішей, старост і старостів, воєн – війн, татів – тат.*

У давальному відмінку можуть уживатися паралельні закінчення іменників: *декану і деканові, ректору і ректорові*. Коли поряд використовують декілька іменників – назв осіб у давальному відмінку, закінчення потрібно чергувати: *ректорів Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка Курку Олександру Івановичу.*

У звертаннях використовується кличний відмінок іменників (*Миколо, Маріє, Любове*). Звертаючись до особи на ім'я та по батькові, ставлять у кличному відмінку обидва іменники: *Іване Степановичу*. У звертаннях, які складаються з двох загальних назв або із першої - загальної, а другої – іменної, обидва слова вживають у кличному відмінку: *добродію Андрію*. Чоловічі прізвища на - ко, - ук та з нульовим закінченням відмінюються, жіночі - ні: *Олегові Ткачуку (але Олені Ткачук), Василя Марченка (але Зоряни Марченко)*. Іменники на позначення жінок за професією або родом занять у наукових текстах використовують у чоловічому роді: *заслужений учитель України Ольга Рудницька, професор Пентиліук, академік Мацько, декан Ольга Рудь, старший викладач Ірина Кожем'якіна.*

Серед прикметників у науковому мовленні переважають відносні прикметники (*компромісний, аналітичний, концептуальний,*

експериментальний), що максимально точно вказують на ознаки. Використовуються в наукових творах й аналітичні форми вищого і найвищого ступенів порівняння якісних прикметників (*більш удалий, менш критичний, найбільш доцільний*), рідше синтетичні форми ступенів порівняння.

Наприклад:

Морфологію справедливо вважають чи не найосновнішим предметом термінологічних досліджень, особливо в галузі творення нових термінів (І.Ярошевич).

У науковому мовленні важливо дотримуватися нормативного вживання прикметників (див. табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Уживання прикметників у наукових текстах

Так уживають	Так правильно
Високоосвідчений	Високоосвічений
Вживання у більш вужчому значенні	Вживання у вужчому значенні
На підставі достовірних даних	На підставі перевірених даних
Сприйнятний	Сприйнятливий
Таке припущення — вірогідне	Таке припущення — імовірне
Учбовий заклад	Навчальний заклад
Учений ступінь	Науковий ступінь

Слід звертати увагу на значення прикметників. Так, **здатний** — це такий, що має змогу, силу, певні дані щось зробити: *аспірант здатний виконувати експериментальне дослідження; здібний* означає «обдарований, такий, що має здібності»: *здібний аспірант*.

Загальноприйнятий — це визнаний усіма, узвичаєний. натомість **загальноприйнятний** - такий, якого всі можуть визнати і прийняти.

Важливо не помилитися у виборі лексеми *вірний і правильний*. Коли йдеться про певну оцінку чого-небудь українською мовою природно сказати *правильний*, а *вірний* – там, де йде мова про відданість, тому *п р а в и л ь н и й (а) напрям, засіб, відповідь, а в і р н и й (а) друг, дружина*.

Слід пам'ятати, що в українській мові немає прикметника *приналежний*. Нормативним відповідником вважають *н а л е ж н и й*.

Лексеми *п р и р о д н и й, з в о р о т н и й* належать до твердої групи, тому мають флексії *-ий*, натомість *д о р о ж н і й* – прикметник м'якої групи і пишеться із закінченням *-ій*.

Однозначні числа, які не мають посилань на одиниці виміру, у науковому тексті записують словами, складні і складені кількісні, дробові числівники - цифрами. Порядкові числівники часто використовують на позначення часу. Утворюючи такі сполуки, слід правильно підбирати прийменники (**о (об), пів, на, до, за**): *о сьомій годині, пів на дванадцятую,*

тридцять хвилин на третю, за двадцять чотирнадцята, п'ятнадцять до сьомої.

Половину години передають за допомогою двох прийменників – **на** і **до**: *пів на десяту; пів до десятої*. У межах першої півгодини час позначають такими мовними конструкціями: *п'ять хвилин на восьму, чверть на п'яту, десять на другу, двадцять на четверту*; другої - *за п'ятнадцять восьма, за чверть години дев'ята*. На питання «О котрій годині засідання вченої ради?» варто відповісти, додавши прийменник *о* («О пів на одинадцятую») чи *об*: «Об одинадцятій годині»). Коли йдеться про кількість часу, витрачену на якусь роботу чи дію, послуговуються кількісними числівниками: «Пленарне засідання триватиме з десятої ранку до чотирнадцятої дня» або «Обговорення триватиме півтори години».

Уживання порядкового числівника *другий* у значенні прикметника *інший* створює враження віддаленості. Не прийнято використовувати в наукових творах неозначено-кількісні числівники (*багато, мало, чимало, кільканадцять, декілька*), а також збірні (*двійко, троє, обидва, обоє*).

Особливості використання деяких числівників подано в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Уживання числівників у наукових текстах

Так уживають	Так правильно
Більше ста опитаних	Понад сто опитаних
Підвищується у 2 рази	Підвищується вдвічі
У 20 столітті	У XX столітті
Одна третина учнів	Третина учнів
Півтора мільйони гривнів	Півтора мільйона гривнів
У тисячу дев'ятисот шестидесятому році	У тисяча дев'ятсот шістдесятому році
Двохрічна перерва	Дворічна перерва
Тривав протягом кількох днів	Тривав кілька днів

Із числівниками *два, три, чотири* іменники вживають у називному відмінку множини (*три студенти, чотири учні*), із числівниками *п'ять, шість, сім, вісім, дев'ять* – у формі родового відмінка множини: *шість монографій, вісім зошитів*.

Типовою помилкою у наукових текстах є використання числівникових сполук зі словом *раз* типу *два і п'ять десятих рази*. Слово *раз* відмінюється як *мільйон, мільярд*. З дробовими числівниками уживають *раза* (*два і п'ять десятих раза; збільшити обсяг виробництва в 5,6 раза; знизити собівартість продукції у 2,8 раза*).

Якщо мішаний дріб має елемент з **половиною, третиною, чвертю**, то відмінок залежить від числівника, який позначає цілу частину, тому для числівників **два, три і чотири** пишуть **рази**, а для **п'ять** і більше – **разів**: у

два з половиною рази, у три з половиною рази, у шість з половиною разів. Форму **разу** уживають у сполучці значенні часу: *минулого разу, того разу*.

Займенник - частина мови, що маловживана в науковому тексті. Не слід використовувати займенники *я, ти*. Ще наприкінці XIX – початку XX ст., за свідченням І. Кочан, авторське *я* замінили на *ми* (цей прийом називають *множинною скромністю*) або іменником *автор* (*цієї статті; зазначений, „названий”, „вказаний”*). Займенником *ми* послуговуються, коли необхідно представити думку певної групи людей, однак частіше він функціонує у сполуках *на нашу думку, на наш погляд*.

Займенник *ви* вживають в усному і писемному науковому мовленні для вираження поваги, пошани і ввічливості: *Прошу Вас, шановний колего...; Хотілося б почути Вашу думку стосовно цього...*

Не завжди етичне в науковому мовленні використання займенників *він, вона, вони*. Присутню на засіданні особу слід називати на ім'я і по батькові чи за прізвищем. Поширена форма викладу від 3-ї особи: *автор доводить, майстер слова наголошує, вчений розглядає*.

В українській науковій мові послуговуються вказівними займенниками *цей, той, такий* з прийменниками, що визначають логічні зв'язки між частинами висловлювання: *в тому випадку, з цією метою*. Уживають також означальні займенники *інший, увесь*, заперечний займенник *жоден*, натомість не доречні в науковому тексті неозначені займенники *щось, дещо, що-небудь*. Особливості вживання деяких займенників подано в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Використання займенників у наукових текстах

Так уживають	Так правильно
З других лабораторій	З інших лабораторій
Ні одного разу	Жодного разу
Їх науковий керівник	Їхній науковий керівник
Моє особисте враження	Особисте враження
Виявили свої здібності	Виявили власні здібності
Ні в якому разі	У жодному разі
Однією і тією ж мовою	Тією самою мовою

Щодо займенників *їх* і *їхній* український письменник Б.Антоненко-Давидович зауважує, що займенник *їх* звичайно є родовим або знахідним відмінком множини від займенника **вони**. Він трапляється іноді й у функції присвійного займенника, тотожного до займенника *їхній*. Щоб уникнути зайвого паралелізму, створює плутанину, в усному і писемному мовленні варто використовувати присвійний займенник **їхній**.

Усне і письмове наукове мовлення характеризується значною кількістю дієслівних форм. Інфінітив має форму на *–ти* (*починати,*

виконувати); закінчення –ть переважає в розмовному мовленні. Більшість дієслів у наукових текстах функціонує у формі теперішнього часу, що виражають значення констатації факту: *розглядається, спостерігаються, виявляються, відбуваються*. Рідковживані в науковому мовленні форми дієслів 1-ї та 2-ї особи однини (*виконую, прослідковую, пишеш, конспектуєш, доповідаєш*), натомість у відгуках і виступах використовують форми першої особи множини: *Відзначимо струнку і достатньо продуману структуру роботи; Цінність роботи вбачаємо в наявності "наскрізної" ідеї*.

Поширеними в наукових текстах є різновидові дієслова дійсного способу (*охарактеризувати, інтерпретувати, мотивувати, доводити, вважати*), рідше вживають дієслова умовного способу. Недоречні дієслова наказового способу. Багато дієслів у науковому стилі виступають у ролі зв'язки: *бути, стати, слугувати, вважатися, характеризуватися*. Недоконаний вид у текстах фахового спрямування переважає у складених формах (*будуть проводитися, буде здійснюватися*), доконаний вид утворюється за допомогою префіксів (*відвідати, започаткувати*).

Характерні для наукових текстів стійкі дієслівно–іменникові сполуки (*брати участь, дотримуватися вимог, надавати слово ставити запитання*), інфінітиви у поєднанні з модальними словами (*необхідно відзначити, слід підкреслити, у попередньому розділі було розглянуто; подібне вирішення питання є доцільним*).

Звертаємо увагу на значення дієслів. Так, слово *витікає (звідси витікає)* вживається переважно у прямому значенні – „литися звідкись, брати початок десь”, а *впливати*, крім прямих значень, уживається в наукових текстах у переносному значенні – „бути висновком, логічним наслідком чогось попереднього”. Отже, не зі сказаного *витікає, а з цього впливає (виходить)*.

Для наукового тексту серед слів *вияснити і з'ясувати* варто обирати останнє, що вживається у значеннях „досліджуючи, робити ясным, зрозумілим щось; дізнаватися про щось”. Словосполучення *до них відносяться* такі фактори варто замінити на словосполучення *належать такі фактори (чинники)*; словосполучення *він задає* питання – на словосполучення він *ставить* два запитання.

Словосполучення *губиться логіка викладу* варто замінити на словосполучення *втрачається логіка викладу*. Слово *губити* реалізує своє значення стосовно конкретних речей та предметів, що ж до якостей, особливостей, станів, то рекомендовано використовувати слово *втрачати*.

Ненормативним у реченні „У дисертації зустрічаються мовні помилки” є дієслово „зустрічається”. Уживати лексему „зустрічатися” варто тоді, коли йдеться про певну зустріч: „зустрілися науковці”,

„зустрітися поглядом”, але помилки, недоліки, прорахунки *т р а п л я ю ться*.

Суть наукового тексту зосереджена в безпосередній дії, вираженій дієсловом, тому типовою помилкою є надуживання віддієслівними іменниками на *-ння*.

Наприклад:

Вивчення світових тенденцій та узагальнення зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога сприяло виявленню найбільш вагомих ідей, що заслуговують упровадження у вищих навчальних закладах України.

Активні дієприкметники теперішнього часу на *-учий (-ючий)* є маловживаними: *випускаюча кафедра, узагальнюючий виступ*. В українській науковій мові помітна тенденція до уникнення дієприкметникових форм на *-уч-(-юч-)* теперішнього часу і заміна їх – *уваальн-: констатувальний* замість *констатуючий*, *формувальний* замість *формууючий*, *об'єднувальний* замість *об'єднуючий*. Варто уникати ненормативних форм або замінити їх іменниками, прикметниками, підрядними означальними реченнями.

Наприклад:

головуючий на засіданні спеціалізованої вченої ради – голова засідання спеціалізованої вченої ради; відповідаючий на запитання дисертант - дисертант, який відповідає на запитання; виступаючий – промовець.

Особливості використання деяких дієприкметників подано в табл. 1.5

Таблиця 1.5

Уживання дієприкметників у наукових текстах

Так уживають	Так правильно
Додавлена вартість	Додана вартість
Знаючі працівники	Обізнані працівники
Об'явлений конкурс	Оголошений конкурс
Приведені показники	Наведені показники
Розгорнутий план роботи	Розгорнений план роботи
Уточнюючі запитання	Уточнювальні запитання

Дієприслівники як дієслівні форми, вживані замість багатьох прийменниково-іменникових конструкцій (де іменник — віддієслівного утворення), роблять текст більш динамічним.

Наприклад:

Акцентуючи увагу на функціональному статусі неологізмів і зважаючи на відомі в мовознавстві результати спостережень за природою і словотвірними особливостями неології, логічним є, на наш погляд, узгодити об'єкт аналізу з лінгвостилістичною аспектністю (А.Калетнік).

Дієприслівники недоконаного виду необхідно відрізняти від близьких за звучанням активних дієприкметників у називному (знахідному) відмінку множини, які, на відміну від дієприслівників, відповідають на питання **які?** і мають закінчення **–і**: *читаючі* (які?) *студенти* і *читаючи* (що роблячи?) *книжку*; *думаючі* (які?) *учні* і – *думаючи* (що роблячи?) *про художній твір*.

У наукових текстах використовують прислівники зі значенням ознаки дії (*попереду, угорі, щоразу, згарячу, обов'язково, принагідно*) чи стану особи (*приємно, радісно, образливо*), іншої ознаки (*мудро, вдячно, сердечно*).

Можливі також ступеневі форми якісно-означальних прислівників (*найсердечніше подякувати, розглянемо це більш детально, проаналізовано це менш ретельно*).

Іноді в наукових статтях знаходимо прислівник **завідомо** не підлягає осмисленню, який варто замінити на таку конструкцію: **наперед** не підлягає осмисленню.

В усному і писемному науковому мовленні частовживаними є модальні прислівники, що надають окремому члену речення чи всьому реченню модальних відтінків ствердження, заперечення, вірогідності, можливості /неможливості, зв'язності тексту (*безумовно, можливо, звичайно, нарешті, по-перше, щоправда*).

Українська наукова мова послуговується сурядними, підрядними сполучниками та сполучниковими словами (*і, але, однак, проте, відповідно до того, що; після того, як, у залежності від того, що; внаслідок того, що*).

Серед розділових **сполучників чи – або** автори наукових текстів надають перевагу сполучнику **чи**.

Наприклад:

Для точного запису вимови окремих звуків, слів **чи** цілого тексту використовують фонетичну транскрипцію (З «Універсального словника української мови», 2009).

Серед сурядних градаційних сполучників, що вказують на перехід дії або стану через певну межу в бік посилення чи послаблення, найбільш уживаними є **не лише ...а й, не лише ...але й**.

Наприклад:

*Актуальність теми зумовлена потребою **не лише** дослідити особливості окремих терміносистем, **а й** осягнути термінологію як цілісність* (З автореферату).

У наукових текстах для вираження причинових семантико-синтаксичних відношень використовують причинові сполучники **зважаючи на те що, з огляду на те що**.

Наприклад:

***Зважаючи на те що** активний розвиток науки і техніки зумовлює постійний пошук назв для нових понять, проблема синонімів та варіантності й надалі залишається актуальною* (З автореферату). ***З огляду на те що** останнім часом спостерігаємо збільшення запозичень складних слів, актуальним є вивчення продуктивності наявних та запозичених терміноелементів* (Зі статті).

З-поміж прийменників *незважаючи на* і *попри* у наукових текстах більш уживаним є прийменник *незважаючи на* (*незважаючи на помічені недоліки, незважаючи на попередні зауваження*). Уживання *не дивлячись на ...* допустимий лише в реченнях типу: „*Корній встав і, не дивлячись на матір, хотів вийти з-за стола* (Лесья Українка)“, коли йдеться про відведений від когось чи чогось погляд.

Прийменники *щодо* і *стосовно* мають тотожні значення, однак у науковому мовленні перевагу надають прийменнику *стосовно* (*стосовно цього питання*).

У наукових текстах іноді плутають прийменники *з огляду* і *з погляду*. Зі значенням «через те, що», «зважаючи на те, що» слід уживати прийменник **з огляду**.

Наприклад:

З огляду на зазначене нову структуру курсу української мови для 4-річної початкової школи ми побудували за відомим у педагогічній психології принципом «від загального до часткового», відійшовши від принципу відзеркалення у шкільному курсі мови вузівського системного курсу від фонетики до синтаксису (М.Вашуленко).

Інше значення («з погляду кого») передає в реченнях із прийменник *з погляду*. Наприклад: **З погляду** вчителів варто до програми курсу з української мови включити розділ «Риторика».

У науковому тексті часто порушено норми щодо вживання прийменникових конструкцій, переважають суржикові сполуки (див. табл. 1.6).

Уживання прийменників у науковому тексті

Так уживають	Так правильно
Відгук на реферат	Відгук про реферат
Раз в місяць	Раз на місяць
В цьому році	Цього року
Пів до третьої	Пів на третю
До цього є чимало підстав	Через брак часу
Назвати по імені та по батькові	Назвати на ім'я та по батькові
За браком часу	Для цього є чимало підстав
Під редакцією професора	За редакцією професора
Подали заяви на вступ	Подали заяви про вступ
По цій темі має декілька статей	На цю тему має кілька статей
По алфавіту	За алфавітом
По питанню	У питанні

Серед прийменників, уживаних у науковому стилі, звернемо увагу і на такі: комісія для голосування; відповідно до вимог; дослідження з педагогіки, обчислити за формулою, під час виконання; по черзі; через непорозуміння. Функціонують у наукових текстах і варіанти прийменника *з, із, зі: з довідкою; із Сумщини, зі школи (із школи), зі свого погляду.*

Сучасні довідкові джерела фіксують використання прийменника **біля** на означення місця; неправильно використовувати його на означення приблизної кількості. О. Пономарів вважає таке твердження „суб’єктивною думкою авторів”. Тому *не біля 400 творів у новому виді, а близько (або майже) 400 творів у новому вигляді.*

Частки слугують засобом відтворення певних емоцій, почуттів, посилення дії, стану, ознаки, акцентування на смислових центрах у висловлюваннях тощо. У наукових текстах частіше вживають **вказівні** (*це, оце, то*), **означальні**: *саме, точно, власне, рівно*), **видільні** (*тільки, лише*), **стверджувальні** (*так, авжеж*), **питальні**: (*чи, невже*), **заперечні** (*ні, ані, не*) частки. Емоційно-забарвлені частки і вигукі в науковому мовленні не бажані.

Синтаксис наукової мови відзначається книжністю, яскраво вираженим сполучниковим зв'язком, складними конструкціями і водночас «виразно виявляє національний спосіб формування і висловлення думки» (В.Кухарева). У двоскладних реченнях зазвичай уживають простий дієслівний присудок, виражений дієсловом активного стану у формі третьої особи однини або множини теперішнього, минулого чи майбутнього часу. Наприклад: *Кафедра виконує планову наукову тему... Аспірант урахував зауваження... Спеціалізована рада розгляне дисертацію...*

Однак більш уживані речення зі складеним іменним присудком, складником якого виступають дієслова-зв'язки *бути, є, називатися,*

становитися, робитися, здаватися, мати, залишатися, володіти, визнаватися, відрізнятися, розпізнаватися, характеризуватися, складатися, слугувати, міститися, полягати, перебувати, визначатися, уявлятися, становити собою, вважатися тощо.

Уживані в наукових текстах більшою чи меншою мірою різні види односкладних речень. Обмежено використовуються хіба що називні речення. Це назви розділів, підрозділів і пунктів, підписи під рисунками, діаграмами, ілюстраціями. Ґрунтовно представлений комунікативний потенціал односкладних речень у кандидатській дисертації В.Кухаревої.

Уживані означено-особові й узагальнено-особові речення, які активізують увагу читача і спонукають до спільних дій: *Проведемо дослід; Пропонуємо використовувати таку формулу; З'ясуємо це питання більш детально.*

Неозначено-особові конструкції зосереджують увагу на дії; описують закономірності, загальноприйняті факти та явища певної науки: *Наприкінці речення ставлять крапку; Велику літеру пишуть у таких випадках.*

Найчастіше вживаються в наукових текстах безособові речення, що позначають дію взагалі, спрямовують увагу читача на об'єкт чи дію і яскраво відображають об'єктивний характер наукового викладу: *З цим висновком важко погодитися; Прилади можна використовувати; Важливо підкреслити, що ...*

Особливе місце у наукових текстах посідають безособові речення із присудком, вираженим дієслівною формою на -но, -то, та об'єктом – прямим додатком, вираженим у формі іменника у знахідному (або родовому) відмінку без прийменника: *застосовано (що?) метод; прочитано (що?) курс лекцій.* У таких реченнях увагу сконцентовано на події, яка відбулася або відбудеться.

Наприклад:

Речення «Модель професійно-мовленнєвої підготовки фахівців біржової діяльності представлена на рис. 1» варто замінити на речення: Модель професійно-мовленнєвої підготовки фахівців біржової діяльності п о д а н о на рис. 1»; розрахунки приведено в табл. 2 (потрібно розрахунки н а в е д е н о в табл. 2).

Поширеною стилістичною помилкою наукових текстів є уведення в речення діяча у формі іменника чи займенника в орудному відмінку: *Курсову роботу було виконано студенткою Іриною Тимченко; Доповідь виголошено професором Струганець; Зауваження дисертантом враховані.* Орудний відмінок діяча тут неможливий, адже дієслівні форми на -но, -то незмінні і не потребують особи-виконавця. Отже, правильно буде: *Курсову роботу виконала студентка Ірина Тимченко; Доповідь виголосила професор Струганець. Дисертант врахував зауваження.*

Активні конструкції природніші для наукової української мови.

Потреба дотримуватися логічної послідовності, доказів, аргументувати висловлену думку, з'ясовувати причини і наслідки аналізованих явищ зумовлює використання простих ускладнених (однорідними, відокремленими, вставними членами) речень.

Наприклад:

Національну мовну картину світу щоразу створюють ідеальні мовці, представники духовної еліти нації, мовотворці, кодифікатори мови у своїй творчості й наукових працях (мова письменника, ідіолект/ідіостиль)...Ми вживаємо термін концепт, вписуючи його у термінологічну парадигму лінгвістики...Отже, концепт є тією ланкою, що замикає коло когнітивних понять, пронизує всі мисленнєво-мовленнєві рівні й пов'язує їх між собою (Т.Монахова).

Серед складних речень у науковому мовленні переважають складносурядні і складнопідрядні із чітко вираженим синтаксичним зв'язком між частинами. Складносурядні речення трапляються рідше, їх частини можуть легко переставлятися. Більш властиві складнопідрядні речення, тому часто вживаними є підрядні сполучники (*що, так як, внаслідок того що, у зв'язку з тим, що, незважаючи на те, що, бо, тоді як та ін.*).

Наприклад:

Мова роману характеризується багатим семантико-оцінним синонімічним варіюванням лексики, що інтимізує текст і вочевидь виявляє авторське ставлення до зображуваного (Л.Мацько).

Відомі випадки інформативної несамотійності головної частини складнопідрядного речення, що служить стереотипною формою логічного зв'язку частин міркування:

Відомо, що...; Слід вказати на те, що...; Необхідно підкреслити, що...

Отже, професійно майстерним сьогодні можна вважати дослідника, котрий має не лише глибокі спеціальні знання, досконало опанував методологію наукової творчості, а й отримав ґрунтовну мовнокомунікативну підготовку, вільно, нормативно послуговується національною науковою мовою в усіх її підстилях, представляє аналітико-синтетичну інформацію та адекватно викладає її як у письмовій, так і в усній формах. Такі уміння є складниками високої культури наукової мови.

Науковий стиль – це функціональний різновид літературної мови, що обслуговує різні галузі науки, виробництва, освіти і знаходить вияв у

спеціалізованих текстах різних підстилів і жанрів. Метою наукового стилю є повідомлення об'єктивної інформації, доведення істинності наукового знання, опис істотних ознак предмету наукового пізнання. Послугується науковий стиль як міжстильовими (загальнонаукові, книжні слова), так і мовними одиницями, які володіють функціонально-стильовим забарвленням наукового стилю. Наукова інформація може передаватися за допомогою графічної мови.

Науковий текст – це цілісний комунікативний блок, що має чітку, логічну структуру із внутрішньо завершеними частинами (розділами, підрозділами, пунктами, абзацами), насиченими відповідною термінологією. Важливими характеристиками наукового тексту є зв'язність, проблемність, гіпотетичність, інформаційна, логічна, емоційно-оцінна, спонукальна насиченість, завершеність, комунікативність, модальність. Незважаючи на типовість, кожний науковий текст індивідуальний. Це залежить від автора, його мовних, інтелектуальних здібностей, мовного чуття, досвіду текстотворення.

Дослідницької мети – створення наукового тексту з чіткою структурною і формальною організацією, досягають шляхом дотримання мовних норм і, зокрема, морфологічних. Це виявляється в деякій обмеженості у використанні одних граматичних форм і частій повторюваності інших. У науковій мові, зокрема переважають іменники, дієслова, прикметники і меншою мірою – займенники, частки. Співвідношення частин мови в тексті залежить від приналежності до одного з типів мови – розповіді, опису, роздуму. Вільне послугування нормативною національною науковою мовою стимулює фаховий саморозвиток дослідника.

1.2. Культура особистості дослідника

Наука і науково-дослідницька діяльність має людський вимір. В умовах бурхливого інформаційно-технічного прогресу й водночас зростання дефіциту загальної культури в суспільстві дедалі актуальнішим стає звернення до культури суб'єкта науково-дослідницької діяльності: студента, здобувача наукового ступеня, зрілого вченого. На аксіологічний аспект розуміння особистості вказував ще Володимир Вернадський, стверджуючи, що «немає нічого ціннішого у світі і нічого, що вимагає більшого збереження й поваги, ніж вільна людська особистість».

У сучасній філософії освіти й педагогіці концепт особистості характеризують як динамічну, відносно стабільну, цілісну систему інтелектуальних, соціально-культурних, морально-вольових якостей людини, «інноваційну знаннєву людину», самодостатню демократичну

особистість, котра успішно толерує в полікультурному середовищі і здатна витримати тиск глобалізаційних процесів. Ключовою цінністю особистості виступає її культура.

Поняття «культура», зокрема «культура суб'єкта науково-дослідницької діяльності», незважаючи на дефінітивне розмаїття, не дістала належного тлумачення. У цьому контексті нам імponує характеристика, подана у «Психологічному словнику» за редакцією В.Войтка: «культурна людина – це не віртуоз формально-етикетної шляхетності, а інтелігент (за духовною суттю), який посідає активно-творчу життєву позицію і прагне найвищій здобутки людства, оптимальний раціоналізм діяльності спрямувати на створення творчої свободи і гідності людини як вищої цінності».

У цьому контексті актуалізується питання професійного саморозвитку. Синтезуючи окремі з характеристик, категорію «саморозвиток» визначаємо як власну активність людини у зміні себе, в розкритті, збагаченні своїх духовних потреб, творчості, всього особистісного потенціалу; «*професійний саморозвиток*» - як внутрішню здатність і потребу постійно збагачувати свій професійний досвід, виховувати в собі й удосконалювати нові професійні якості, виробляти власні позиції і переконання, необхідні для ефективної когнітивної та аксіологічної професійної діяльності.

Професійний саморозвиток здійснюється за допомогою механізмів самопізнання, самоорганізації, самоосвіти, самооцінки, саморегуляції як прагнення до самоактуалізації на основі розвитку професійного мислення, реалізації творчого потенціалу, різноманітних форм дослідницької діяльності та інших способів інтенсифікації цього процесу. Отже, цінність особистості полягає в умінні постійно працювати над собою, вдосконалюватися, все глибше пізнавати свої можливості й максимально використовувати їх в особистісній і професійній сферах діяльності.

Важливу роль у професійному розвитку й саморозвитку дослідника відіграє культура наукової праці: «Культура особистості формується у щоденній праці. Осяяння приходить при постійній роботі думки», - так образно описує цей стан Дмитро Зербіно і додає: «учений - це поет-дослідник, котрий шукає думки, образи, вивчає події, психологію народу, природу. Бути вченим – це образ життя, це робота без часу. Тільки особистості із сильною волею, цілеспрямовані ідуть уперед.». Така робота спрямована на вільний постійний, щоденний, щохвилинний правдивий пошук істини через сумнів і через власне серце. Саме правдивість видатний філософ І.Кант визнавав найціннішою рисою особистості.

Маємо визнати: зростає кількість вищих навчальних закладів, омолоджується викладацький склад з науковими ступенями й водночас знижується рівень термінологічної, бібліографічної, лексикографічної,

стилістичної культури дослідників. Причини коріняться у відсутності системної роботи, що спрямована на усвідомлене засвоєння культурних норм наукового дослідження. Термінологічні неточності, мовні кальки, неправильне вживання частиномовних форм, порушення синтаксичного зв'язку і логіки висловлювання, невиразність наукових текстів – усе це знижує теоретичну і практичну цінність виконаного дослідження. Як наслідок, написання наукових статей, кваліфікаційних робіт (дипломної, магістерської, кандидатської дисертацій) без власного індивідуального почерку й «відчуття своєї Самості» (С.Гончаренко).

Наукова мовна культура - нормативне користування науковою мовою в усній і писемній, діалогічній і монологічній формах, формування високого рівня мовнокомунікативної культури.

Водночас саме науковий текст увиразнює індивідуальність автора, його індивідуальну манеру викладу і побудову думки, здатність надавати конкретним, логічним, власне науковим відомостям особливого форми словесної творчості, інноваційно оформляти структуру думки (С.Ракитіна), розширює і поглиблює наукову картину світу як, власне, самого автора, так і адресата.

Для професійного саморозвитку важлива передусім культура читання наукового тексту. Культура укладання і створення якісного наукового тексту передбачає оволодіння *текстовою* культурою. Ідеться про готовність моделювати зв'язний текст з урахуванням структурно-сміслових композиційних, категоріальних особливостей та дотримання принципів текстової організації. Сьогодні зростає вага *жанрової* компетенції. Досліднику необхідно вміти обирати й аналізувати жанр доцільно до комунікативної ситуації.

Для дослідника важлива і *стилістична культура*, готовність будувати стилістично коректні наукові тексти різних жанрів. Ідеться, зокрема про інформативну, логічну, оцінну насиченість наукового тексту, тобто ступінь смислової і змістової новизни, що виявляється в авторській концепції, системі авторських оцінок, які допомагають читачеві зрозуміти зміст тексту.

Актуалізується і потреба в *термінологічній* культурі. Варто уважно поставитися до фахових термінів: уникати полісемічності, перенасиченості, термінологічних запозичень, використовувати тільки зрозумілі й недвозначні терміни. Загострюється увага до *лексикографічної* культури. Ідеться зокрема, про сформованість стійкої усвідомленої потреби та інтересу в опануванні здобутків української лексикографії і правильному послуговуванні словом, про вміння й навички сприймати, впізнавати,

аналізувати, коментувати, зіставляти мовні явища і факти, укласти власні словники.

Вагоме місце у структурі наукової мовної культури займає *культура фахового наукового редагування і саморедагування*. Теоретичним підґрунтям до оволодіння редакторською компетенцією слугує функціональна стилістика. Завдання цієї складової – власне, не виправити мовні недоліки, а забезпечити гармонійну єдність змісту і форми наукового тексту, тобто, за потреби, вичитати, скоротити, обробити і навіть переробити, отже, «створити цілісний пізнавальний образ функціонального простору».

Отже, наукова мовна культура виступає основою професійного саморозвитку дослідника. Нормативне користування науковою мовою в усній і писемній, діалогічній і монологічній формах забезпечує культура праці з науковим текстом: культура читання, укладання і наукового редагування. Вагома роль у цьому процесі текстової, жанрової, бібліографічної, стилістичної, термінологічної, лексикографічної культури дослідника.

1.2.1. Лексикографічна культура дослідника

Рівень професійного саморозвитку значною мірою визначається й тим, які загальні і спеціальні лексикографічні знання має особистість, як володіє вміннями користуватися лексикографічними виданнями різних типів і вилучати з них необхідну інформацію, чи усвідомлює потребу звернення до словника з метою вирішення фахових завдань. Дійсно, «чим більшою кількістю слів я володію, тим ширший обсяг моїх впливів» (Л.Фейербах). Фактично йдеться про складові *лексикографічної культури* дослідника.

Лексикографія - розділ мовознавства, до компетенції якого належить створення словників і опрацювання їхніх теоретичних засад.

Компонентами лексикографічної культури виступають мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний.

Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає сформованість стійкої усвідомленої потреби, емоційно-оцінного ставлення та інтересу в опануванні здобутків української лексикографії, переконаності в суспільній значущості знань з лексикографії, бажання здійснювати лексикографічний науковий пошук, вироблення мовного смаку, лінгвістичного чуття, розширення філологічного кругозору, професійного задоволення від виконуваної діяльності.

Когнітивний компонент складають знання різних типів словників та їх цільового призначення, праць українських лексикографів й ознайомлення з досвідом словникарської роботи за кордоном; знання принципів побудови й особливостей структури словникової статті, її своєрідності у словниках різних типів, знання лексикографічної роботи з науково-навчальним, публіцистичним і художнім текстом.

Операційно-діяльнісний компонент характеризують уміння та навички користуватися словниково-довідниковими джерелами різних типів й оперувати набутими лексикографічними знаннями: сприймати, впізнавати, аналізувати, зіставляти мовні явища і факти, коментувати, критично оцінювати їх з погляду нормативності, відповідності сфері й ситуації спілкування; розмежовувати варіанти норм і мовленнєві порушення; виконувати порівняльний аналіз словників, володіти навичками збирання та оброблення лексикографічного матеріалу, в т.ч. комп'ютерного, укладати власні словники-довідники тощо. Важливі і властивості особистості для захисту від «інформаційного шуму». Несформованість лексикографічної культури приводить до зниження рівня комунікативної, методологічної культури дослідників.

На сьогодні розширюється і поглиблюється визначення словника.

Словник - зібрання слів (словосполучень), розташованих у певному порядку, з певними супутніми поясненнями залежно від його призначення.

«Словник – це всесвіт, побудований за абеткою». Крилатий вислів письменника Анатолія Франса влучно відображає вагу словників у житті суспільства й окремої особистості. Їх справедливо називають інтелектуальним наставником і путівником в океані лексичних скарбів мови. Надаючи змогу швидко й ефективно зорієнтуватися у величезному і складному інформаційно-комунікаційному просторі, словники загалом сприяють підтримці норм літературної мови, підвищенню правильності, виразності й точності індивідуального мовлення її носіїв.

У широкому вжитку поняття **«академічний словник»**. Так називають словники і довідники з культури мови, що створені в Академії наук і виступають джерелом надійної інформації про літературну норму. Ці дидактичні засоби мають на меті забезпечити загальноосвітні й культурно-освітні потреби, а також науково-освітні вимоги.

У час розробки і теоретичного обґрунтування метамови словника змінюються мета і функції словникової статті. У ній подається різнобічна інформація про належність слова до певного граматичного класу, його дериваційний потенціал, походження, наявність семантичного інваріанту, тобто, про те, що слово існує в оточенні інших слів. До того ж сьогодні

недоцільно говорити про абсолютну повноту словникової статті, адже «кінцевість кожного словника - це початок наступного».

Йдеться, зокрема, і про відносне розмежування енциклопедичних та лінгвістичних (загальномовних або філологічних) словників.

Відомо, що енциклопедичні словники зосереджують увагу на понятті, а також подають стислу характеристику предметів, явищ, подій, абстрактних понять, відомості про історичних осіб, діячів науки та культури, трактують факти і явища з різних галузей науки, мистецтва, політики, релігії, містять інформацію про різні країни, народи, що їх населяють, та мови, якими вони спілкуються. До такого лексикографічного жанру належать енциклопедії, енциклопедичні словники та довідники, термінологічні словники, біографічні словники, а останнім часом лінгвокраїнознавчі словники, словники культури тощо. Такі видання відображають відомості про поняття, а також можуть містити картки, схеми, ілюстрації тощо.

Розвитку загальної культури сприяють енциклопедії (УРЕ, Енциклопедія українознавства; Українська загальна енциклопедія та ін.), спеціальні галузеві наукові енциклопедії, енциклопедичні і галузеві термінологічні словники і довідники.

Лінгвістичні словники «пояснюють лексику під фаховим кутом зору, її значення, походження, написання, вимови. Лінгвістичні словники поділяють на одномовні, двомовні та багатомовні. Одномовні словники розподіляють на:

- довідниково-лінгвістичні:

- а) орфографічні – подають відомості про правильне написання слів відповідно до чинних орфографічних норм;

- б) орфоепічні – подають відомості про вимову слів та наголошування їх;

- в) етимологічні – тлумачать походження і зміну значень слів на основі зіставлень із словами спільного кореня інших споріднених мов;

- г) тлумачні – відображають словниковий склад мови на певному етапі його розвитку;

- д) фразеологічні – вміщують цілісні звороти (фразеологізми, крилаті слова, ідіоми та ін.); пояснюють значення стійкого сполучення слів, особливості вживання, походження, можливості варіювання в мовленні;

- іншомовних слів – пояснюють значення слів, запозичених з різних мов;

- граматичні – містять інформацію про морфологічні та синтаксичні властивості слова, категорійні ознаки;

- термінологічні – містять визначення слова-терміна і відомості про використання його в певній галузі знань;

– міжслівних зв'язків: а) синонімічні; б) антонімічні; в) паронімічні; г) омонімічні;

– діалектні – трактують лексику територіальних діалектів;

– історичні – фіксують лексику попередніх періодів розвитку української мови;

– мови окремих письменників – служать для систематизації й пояснення слів, уживаних письменником у його творах;

– інверсійні або зворотні – розташовують слова з урахуванням алфавіту від кінця слова до його початку; для зручності пошуку вирівнювання списку слів у такому словнику йде по правому краю; у комп'ютерній лінгвістиці такі словники використовують як основу для складання і перевірки словників словоформ;

– частотні (подають слова в порядку від найбільш частотного до найменш частотного).

Лексикографами дедалі частіше наголошується на прозорості межі між цими видами словників.

Кожний словник залежно від призначення і функцій – загальномовний чи спеціальний, одномовний чи перекладний, нормативний, вибіркового, генетичний – допомагає вибудувати науковий текст й адекватно сприймати відповідні елементи в ньому.

Зокрема, коли виникають проблеми щодо розуміння значення слова в тексті, вагання в правильності його використання в мовленні, слід звертатися до академічного *тлумачного, або комплексного, словника*, в якому слово розкрито в нерозривній єдності парадигматичного, синтагматичного і дериваційного аспектах. Робота з тлумачним словником загострює сприйняття і розуміння глибинного смислу слова.

Для розвинених країн великі тлумачні словники мають статус національного надбання: наприклад, Oxford English Dictionary, Webster English Dictionary (для англійської мови), Le Grand Larousse (для французької мови) тощо. У праці національного рівня - у першому томі фундаментального академічного тлумачного "Словника української мови" у двадцяти томах широко представлено лексику релігійної літератури; слова, що вживалися до початку 1930-х років і потім були обмежені у використанні; лексику, яка існувала в мові, але не була зафіксована в матеріалах, що використовувалися під час створення словника в 11 томах), мову реклами та Інтернету.

Джерельною базою для ілюстрацій словникових статей слугують твори заборонених раніше письменників (Б. Антоненко-Давидович, І. Багрянний, В. Барка, Б. Лепкий, Є. Маланюк, І. Огієнко, О. Ольжич, У. Самчук, В. Свідзінський, О. Теліга та ін.), імена, що визначають сучасний літературний процес (Є. Андіївська, Р. Андріяшик, І. Білик, В. Близнець, М. Вінграновський, І. Дзюба, О. Забужко, Л. Костенко та ін.). Головне

призначення словника, наголошує А.Мойсієнко, – служити фактором нормалізації мовної діяльності, бути високоякісним посібником для подальшого підвищення культури мови широких кіл населення.

Орфоепічний і орфографічний словники засвідчують правописні стандарти і норми вимови.

Орфоепічний словник становить своєрідний бар'єр, що не дозволить руйнувати правописні і вимовні норми. Поставте, наприклад, наголос у словах: *дочка, дочки, дві дочки, доччин*. Є труднощі, то зверніться до такого словника. В українській мові наголос динамічний, вільний і рухомий, однак маємо добре пам'ятати правила наголошування слів. Лексикографи радять, зокрема, звертати увагу на наголос числівників другого десятка: *одина́дцять, двана́дцять, трина́дцять, чотирна́дцять*, на іменники з префіксом ви-, де наголос подає на префікс: *ві́няток, ві́падок, ві́писка, ві́клик*, натомість *вимóва, видавни́цтво*. У трискладових іменниках віддієслівного походження наголос падає на той склад, на якому він є в інфінітиві (*читáння, питáння, навчáння, писáння, завдáння*), а у двоскладових – на закінчення (*знáння, зва́ння*, але: *вмі́ння, вче́ння*). Іменники на позначення території, утворені за допомогою суфікса -щина, зберігають наголос власної назви або назви мешканців: *Ки́їв - Ки́ївщина, Полта́ва – Полта́вщина, Сумщи́на, Микола́ївщина, Оде́щина, Донéччина, Вінниччина*, але *Галичинá*. Чітка системність у наголошуванні є в займенниках: *цьогó, тогó*, але якщо з'являється прийменник, у багатьох займенників наголос зміщується на основу (*до цьогó, до то́го*). У словах іншомовного походження наголос переважно нерухомий: *діа́лог – в діало́гу – діало́зі, адво́кат – адво́ката – адво́катів*.

Підвищенню грамотності і розвитку філологічної освіти сприяють, цілком слушно зауважує український вчений Л. Полюга, одномовні орфографічні словники академічного та шкільного типів, праці довідкового зразка С. Головащука, словотворчі та морфемні словники З. Сікорської, Т.Яценка, Л. Полюги, а також Н. Клименко та її співробітників, видання про труднощі написання та вимови Є. Чак, Б. Антоненка-Давидовича «Як ми говоримо», «Словник труднощів української мови» за ред. С. Єрмоленко, «Словник-довідник з культури української мови, видання лексико-стилістичних категорій української лексики та фразеології (словники українських синонімів П.Деркача, С. Караванського, А. Багмета і ін., антонімів Л. Полюги, паронімів Д. Гринчишина і О. Сербенської, фразеологічні словники двомовного та тлумачного типів, «Словник іншомовних слів» за ред. О.Мельничука, дво- і багатомовні перекладні словники.

Орфографічний словник – настільна книга фахівця. Ось як пояснює К.Городенська, зокрема, правопис власних назв іншомовного походження за «правилом дев'ятки» (вживання в загальних назвах іншомовного

походження і після дев'ятох приголосних д, т, з, с, ц, ж (дж), ч, ш, р перед наступним приголосним). У власних іншомовних назвах (прізвищах, особових іменах, власних географічних назвах) після згаданих дев'ятох приголосних вживали і, зрідка – и. Це створювало труднощі, бо потрібно було запам'ятати, у яких із них писати і, а в яких – и. Саме тому у проекті редакції “Українського правопису” (1999) запропонували поширити “правило дев'ятки” на всі власні іншомовні назви: це відповідає вимові приголосних в українській мові і робить послідовним правопис іншомовних особових імен та прізвищ з и. То ж орфографічні словники української мови поповнилися такими власними назвами, як *Аристотель, Аристофан, Еврипід, Фридрих, Фердинанд* та ін.

Вагому роль для розвитку комунікативної культури особистості відіграють перекладні двомовні словники. У 2011 р. побачив світ перший том нового академічного чотиритомного «Російсько-українського словника». Автори, співробітники відділу лексикології та лексикографії Інституту української мови НАН України намагалися забезпечити відповідність лексико-стилістичним нормам російської та української мов.

Зіставлення російської та української мов в їх стилістичному багатоманітті допомагає глибшому вивченню цих мов і досконалішому оволодінню слововживання, граматики, правопису й акцентології: наприклад, із сполук *больше ста осіб* і *понад сто осіб* оберемо сполуку *понад сто осіб*; з-поміж слів *відгук* і *відзив на дисертацію* оберемо *відгук* та ін. Російським пасивним прикметникам теперішнього часу підберемо в українській науковій мові дієприкметники минулого часу (*желаемый – бажаний, употребляемый – уживаний, анализируемая – аналізована*), російському дієприкметникові *данный* – український *даний*, а прикметникові *данный* контекст – *цей* контекст.

Робота з *етимологічним словником* дає змогу з'ясувати походження лексем й розширити уявлення про духовно-матеріальну культуру різних регіонів України. Збагатити мовний потенціал допомагають синонімічні, антонімічні, фразеологічні словники, словники епітетів, іншомовних слів та ін.

Розвиток лексикографічної культури особистості стимулюють здобутки **корпусної (електронної) лексикографії**, яка дає змогу постійно збільшувати кількість лексичних одиниць, не очікуючи чергового перевидання словника, значно економлячи час і матеріальні ресурси. Електронні словники зберігають великий обсяг інформації за рахунок використання гіперпосилань, мають ефективну систему пошуку (повнотекстовий пошук, одночасний пошук у кількох словниках, швидкість пошуку). Крім того, можна постійно відбирати й упорядковувати словниковий матеріал.

Упорядковується «Великий тлумачний словник української мови» або «СЛОВНИК.net». У словнику подано активну лексику української літературної мови, терміни, слова історичного фонду, що свого часу належали до широковживаних, найуживаніші архаїзми, найпоширеніші діалектизми та неологізми, що з'явилися протягом останніх років.

Національний мовно-інформаційний фонд НАН України під керівництвом В.А. Широкова в онлайн-варіанті теж підготував інтегровану лексикографічну систему «Словники України», яка дозволяє користувачам здійснювати роботу у 5-ти режимах-словниках: парадигма, транскрипція, фразеологія, синонімія та антонімія.

В університеті «Львівська_політехніка» створено лексикографічний процесор *Слово*, в основу якого покладений Англо-українсько-російський словник з інформатики та обчислювальної техніки. Кілька українсько-іншомовних словників також розміщено на сайті *Novatova* та на сайті Українського мовно-інформаційного фонду «Лінгвістичний портал». Співробітниками Лабораторії комп'ютерної лінгвістики Інституту філології КНУ імені Т.Шевченка теж розробляється мовний портал *nova.info*, де до послуг користувачів пропонують «Відкритий словник (новітніх термінів)», «Відкритий словник виправлень суржику». Уточнити правопис слова, з'ясувати приклади його вживання, парадигму змістового наповнення допомагають Український лінгвістичний портал (www.ulif.org.ua), лексикографічний сайт *Slovnyk_net*.

Уточнити правопис слова, з'ясувати приклади його вживання, парадигму допомагають Український лінгвістичний портал (www.ulif.org.ua), лексикографічний сайт *Slovnyk_net*. У відкритому доступі подано словники з культури мови (<http://chak-chy-pravylo-mu-hovorymo.wikidot.com/>; <http://yak-my-hovorymo.wikidot.com/>; <http://kultura-movy.wikidot.com/>). Відділом лексикології та комп'ютерної лексикографії Інституту української мови НАН України підготовлено електронний диск «Культура мови на щодень», що в текстовому режимі представляє аналіз мови багатьох творів української класики, подає обґрунтовані рекомендації щодо слововживання.

Електронні словники дозволяють зберігати великий обсяг інформації за рахунок використання гіперпосилань, мають ефективну систему пошуку (повнотекстовий пошук, одночасний пошук у кількох словниках, швидкість пошуку). Крім того, можна постійно відбирати й упорядковувати словниковий матеріал.

Сучасна лексикографія дедалі частіше користується машинними базами даних, зокрема великими корпусами текстів, у яких комп'ютер за запитом знаходить потрібні слова.

Корпус - зібрання різноманітних текстів сучасної мови, здійснений з допомогою комп'ютера.

На цій підставі виформовується сучасний напрям прикладної лінгвістики – **корпусна лексикографія**. Це галузь вивчення мови на основі текстів сучасної мови з постійним використанням комп'ютера для аналізу, збереження і опрацювання лексикографічної інформації. Корпусна лексикографія дає змогу постійно збільшувати кількість лексичних одиниць, не очікуючи чергового перевидання словника, значно економлячи час і матеріальні ресурси.

Одним із перших електронних корпусів вважають Брауновський корпус (*Brown Corpus*) Нельсона Френсіса та Хенрі Кучера (1962), що містить корпус друкованих текстів американського варіанта англійської мови й охоплює близько 1 мільйона слів. Функціонують такі електронні корпуси в Чехії, Польщі, Британії. Спробою корпусної лексикографії є електронна енциклопедія “Українська мова” як додатковий засіб до друкованого варіанта (К., 2000), створеного в Інституті мовознавства ім. О.О.Потебні та Інституті української мови НАН України.

Турбота про мовний смак і навчання мовної досконалості користувачів спонукала фахівців з Інституту української мови підготувати медіа-проект «Говоримо і пишемо зразковою українською мовою». За повідомленням завідувача відділу стилістики та культури мови цієї установи С. Ярмоленко, на диску подано сімдесят випусків видання «Культура слова»: вміщено аналіз зразків української мови різних стилів, особливо високого художнього слова, пояснено численні випадки слововживання, поінформовано про походження письма, різноманіття діалектів. Серед авторів — не лише науковці, а й учителі, мовці-практики, зокрема диктор українського радіо Микола Погрібний і Павло Громовенко, видатний співак Дмитро Гнатюк, письменники Максим Рильський і Петро Панч. Користувачі мають змогу дослідити за півстоліття, як розвивалася наука про культуру мови, а, отже, «українська мова у просторі й часі» (С. Ярмоленко).

Отже, сьогодні зростає роль словника як путівника в різних галузях знання. Цей дидактичний засіб виступає вагомою складовою в розвитку мовленнєвої культури шляхом формування лексикографічної культури. Систематичне розширення інформаційного, практичного обсягу лексикографічних знань, стійка усвідомлена потреба в опануванні здобутків української лексикографії, бажання здійснювати лексикографічний науковий пошук, уміння і навички сприймати, впізнавати, аналізувати, зіставляти мовні явища і факти, коментувати, оцінювати їх під кутом зору нормативності, відповідності сфері й ситуації спілкування – усе це підвищує рівень лексикографічної культури.

Ефективним шляхом формування лексикографічної культури є залучення до науково-дослідних лабораторій викладачів-дослідників, які працюють над укладанням словників і власним прикладом стимулюють професійний розвиток своїх учнів. Науковий діалог між співучасниками роботи зі словниками і над новими словниками допомагає формувати самостійність, відповідальність, відкритість, спонукає до розвитку мовленнєвих умінь представити власну думку в гармонії форми і змісту, зіставити її з думкою іншого автора, стимулює процес самовдосконалення, саморозвитку і постійного оновлення.

Володіння лексикографічною культурою сприяє розвитку національної культури українського народу, розширенню сфери вживання української мови як державної, розвитку національного та культурного інформаційного простору.

1.2.2. Термінологічна культура дослідника

Один із показників загального мовно-культурного рівня дослідника - правильне і вільне володіння термінами.

Термін (від лат. *terminus* - межа) – це слово або словосполучення, що позначає спеціальне поняття певної галузі знання або діяльності.

Цінність терміна в тому, що він несе логічну інформацію великого обсягу. У науковому тексті недоцільно без потреби й необхідного обґрунтування подавати термінологію різних галузей. Кожна галузь науки має притаманну тільки їй термінологічну систему. Розвиток термінологічної лексикографії стимулюють регулярні міжнародні конференції: Під егідою Технічного комітету стандартизації науково-технічної термінології на базі Національного університету “Львівська політехніка” відбувається конференція “Проблеми української термінології. СловоСвіт”. Інститут української мови НАН України організовує конференцію “Українська термінологія і сучасність”.

Значення термінів фіксують у термінологічних тлумачних словниках (універсальні енциклопедії, галузеві термінологічні словники). Упродовж 1990-2001 рр. вийшло понад 550 термінологічних словників із найрізноманітніших галузей знань.

Наприклад:

За академічним тлумачним словником української мови **«самоосвіта»** – це набуття систематичних знань у будь-якій галузі науки, техніки, культури, політичного життя, що передбачає безпосередньо особисту зацікавленість того, хто навчається, в органічному поєднанні з самостійним вивченням матеріалу. Разом з тим самоосвіта – це засіб самовиховання,

оскільки сприяє виробленню цілеспрямованості, наполегливості в досягненні мети. У більш вузькому значенні самоосвіта – це самостійний процес набуття знань тими, хто навчається. У більш широкому розумінні під самоосвітою розуміють засіб саморозвитку особистості, який охоплює і набуття знань і, водночас, духовне зростання, фізичний розвиток особистості.

До речі, не завжди можна відрізнити терміни від нетермінів. Причина в тому, що вузькопрофесійні слова часто переходять у загальновідомі і розширюють значення. Ступінь термінологізації таких слів коливається залежно від галузі науки.

Не використовують у науковому тексті без потреби професійну лексику.

Смислової точності та однозначності висловлювань досягають шляхом використання термінів. Цим специфічним словам притаманні такі ознаки: номінативність, наявність точної наукової дефініції, стилістична нейтральність, абстрагований, логіко–понятійний характер, однозначність. У фахових текстах доцільно уникати полісемічності, перенасиченості, термінологічних запозичень, використовувати тільки зрозумілі й недвозначні терміни, не бажано також захоплюватися і власною термінотворчістю.

Для аналізу таких педагогічних термінів, як *апарат, аналогія, динаміка, задача, закон, значення, категорія, якість, критерій, концепція, метод (спосіб), підхід, принцип, положення, поняття, предмет, умова* доцільно звертатися до «Українського педагогічного словника» за ред.С.Гончаренка. Серед психологічної літератури такого роду найбільш вдалим вважають словник К. Платонова, серед філософських словників – «Філософський енциклопедичний словник». Тут корисно ознайомитися зі змістом таких понять, як *абстракція, аналіз, знання, значення, якість, кількість, узагальнення, образ, об'єкт, досвід, практика, предмет, проблема, розвиток, рефлексія, системний аналіз, властивість, форма, експеримент*. Необхідним для наукових досліджень є і логічний словник, де можна знайти пояснення таким термінам, як *аксіома, алгоритм, гіпотеза, дедукція, закон, знак, знання, ідея, інваріантність, індукція, класифікація, поняття* та ін. Готуючи науковий текст, для самоконтролю корисно скласти словничок використовуваних термінів із зазначенням автора визначення.

Професіоналізми - слова та вирази, поширені в певному науковому середовищі.

Професіоналізми вживаються на позначення спеціальних понять у сфері певної професії: *монітор, файл, принтер, сканер*. Серед слів-професіоналізмів можуть уживатися слова і сполучення слів, за якими

суспільною практикою закріплене певне лексичне значення. До таких назв належать складні одиниці термінологічної лексики (*соляна кислота, сірчана кислота, вуглекислий газ*).

Професіоналізми можуть виступати також неофіційними, експресивно забарвленими синонімами до складних термінів або до термінів, що не є усталеними.

Наприклад: *оперативка* – *оперативна нарада*, *заліковка* – *залікова книжка*.

Часто професіоналізмами є загальновживані слова, вжиті у специфічному значенні.

Наприклад: *журнал, дошка, вікно* (між уроками) – зі сфери педагогічної діяльності.

Не бажано також захоплюватися значною кількістю термінів та власною термінотворчістю.

Цим специфічним словам притаманні такі ознаки: номінативність, наявність точної наукової дефініції, тенденція до моносемії в межах термінологічної системи певної галузі, відсутність експресивних значень, стилістична нейтральність, системність, точність семантики, висока інформативність, переважно вузька професійна сфера поширення, неконотованість, відсутність синонімії, абстрагований, логіко–понятійний характер, системна організація в межах певного термінологічного поля, однозначність, неметафоричність. Значення термінів пояснюються в енциклопедичних і термінологічних словниках.

Терміни поділяють на:

- загальнонаукові (слова загальнонаукового вживання, що використовуються в різних галузях знань: *властивість, значення, елемент, процес, результат, умова, цілісний, тотожний, продукувати*; у словниках такі слова мають помітку *наук.*);

- вузькоспеціальні (уживані в певній галузі науки: *похибка, бабка, підойма*).

Важливим джерелом виступають терміни, утворені на власній основі (корінь, наголос; *довкілля, кисень, рушій, залізниця, дослідник*). Однак часто в науковому тексті зустрічаємо терміни, що походять з іноземних мов: *кворум, презентація, апробувати, ексклюзивний* тощо.

Наявність запозиченої лексики в системі будь-якої мови – це свідчення контактів мови-реципієнта з іншими мовами, спорідненими і неспорідненими, на різних етапах спільного історичного поступу. Переважно запозичення відбувалося з латинської, французької чи англійської мов: *потенціал, інтеграл; функція, елемент* тощо.

Прихід лексичних запозичень у мову зумовлюють зовнішні і внутрішні чинники. Серед зовнішніх чинників - культурні, економічні, наукові контакти між українцями та іншими народами; поява міжнародних телекомунікаційних мереж, посилення впливу мас-медіа та реклами; авторитетність мови-джерела (наприклад, впливу французької мови у XVII – XVIII ст., сьогодні перевагу має англійська мова).

Внутрішньолінгвістичними причинами вважають номінативну необхідність; відсутність у рідній мові відповідного слова для називання нового предмета, нового явища, поняття (*плеєр, дисплей, кастинг, хакер,*); необхідність у розмежуванні змістовно близьких, але все ж різних понять (*стиліст – гример, брифінг – прес-конференція, дилер – торговець*); більш точне позначення поняття (*кутюр'є* – це вже не просто кравець, це модельєр модного одягу, спеціаліст, що розробляє авторські моделі одягу), економію мовних засобів; тенденцію до заміни словосполучень й описових зворотів однослівними найменуваннями (*саміт* – зустріч на найвищому рівні; *ремікс* – новий варіант, переробка старої мелодії, пісні, *інавгурація* – офіційний вступ на посаду президента країни).

Однак більшість запозичених слів мають відповідники рідною мовою. До багатьох запозичень у нас є питомі синоніми.

Наприклад:

інтера́кція – взаємодія; спорадичний — поодинокий; варіабельний - змінний, мінливий, акумулювати — нагромаджувати, накопичувати; вербалізувати - висловлювати.

П. Селігей називає явище надмірного вживання іншомовних термінів „науковим жаргоном”. Для позначення досліджуваних об’єктів і фактів слід учений радить вживати терміни, а от зв’язки між ними (логічні, структурні, історичні, функціональні, причинно-наслідкові) доцільно виражати за допомогою загальномовної та загальнонаукової лексики.

Можливе використання і кальок. Тут з різних мов копіюється значення та спосіб будови терміна, а зовнішня форма передається власними морфемами.

Наприклад:

з латинської мови - *відсоток (procentum)*; з французької - *розвиток (developpment)*; з німецької - *поняття (Begriff)*, з російської - *співробітник* тощо.

Емоційна та експресивна лексика в наукових текстах може виступати лише формою вираження спеціальних понять. І все ж потреба у виразності мови наукового викладу зумовлює яскраві епітети до терміна (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Епітети до термінів

Термін	Епітети
Дослідження	фундаментальне, експериментальне, глибоке
проблема	наукова, актуальна, важлива, гостра
питання	принципове, теоретичне, важливе, складне, спірне
мета	головна, реальна, поставлена, вказана
завдання	кінцеві, конкретні, визначені
інформація	точна, вичерпна, повна, необхідна
матеріал	науковий, експериментальний, фактичний, зібраний, достовірний
аналіз теми, проблеми	науковий, об'єктивний, проведений, порівняльний, ретельний, глибокий
спостереження	спеціальні, численні, систематичні, подальші
експеримент	аналогічний, подібний, важливий, унікальний, успішний
дані експерименту	дослідні, цифрові, останні, попередні, повні, надійні

Краса і виразність мови наукової прози полягає саме в точності і стислості вираження думки за максимально інформативною насиченості слова, тому важливо уникати плеоназму (*спільна співпраця, реальна дійсність, на початку конференції ми почали говорити, це питання досліджувалося в кількох дослідженнях*).

Професійна діяльність зумовлює ознайомлення з термінами відповідної науки, оволодіння термінологічним мінімумом, отже, звернення до *термінологічних словників*.

Важливими є словники синонімів, паронімів української мови, що в разі потреби допоможуть замінити те чи те слово.

Наприклад, серед таких сполук, як **об'єм** роботи і **обсяг** роботи, обрати другий варіант. Згідно із словниками, **об'єм** – „величина чогось у довжину, висоту й ширину, вимірювана в кубічних одиницях (куба, мозку, серця тощо)”. **Обсяг** – „взагалі розмір, величина, кількість, значення, важливість чогось (бюджету, знань, роботи тощо)”

Слід розрізняти такі варіанти: **обробка** інформації та **опрацювання** інформації. **Обробка** – це „надання чомусь потрібного вигляду, доведення до певного стану; упорядкування, удосконалення чогось”; **опрацювання** – „глибоке вивчення чогось, докладне ознайомлення з чимось”.

Українська лексикографія не фіксує слова **співпадання** або **співставлення** фактів, натомість пропонує уживати **зіставлення (порівняння)** фактів. У словнику паронімів розрізняють слова: **чисельний** – „який стосується числа, виражається числовим виразом; кількісний” та **численний** – „який складається з великої кількості кого-, чого-небудь; наявний у великій кількості”.

Серед словосполучень **стержень роботи і стрижень роботи обирати другий варіант**. Слово **стрижень** має також переносне значення „основна, головна частина, основа чого-небудь”.

В українському науковому мовленні доцільний варіант *комісія у складі 5 осіб замість канцеляризму комісія у складі 5 чоловік*.

Отже, варто уважно поставитися до фахових термінів: уникати полісемічності, перенасиченості, термінологічних запозичень, використовувати в науковому тексті зрозумілі й недвозначні терміни.

1.2.3. Бібліографічна культура дослідника

Цілком очевидною є вага бібліографічної культури дослідника. Це показник зрілості, необхідна умова успішного навчання, самоосвіти, професійного та особистісного зростання.

Наукову роботу виконують на основі глибокого вивчення різноманітних джерел: навчально–методичних (*підручники, навчальні та методичні посібники*) і наукових праць (*монографії, статті, дисертації, матеріали наукових семінарів та конференцій тощо*), нормативно–програмних документів (*державні документи про освіту, навчальні плани і програми*), а також за результатами виконаної пошукової роботи. На основі опрацьованих літературних джерел укладають бібліографію.

Бібліографія - це відомості про джерело, наведені за певними правилами і достатні для ідентифікації документа.

Уперше слово «бібліографія» (biblio (книга) і grapho (пишу)) почало вживатися в Давній Греції. Бібліографами називали людей, які переписували книги. У Франції (XVIII ст.) цей термін використовували на позначення опису книги. В останні десятиліття бібліографію визначають як діяльність, інформацію, культура, соціальний інститут. Сфера бібліографії розширилася завдяки знакографії, документографії, медіографії, відеоаудіографії, інтернетграфії (Н. Коряковцева) і сьогодні визначається як інформаційна інфраструктура, що забезпечує підготовку, поширення й використання бібліографічної інформації.

Головне в бібліографії – це бібліографічне знання і/або бібліографічна інформація, що ідентифікує джерела знання в текстах. Основне призначення бібліографічної інформації полягає в задоволенні інформаційних потреб читачів. Одним із основних елементів бібліографічної інформації виступає **бібліографічний запис**, який фіксує відомості про документ, дозволяє його ідентифікувати, з'ясувати зміст з метою бібліографічного пошуку.

Джерело наукової інформації - документ, що містить науковий факт або є результатом аналітичної та логічної обробки.

Для пошуку інформації звертаються до наукової, спеціальної, профільної бібліотек.

У довідково-інформаційному відділі бібліотеки існує система каталогів та картотек, що допоможуть визначити необхідне коло наукових джерел. **Каталоги** – це система накопичення і збереження даних про літературу, що наявна у бібліотеці. **Картотека** – перелік усіх матеріалів, виявлених з певної тематики.

Існує три види каталогів: *абетковий, систематичний, предметний*. *Абетковий каталог* дозволяє встановити, які твори того чи іншого автора, відомого дослідникові, наявні в бібліотеці, а також з'ясувати дані про видання: прізвище автора і назва книги, місто, де книга надрукована, назва видавництва і рік видання, кількість сторінок.

У *систематичному каталозі* картки згруповані в логічному порядку відповідно до галузей знань. За допомогою такого каталогу можна з'ясувати, які саме твори наявні в бібліотеці, а також підібрати необхідну літературу.

У *предметному каталозі* бібліографічні записи розташовані за алфавітом предметних рубрик. Такий каталог використовують для підбору матеріалів із вузькоспеціалізованих питань.

Для дослідника-початківця часто складно виокремити необхідну інформацію зі значної кількості джерел. Пошук наукової інформації сьогодні значно спростився за рахунок електронних каталогів, в яких подано електронний алфавітно-предметний покажчик; електронний систематичний каталог авторефератів; електронний каталог статей (книг).

Важливу інформацію пропонують *реферативні журнали*, що містять анотації та бібліографічні описи, а також *бюлетені сигнальної інформації*, основне завдання яких полягає в оперативному інформуванні про всі наукові і технічні новинки.

Коло літературних джерел має бути широким. Оптимальною їх кількістю повинна бути така, що розкриває тему дослідження.

Наприклад, коли виконується дослідження на тему **"Етнолінгвістичний аспект дослідження вигуківих фразеологізмів"**, варто не лише здійснити пошук інформації про вигуківі фразеологізми, а й ознайомитися із джерелами, присвяченими українській фразеології та етнолінгвістиці.

Досліджуючи проблему **стилістичного використання певної групи лексики** у творах окремого письменника, необхідно не лише уважно прочитати академічні праці з лексикології та стилістики, а й детально

ознайомитися з публікаціями, присвяченими творчості цього митця. Конспектуючи, слід пам'ятати про предмет власного дослідження.

Про наукову обізнаність автора й обґрунтованість положень дослідження свідчить наявність бібліографічних посилань.

Посилання – це такий фрагмент наукової праці, в якому автор подає відомості про предмет свого дослідження, наявне в інших наукових джерелах.

Це сукупність бібліографічних відомостей про цитовану працю, розглядуваний або згадуваний у тексті роботи інший документ (його частини або групи документів), необхідний для їх загальної характеристики, ідентифікації й пошуку. Мета посилання – аргументувати, доповнити або проілюструвати власну думку фактами з інших наукових текстів; підтвердити чи спростувати чужу думку; порівняти різні підходи вчених стосовно аналізованої проблеми.

Наприклад:

"Основний еволюційний принцип – вивищення людини над самою собою, – наголошує український лінгвостиліст Л.Мацько, – здійснюється переважною мірою саме завдяки різній мові як носієві духовних начал людськості як вербальній можливості усвідомлення людиною своєї вищості у природному світі. " [1, с.21].

1. Мацько Л.І. Українська мова в освітньому просторі: навч. посіб. для студ./Л.І.Мацько. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009. – 607 с.

Запис [1, с. 21] указує на перше джерело в бібліографії, а його сторінка – 21. Наявність посилань свідчить про наукову обізнаність автора, обґрунтованість положень запропонованого дослідження.

При визначенні термінів важливо посилатися на останні видання словників та довідників. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли в них наявний матеріал, який не увійшов до останнього видання.

Необхідно подавати посилання на всі джерела чи матеріали, які згадуються в науковому тексті. Використання окремих термінів, запропонованих іншими авторами, теж вважається посиланням. Це допоможе відшукати подібний документ, перевірити точність указаних даних, з'ясувати інформацію, обставини виникнення ідеї чи контексту. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий».

Слід звернути увагу на оформлення ініціалів та прізвища автора. У списку використаних джерел спочатку вказується прізвище, відтак ініціали,

у тексті ж наукової статті на першому місці ставиться завжди ім'я або ім'я по батькові, на друге - прізвище. Якщо ж перед прізвищем зазначено посаду, професію, то прізвище, а потім ініціали пишуть після цієї назви (завідувач лабораторії Волошина Н.Й., психолог Рибалка Валентин). З метою уникнення непорозумінь скрупульозно перевіряємо кожне прізвище та ініціали авторів, на які здійснюємо посилання. Наявність посилань свідчить про наукову обізнаність автора, обґрунтованість положень дослідження.

Бібліографічний опис складають відповідно до чинних стандартів із бібліотечної та видавничої справи. Дотримання цих вимог є обов'язковим.

Посилання можуть бути виконані такими способами: цитатою, дослівним чи недослівним переказом з окремими цитованими елементами; вказівкою на автора.

Бажано, щоб текст не ряснів суцільними цитатами і посиланнями, тоді складається враження копії роботи, її реферативності, відсутності авторського бачення проблеми.

Цитата – це дослівно наведений уривок з якогось тексту для підтвердження або ілюстрації тієї чи іншої думки.

Серед поширених видів цитат, які застосовуються в науковому тексті, – цитати–тези або докази. Такі цитати беруться в лапки, розділові знаки ставляться як при прямій мові.

Наприклад:

Щоразу, поринаючи у світ мудрих книг і статей, переймаюся відчуттям того, що спілкуємося дійсно з життєлюбним, естетично-креативним словом, яке глибоко розкриває вищу сутність Людини. "Моя неповторність, - говорить Іван Андрійович, - успадкована трохи від батька-матері, трохи від учителів, трохи від самостійного пізнання людської психології..." [4, с.5].

Слова цитати наводяться в тій граматичній формі, в якій подані у літературному джерелі, зі збереженням особливостей авторського написання. Добре, аби цитування було повним, без перекручень і довільного скорочення авторського тексту. У разі пропуску деяких слів чи словосполучень на початку цитати ставлять три крапки.

Важливо, аби цитати подавалися насамперед з першоджерел, а не з праць інших авторів. Першоджерелом вважається першодрук або академічне видання тексту. У випадках, коли першоджерело дійсно недоступне (архівне), можемо скористатися цитатою з іншого видання,

однак при цьому обов'язково перед бібліографічним джерелом зазначимо: "цитується за".

Якщо ж при цитуванні були виділені деякі слова, в дужках подається спеціальне застереження, яке пояснює виділення. Частіше за все ставляться ініціали – ім'я та прізвище автора наукового тексту.

Наприклад:

*Пропонуючи посібник, автори вказують на прагнення "допомогти учням усвідомити, що мова – це **ц і л і с н а с и с т е м а**, історія якої пов'язана з історією народу. (виділення наше. – О.С.)".*

Необґрунтоване навчання в чужомовній школі, - переконливо доводив відомий український письменник, лексикограф і педагог Б.Грінченко (1863 – 1910), - призводить до того, що в учня "происходит ужасное смешение языков русского и родного, причем первого он не знает и известныя ему слова его употребляет неверно, а второй он испортил внесением въ него чуждаго элемента" (цитату подано із збереженням правопису оригіналу – О.С.) [330, с.85].

Непряме цитування (виклад думок інших авторів своїми словами) подається без лапок і має бути гранично точним.

Наприклад:

Обдарованість, за Г.Костюком та П. Білоусом, трактуємо як індивідуальну своєрідність особливої комбінації загальних і спеціальних здібностей людини, цілого комплексу психофізіологічних процесів і станів, що створюють сталий рівень реалізації можливостей, бажань, інтересів індивіда.

Цитати-тези застосовують для складання автором основних пунктів лекції, виступу, наукової доповіді. Цитати-докази використовують для підтвердження суджень автора наукового тексту.

Наприклад:

Символіка – поняття загальнолюдське і національно специфічне, етногенетичне. Дослідження саме останнього аспекту символіки – надзвичайно актуальне, особливо – всебічне вивчення первісної символічної системи. Доказом цього слугують слова Е.Сміта, який наголошував: «у багатьох аспектах національні символи, звичаї і церемонії – найважливіші й найнесхитніші аспекти націоналізму. Вони втілюють його головні концепції, роблячи їх видимим і зрозумілим для кожного члена, обертаючи принципи абстрактної ідеології на відчутні,

конкретні вирази, що породжуватимуть миттєвий емоційний відгук усіх верств спільноти» [114, с.78] (Т.Усатенко).

У науковому тексті для позначення всіх джерел інформації, на які є посилання та для зазначення додаткових пояснюючих матеріалів, можуть використовуватися примітки. Зазначають їх унизу сторінки. Позначають арабськими надрядковими індексами (арабською цифрою, яка розташовується трохи вище рядка) без дужок та без будь-яких знаків пунктуації, крім тире. Більшість програм Word (так звані word processing programs) мають спеціальну функцію для створення приміток.

Дослідників варто застерегти також і від плагіату, адже «вчений повинен бути прикладом чесності для кожного громадянина» (Д.Бейлар).

Плагіат - копіювання чужих ідей, тексту без посилання на першоджерело.

Для виявлення плагіату використовують спеціальні комп'ютерні програми. Такі програми дають можливість знаходити цілі фрагменти тотожних текстів.

Плагіатом вважають і дослівний переклад тексту без посилання на автора. Згідно зі ст. 20 Закону України «Про авторське право і суміжні права» перекладачам і авторам інших похідних творів належить авторське право на здійснені ними переклад, адаптацію, аранжування або іншу переробку. Перекладачі і (або) автори інших похідних творів користуються авторським правом на створений ними твір за умови дотримання ними прав автора, твір якого перекладено, адаптовано, аранжовано чи здійснена інша переробка.

Плагіат визначають кількома способами: дослівне копіювання інформації з іншого джерела без його зазначення у бібліографії; перефразування інформації з першоджерела без його зазначення (автор використовує свої власні слова для передачі тієї ж самої інформації, взятої із джерела).

Прокоментуймо табл. 2.2.

Автор лише змінив кілька слів та фраз чи змінив порядок оригінальних речень.

Серед випадків, що кваліфікують як плагіат слід відзначити і такі, коли в авторефераті дисертації, наприклад, не зазначено особистий внесок

Таблиця 2.2

Текст-оригінал і текст-плагіат

Текст-оригінал у науковій статті №1	Текст-плагіат у науковій статті №2
Праця багата на символіку посуду, страв, одягу, весільного етикету... Вважаючи, що костюм є важливим	Праця багата на символіку посуду, страв, одягу, весільного етикету. Так, вважаючи, що костюм

джерелом вивчення етнічної історії населення, його соціально-класової структури, естетичних поглядів, автор досить детально описує одяг молодих. У молодій сорочка з вишитою візерунком горловиною, передом (діалектне пазухою), верхніми частини рукавів біля зап'ястків, подолом (низом сорочки), сукняна строката спідниця (діал. плахта), червоні козлові, з залізними високими підківками чоботи, червоний фартух (діал. запаска), декілька разків червоних корольків (намисто, що є втіленням мрії про щастя-долю, кохання), хрест мідний.	є важливим джерелом вивчення етнічної історії населення, його соціально-класової структури, естетичних поглядів, автор детально описує одяг молодих, наприклад, у молодій була сорочка з вишитою візерунком горловиною, передом – так званою пазухою, сукняна строката спідниця – плахта, червоні козлові, з залізними високими підківками чоботи, червоний фартух – запаска, декілька разків червоних корольків – намисто, що є, за свідченням дослідника, втіленням мрії про щастя-долю, кохання.
---	---

автора у статтю, яка написана в співавторстві, що дає підстави вважати включення у дисертацію повного тексту статті без посилань на джерело.

У «чорновому» варіанті наукової роботи бажано вписувати цитоване джерело в науковий текст. На завершальному етапі дослідження це допоможе укласти бібліографію, яку зв'язують з текстом і посиланнями. Не варто штучно розширювати список використаних джерел за рахунок тих робіт, які не мають посилань у науковому тексті.

1.3. Культура читання наукового тексту

Для професійного саморозвитку важлива передусім культура читання наукового тексту. Це одна з функцій пізнавальної діяльності людини, спрямована на вилучення наукової інформації із друкованих джерел. Формуючи програму читання наукового тексту, варто поставити собі такі запитання: чого я очікую від цього тексту, яку інформацію хочу вилучити і з якою метою.

Виділяють кілька різновидів читання: читання *переглядове*, *ознайомлювальне*, *поглиблене*, *творче*.

Переглядове читання спрямовується на попереднє ознайомлення із книгою і виділення ключових слів, зокрема, в анотації, змісті, передмові /вступі, окремих частинах тексту .

Ознайомлювальне читання передбачає загальне ознайомлення із змістом тексту та вияв його основної ідеї.

Поглиблене читання – це детальне опрацювання наукового тексту, його аналіз та оцінка: виписування понять з їх поясненням; неодноразове перечитування окремих частин у тексті.

Аналітико-критичне, творче читання спрямовується на постановку різного типу питань до тексту, сортування наукового матеріалу

під певним кутом зору, коментарі до фрагментів наукового тексту, його рецензування.

Серед факторів, що знижують швидкість читання фахівці називають неуважність, відсутність мети читання, нездатність виділити потрібну інформацію, зрозуміти смисл слова, тексту.

Візьмемо до уваги поради українського мовознавця Г.Онуфрієнко стосовно роботи з науковим текстом:

- ознайомлюємося з бібліографічним описом тексту;
- переконуємося, що розуміємо всі слова, терміни, терміносполуки, фрази;
- осмислюємо здобуту інформацію, спираючись на отримані знання і досвід;
- добираємо самостійно приклади, що також ілюструють головні ідеї (думки) тексту;
- перечитуємо найважливіші за змістом фрагменти тексту і ті, що ще не зовсім зрозумілі або ж викликають певний сумнів;
- письмово передаємо основну інформацію наукового тексту.

Процес читання невіддільний від процесів сприймання, усвідомлення і розуміння наукового тексту, залежать від сформованої наукової культури читача в цілому, а також від складності й насиченості самого тексту.

Сприймання наукового тексту - це психічний процес відображення людиною змісту тексту при безпосередньому впливі на органи чуття.

Важливою умовою успішного сприймання реципієнтами наукових текстів є потреба, зацікавленість, внутрішня мотивація. Осмислення сприйнятого значною мірою залежить від досвіду та фонових знань особистості, оперативної пам'яті, творчого мислення.

Для тренування навичок більш успішного читання С.Михайлов пропонує тренінг «Розкладіть текст на смислові ряди». Читачеві важливо вже на першій сторінці / в першому абзаці тексту «вихопити» основні ідеї, важливі слова, фрази, які обумовлюють зміст тексту наступних сторінок. Потім розкласти зміст тексту на короткі логічні ланцюжки. Відзначити в кожному ланцюжку ключове поняття й асоціювати ці поняття між собою. Потім утворити єдиний логічний ланцюжок ідей і визначити суть тексту загалом.

Читання тексту відбувається у три етапи. На першому етапі читання підкресліть важливі (на перший погляд) ключові слова (слова, що несуть основне смислове навантаження). На другому етапі об'єднайте ключові слова у смислові ряди (пари слів, які становлять комбінацію ключових слів), що дозволяють зрозуміти зміст тексту. Запишіть отримані смислові

ряди на листку. Під час третього етапу прочитайте складені вами смислові ряди і спробуйте сформулювати основний смисл тексту (ті образи, які знаходяться у вашій образній пам'яті (уявлення). Під час наступного читання періодично перевіряйте, як і чи збереглися в образній пам'яті ключові слова.

Фахівці пропонують й інтегральний алгоритм читання. Цей алгоритм має такий аббревіатурний вигляд: НАВДОТФКН.

Н – це назва тексту. Її варто записати уважно, без скорочень.

А – автор (автори). Варто без скорочень записати наведені відомості про авторів, вказати, якщо це можливо, заклад, установу, в якій працює автор.

ВД – вихідні дані. Назва книги, журналу, видавництва, місця і рік видання, номер, якщо журнал, сторінки: кількість, якщо книга, номери сторінок, коли стаття.

ОТ – основна тема (це може бути назва статті, книги; важливо відобразити основну тенденцію або основну ідею автора/ів).

Ф – факти (фактологічний матеріал: чому він важливий для читача і як його конспектувати: детально чи оглядово).

К – критика (висловлення власної думки з цього питання).

Н – новизна (коли написаний текст, що нового порівняно з іншим текстом такого ж напрямку).

Упродовж сприймання й усвідомлення наукового тексту читач замінює смислові елементи тексту на еквівалентні (тотожні) елементи власного смислового поля. На ефективність цих процесів значною мірою впливає змістова (лексико-граматична і візуальна) структура тексту, а також такі формально-структурні ознаки, як структурування на абзаци, параграфи, розділи та їх заголовки, рисунки, фотографії.

Науковий текст характеризується великою кількістю термінів та понять, що мають абстрактну природу. Останнє вимагає достатнього розвитку абстрактного мислення, а також високого рівня розвитку мислительних процесів, аналізу та синтезу.

Підтвердженням сприймання тексту є розуміння його смислової структури.

Розуміння наукового тексту – розкриття сутності предметів та явищ, описаних у науковому тексті, усвідомлення зв'язків, стосунків та залежностей між ними.

Лексичний, когнітивний рівень і рівень розуміння тексту реалізують шляхом інтелектуального діалогу читача з автором наукового продукту: аналізу логічної структури тексту й заголовка, складання плану, тез і анотації, виділення ключових слів і термінів, постановки запитань.

Це означає, що реципієнту важливо вміти порівняти пропонований зміст з наявними знаннями для того, щоб вилучити нову для себе інформацію й, відповідно, нове знання.

Для кращого запам'ятовування фахівці радять чітко уявляти образи, в які переведена інформація. З цією метою варто сконцентрувати увагу на образі: уявно збільшити розміри образу, уявити, як вони рухаються, звучать, створюють радість,

Виявом розуміння вважають **інтерпретацію** тексту, тобто вміння читача подати власне бачення тексту.

Мислительна обробка отриманої інформації відбувається шляхом:

- розчленування змісту заголовка та бібліографічного посилання на складники;
- поділу тексту на смислові частини;
- виділення ключових слів;
- сортування смислових частин за їх значенням і ознаками;
- співвідношення вилученої інформації з існуючими знаннями;
- визначення новизни отриманої інформації, можливості її використання у практичній діяльності;
- згортання інформації, зведення її до основних положень.

Фіксацію інформації при читанні наукового тексту доцільно здійснювати через помітки, виписки, складання плану, тез, реферату, анотацій, конспектів.

Помітка — позначення у вигляді певних знаків, символів важливих для читача (користувача) слів, словосполучень, рядків, речень у тексті.

Застосовують помітки під час поглибленого читання.

Для того, щоб помітки допомагали ефективно працювати з науковим текстом, швидко знайти потрібне місце у тексті, важливо застосовувати певну систему поміток. Серед таких позначень виділяють вигуки, модельні слова (Необхідно; Потрібно; Можливо), окличні, питальні та інші знаки, що відображають емоційний стан, зірочки, цифри, букви, що показують зв'язок цього абзацу з наступним.

Загальноприйнятими помітками в науковому тексті є такі:

! – повна згода з тим, про що йде мова в тексті;

? – незгода з автором, сумнів;

?! – здивування;

NB – вельми важливо;

V – важливо;

~~ – цікаво, може згодитися;

* – речення, які можна використати в якості цитат;

Т – термін, визначення терміна в тексті;
Л – назви праць, які слід знайти і прочитати.

Використання поміток виховує, структурує внутрішній інтелектуальний простір, готує до більш швидкого відображення будь-якої зовнішньої інформаційної структури.

Уміння робити **виписки** – це вміння вибирати потрібні теоретичні положення, статистичні дані тощо, не забуваючи при цьому здійснювати посилання на наукове джерело.

Виписки бажано виконувати на окремих листках, картках, які можна вкладати в окремі папки (такі папки варто завести до розділів і параграфів наукової роботи). У тексті виписок виділяють заголовки, підкреслюють важливі поняття, визначення чи фрагменти, роблять помітки. Такий дослідницький матеріал відповідно до задуму слугує основою наукової (дипломної, магістерської, дисертаційної) роботи.

Помітки у науковому тексті і виписки з нього важливо здійснювати паралельно зі складанням плану.

Складання плану – один із видів роботи з текстом, засіб засвоєння і розуміння прочитаного, шлях до вивчення (складання, підготовки) композиції тексту.

На відміну від конспектів і тез, які варто готувати після повного прочитання матеріалу, план укладають під час ознайомлювального читання тексту. План визначається змістом тексту, його основною ідеєю. Виділяючи в науковому творі окремі частини і в кожній частині – головну думку і називаючи її певним заголовком, важливо усвідомлювати сутність цієї назви для розкриття основного змісту твору.

У процесі роботи над текстом план змінюють, уточнюють, доповнюють. Інколи корисно складати кілька варіантів плану тексту, що увиразнює уявлення про предмет дослідження.

План повинен бути наочним і відображати послідовність викладу матеріалу. Шляхом складання плану можна з'ясувати ступінь засвоєння тексту (відтворити його у пам'яті), виявити повтори, непослідовність у викладі змісту.

Складання плану сприяє кращому розумінню наукових текстів, які не мають детальної рубрикації (поділу на розділи, параграфи, підрозділи), наприклад, наукових статей. Однак план не передає фактичного змісту наукового тексту, а лише пропонує певну схему.

Отже, важливою складовою роботи з текстом є його переглядове, ознайомлювальне, поглиблене, аналітико-критичне читання. Успішність цих процесів залежить від сприймання й усвідомлення, необхідними умовами успішного перебігу яких є внутрішня мотивація. Омислення сприйнятого

залежить від віку, досвіду, фонових знань, творчого мислення читача. Унаслідок сприймання й усвідомлення відбувається розуміння тексту та його інтерпретація.

Читання наукового тексту супроводжують виділенням смислових частин і визначенням зв'язків між ними, тобто проведенням компресії, різновидами якої є, зокрема, конспект, анотація, тези, реферат.

1.4. Компресія наукового тексту

Читання наукового тексту супроводжується виділенням смислових частин і визначенням зв'язків між ними, тобто проведенням компресії.

Компресія наукового тексту - членування тексту на блоки інформації і називання цих блоків, розкриття смислової структури тексту.

Компресії тексту досягають шляхом використання більш компактних конструкцій та опущення надмірних елементів вислову, елементів, які можна зрозуміти з контексту та позамовної ситуації. Фахівці використовують поняття “компресія” як синонім до поняття “мовна економія”. Під мовною економією розуміють прагнення мовця досягнути максимуму комунікативної інтенції за мінімальних витрат мовних засобів. Її результатом виступає поява згорнутої конструкції зі збереженням обсягу необхідної інформації.

Різновидами компресії наукового тексту є, зокрема, тези, конспект, реферат, анотація.

Тези (гр. *thēsis* – положення, твердження) – послідовно сформульовані основні ідеї, думки та положення доповіді, лекції, статті.

Тезування - це вилучення основної інформації текста-джерела у вигляді положень-тез. Скорочення відбувається з урахуванням проблематики текстів й авторської оцінки такої інформації. Рекомендований обсяг тез становить 2-3 сторінки машинописного тексту через 1,5 - 2 інтервали. Укладають тези після поглибленого й аналітико-критичного читання тексту статті, доповіді, складання відповідного плану і виписок.

Тези мають строго нормативну змістово-композиційну структуру. У документі виділяють а) назву, яка відображає головну ідею; б) преамбулу (актуальність і ступінь розробленості проблеми); в) основні тези-положення (обґрунтування, докази на користь проблеми, яку досліджує автор тексту), г) заключні тези (основні результати, перспективи). Кожна теза становить висвітлює окрему мікротему (частину загальної теми тексту), визначає зміст наступної або підсумовує попередні тези.

Формулювання кожної тези починають з нового рядка. Кожна теза

містить самостійну думку, яка висловлюється в одному або кількох реченнях. Виклад суті ідеї чи положення здійснюється без наведення конкретних прикладів.

Посилання на джерела, цитати в тезах використовують рідко, не бажаний і фактичний матеріал. Типовими помилками у тезах є підміна тез текстом повідомлення, резюме (фр. *re'sume'* - короткий висновок з основними положеннями виступу), рефератом, анотацією.

Конспектування - універсальна форма запису первинного тексту, що допомагає відпрацювати вміння лаконічно і чітко викласти зміст власними словами, при потребі швидко його відновити, доповнити, аргументувати, а також відшліфувати вміння точно мислити і говорити, вибирати лаконічну форму, обдумувати прочитаний матеріал.

Конспект (від лат. *conspectus* – огляд) – це короткий письмовий виклад змісту книги, статті, лекції тощо.

Не варто конспектувати під час першого прочитання наукового тексту. Доцільніше спочатку одержати загальне уявлення про твір у цілому. Після цього (під час повторного читання) конспектувати, головну увагу звертаючи на ключові слова, так звані інформаційно–сміслові центри.

Для конспектування доцільні такі способи викладу матеріалу, як опис, оповідь, міркування. Опис використовуємо, коли необхідно описати певне явище або процес, викласти нову інформацію. Розповідь застосовуємо при хронологічному викладі фактів. Міркування передбачає залучення до конспекту власних роздумів з питань, які розглядаються. Особливу увагу приділяємо структуруванню обробленого матеріалу, побудові логічних схем, за якими чітко виступають набуті дослідником знання. Такий конспект слугує основою для підготовки наукової доповіді, написання статей тощо.

У конспекті наукового тексту використовують умовні позначення.

Умовні позначення - це специфічна термінологія, вживана в науковій роботі, певні скорочення.

Якщо такі терміни в тексті повторюються менше трьох разів, їх пояснення подають при першому згадуванні. Якщо ж повторюються частіше, ніж тричі, добре, аби пояснення їх значення було подане перед вступом наукової роботи.

Перелік умовних позначень друкують у вигляді двох колонок, де ліворуч за алфавітом подається скорочення, а праворуч – його детальне пояснення:

Зразки умовних скорочень

Вінницький ДПУ	Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
НПУ ім. М.П.Драгоманова	Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова
обр.	обрядова лексика
ФСУМ	Фразеологічний словник української мови" у 2-х томах

Використовують у конспектах і загальноприйнятні скорочення:

Загальноприйнятні скорочення

авт. а.	авторський аркуш
вип.	випуск
пп.	
прим.	параграфи; пункти
рр.	примітка
та ін.	роки
у т. ч.	та інші, та інше
ц.р.	
ст.	у тому числі
та ін.	цього року,
і т.д.	століття
див.	
	та інше
	і так далі
	дивись

Якщо скорочення є новотвором, то після першого його згадування в науковому тексті у дужках наводять повну форму. Не слід використовувати скорочені записи одиниць виміру, фізичних одиниць, знаків (*параграф, номер, відсоток*), якщо ті ужиті без цифр. Довільні скорочення не повинні бути однозвучними з іншими, загальновідомими аббревіатурами чи скороченнями.

Мета **реферування** – здійснити аналітико–синтетичне опрацювання наукового джерела (статті, монографії), тобто проаналізувати поданий документ, його основні положення, факти, результати, висновки. Реферат виконує *інформаційну* (подає інформацію про певний документ) і *пошукову* функції (використовується в інформаційно–пошукових, зокрема автоматизованих системах для пошуку конкретних тематичних документів та інформації). Реферати класифікують за *належністю до певної галузі знань*

(реферати із гуманітарних, природничих, суспільних, технічних та інших галузей науки), за *автором* (автореферати, реферати, укладені працівниками реферативної чи інформаційно-бібліографічної служби) та ін.

Реферуючи наукове джерело, на етапі ознайомлювального читання з метою проведення оглядового аналізу читаємо заголовок, вступ (передмову), зміст тексту, висновки, анотацію. На етапі поглибленого аналізу тексту документа з'ясовуємо особливості об'єкта, можливість його практичного застосування. Виділяємо факти, нові ідеї й гіпотези, експериментальні дані, нові методики, переваги застосування запропонованого варіанту вирішення проблеми. При потребі включаємо до реферату ілюстрації, таблиці, бібліографічні посилання.

Текст реферату складається, як правило, із трьох частин: вступу, основної і заключної частин.

Вступ містить вихідні дані наукового джерела. Описуючи його, можна скористатися такими зворотами, як:

- *пропонована стаття (книга, монографія) подає детальний розгляд питань;*

- *тема статті (питання, що розглядаються) становить значний інтерес...;*

- *вибір теми статті (дослідження) не випадковий...;*

- *на початку статті (дослідження) автор подає обґрунтування актуальності теми (проблеми, питання, ідеї)...;*

- *у статті узагальнюється досвід, обґрунтовується принцип...;*

- *у книзі описана методика...;*

- *у роботі аналізуються різні підходи до вирішення проблеми...*

В описовій частині подається характеристика основних положень тексту, то ж доречно використання таких мовних кліше:

- *аналізована книга складається з ... частин...;*

- *автор подає визначення (порівняльну характеристику, огляд, аналіз)...;*

- *потім автор зупиняється на таких проблемах, як ...;*

- *дослідник детально з'ясовує історію виникнення (появи, становлення)...;*

- *автор детально досліджує причини (умови) виникнення...;*

- *особливу увагу автор приділяє коментуванню отриманих результатів...;*

- *важливе значення мають дані, що свідчать про...;*

- *автор вважає за необхідне навести додаткову аргументацію ...;*

- *автор доводить ..., заперечує ...;*

- *у посібнику наведено низку прикладів, що ілюструють...;*

- *у статті (дослідженні) узагальнюється ...*

Завершальна частина містить загальні висновки до роботи. Мовні кліше цього складника такі:

- *у висновках автор наголошує, що ...;*
- *викладене дозволяє автору прийти до висновку про те, що...*
- *слід підкреслити, що...;*

Для характеристики композиції тексту-джерела використовують слова узагальнено-абстрактного значення (*огляд, підходи, погляди, основні положення, досвід*); слова, що називають елементи структури наукового тексту (*аргументація, доказ, ілюстрація, історична довідка, відомості, узагальнення, оцінка (результатів), висновки*), слова, які більш точно, повно характеризують або оцінюють суть змісту окремих частин тексту-джерела, але не використані автором (*недоліки, особливості, відмінності, аспекти, необхідність, сукупність, тенденції*).

Виконуючи мовне оформлення реферату, слід звернути увагу також на:

- **цитування**, тобто дослівне відтворення фрагментів первинного документу;
- **перепразування**, що передбачає часткову зміну (скорочення, об'єднання, заміну, згрупування та інші подібні процедури) окремих фрагментів тексту первинного документу;
- **заміщення** (заміну фрагменту тексту – речення загалом чи його частини, словосполучення чи слова, якщо це не спотворює зміст документа словами *такі, подібні, вищезазначені, розглянуті попередньо*);
- **опущення** (пропуск слова чи словосполучення на зразок *ця стаття, таким чином, відповідно, наприклад, зокрема* без спотворення смислового змісту тексту реферату);
- **суміщення** (два чи кілька речень, де є подібні елементи, накладають одне на одне, утворюючи складну конструкцію).

Текст реферату має вирізнятися конкретністю, чіткістю, лаконічністю, не бажано використовувати громіздкі речення, за якими важко сприймати зміст.

Специфічним різновидом реферату є автореферат. Призначення цього вторинного наукового жанру – у стислій формі ознайомити наукову громадськість з результатами проведеного дослідження здобувача наукового ступеня. Без цього документа дисертацію не захищають.

Анотація – короткі відомості про книгу, статтю, монографію з погляду призначення, змісту, виду, форми й інших особливостей.

Анотування – це процес створення анотації, аналітико-синтетичного опрацювання інформації, мета якого – отримання узагальненої характеристики наукового документу, що розкриває логічну структуру та найсуттєвіший зміст. Об'єктами анотування можуть бути наукова стаття, монографія, дисертація, підручники, наукові посібники тощо.

Від інших вторинних текстів анотації відрізняються максимальною компактністю (до 500 друкованих знаків) і лаконічністю: анотація подає загальне уявлення про зміст першоджерела, але не розкриває подробиць змісту. Це є зручним, наприклад, для огляду наукових джерел у курсових і дипломних роботах. Складати анотацію бажано з урахуванням її сигнальної та пошукової функцій, тобто анотація подає таку інформацію про документ, що допомагає встановити його основний зміст і призначення, мету, вирішити, чи варто звертатися до повного тексту праці.

Для підготовки анотації важливо виконати наступні операції: *оглядове* або *ознайомлювальне* читання роботи виконують з метою одержання уяви про вихідні дані та загальний зміст наукового джерела (назва, жанр наукової продукції, автор, рік і місце видання, структура, обсяг, рубрики, ілюстрації тощо); *повторне* читання окремих частин тексту спрямоване на смисловий аналіз з метою визначити актуальність, цільове і читацьке призначення; структуру і головну інформацію тексту (як розглядаються і розв'язуються поставлені проблеми; яких висновків доходить автор); *мовна обробка інформації* у вигляді стислої характеристики.

Головними **структурними елементами** анотації наукового джерела є:

1. вступ: вихідні дані джерела (назва, жанр, автор, місце і рік видання, структура, обсяг, ілюстрації).

2. основна частина: перелік основних проблем опрацьованого джерела (можна за розділами, главами, параграфами).

3. завершальна частина: актуальність і адресат джерела.

Показниками рівня якості анотації є стислість і точність інформації про першоджерело, а також оформлення відповідно до чинних мовних норм. Найпоширеніша помилка при складанні анотацій – їх надлишковість (повтор інформації, використання невдалих висловів, зайвих фраз, складних конструкцій). Наукова термінологія має бути загальноприйнятою, а маловідомі терміни вимагають пояснення.

В анотації можливі такі мовні кліше:

Дані про автора - *автор монографії, відомий український...;*

Жанр твору - *монографія видатного дослідника; у навчальному посібнику розглядаються...; у збірнику наукових праць вперше представлено...; це перший в Україні підручник, у якому ...;*

Характеристика видання - *у посібнику подано програму, змістові модулі і теми, короткий словник...; навчальний посібник створено*

відповідно до сучасних концепцій; значне місце займає розгляд...; наводиться статистичний матеріал ...; монографія присвячена сучасним проблемам лінгводидактичної підготовки; в монографії здійснено аналіз...; автор, аналізуючи (що?), зупиняється на...; у колективній монографії досліджуються малорозроблені проблеми (чого)...; у книзі вміщено наукові та науково-популярні студії, розвідки та навчальні розробки відомого мовознавця; головна увага звертається на ...; у роботі знайшли відображення питання ...; робота завершується оглядом...; коротко викладається історія...; розкривається суть...

Призначення - *рекомендовано студентам, аспірантам, молодим ученим, для широкого кола читачів, розраховано на викладачів, аспірантів, студентів...; монографія адресована ...; призначений для студентів і викладачів...; прислужиться усім, хто прагне ефективно використовувати мовний ресурс в усіх ділових ситуаціях...*

Кожний автор, видавець намагається уникнути монотонності й одноманітності викладу, загострити увагу на сутності питань, викладених у книзі, тому в анотаціях пропонуються і такі мовні кліше:

систематизовано розглянуто найактуальніші проблеми ..., предметом особливої уваги є ...; враховано найновіші гіпотези, що сформувалися в межах ...; викладені в підручнику положення проілюстровано...; у підручнику розглядаються вузлові питання...; книга побудована на нових концептуальних засадах мовної освіти в Україні; подано також зразки...; спеціальні завдання, що сприятимуть глибшому засвоєнню матеріалу; особливу увагу приділено ...; засвоєнню проблематики, наближенню знань до практичних потреб сприятимуть запропоновані завдання; подано зразок аналізу художнього твору з використанням структурного аналізу; теоретичні відомості проілюстровано прикладами з художньої літератури...

Анотації подають переважно на початку книг. Анотації на дисертації пишуть вкінці автореферату дисертації. Після кожної анотації подають ключові слова відповідною мовою. Загальна кількість ключових слів – від трьох до десяти. В анотаціях широко використовують дієслівні форми на зразок: *з'ясовано, описано, акцентовано, визначено, проведено, проаналізовано, встановлено, простежено; виявлено та ін.*

Зразки анотацій

Анотація на посібник

Українська мова за професійним спрямуванням: Практикум: навч. посіб. /Т.В.Симоненко, Г.В.Чорновол, Н.П.Руденко.- К.: ВЦ «Академія», 2009.- 272 с. (Серія «Альма-матер»).

Навчальний посібник побудовано відповідно до сучасних концепцій викладання української мови за професійним спрямуванням та ділової української мови. У ньому розглянуто особливості культури ділової української мови, орфоепічні, акцентуаційні, словотвірні, лексикологічні, морфологічні норми у професійному мовленні, фахову термінологію, мовний етикет у діловому спілкуванні, а також теоретичні питання сучасної орфографії, пунктуації та документознавства. Вміщені в посібнику практичні та тестові завдання, додатки та короткий термінологічний словник сприятимуть розвитку практичних умінь і навичок, формуванню професійної мовнокомунікативної компетенції.

Для студентів вищих навчальних закладів, учителів, викладачів, усіх, хто прагне збагатити свою мовленнєву культуру.

Голуб Н.Б. Риторика у вищій школі: Монографія.- Черкаси: Брама – Україна, 2008.- 400 с.

У монографії представлено методику навчання риторики студентів вищих педагогічних навчальних закладів: етапи її створення (визначення теоретико-методологічних засад, обґрунтування змісту, форм, принципів, методів, прийомів, засобів) й упровадження у навчальний процес. Автор пропонує також системний підхід до самостійної роботи студентів з вивчення риторики. Практичний інтерес становлять вправи і тести з риторики, система жанрів педагогічного мовлення, методичні рекомендації.

Для студентів вищих навчальних закладів, магістрантів, аспірантів, учителів, викладачів і всіх, хто цікавиться проблемами риторики.

Такі анотації подаються на початку книг. Анотації, що складаються до дисертацій, містяться, як правило, наприкінці автореферату дисертації і в лаконічній і конкретній науковій формі українською, російською та англійською мовами відображають основний зміст і результати наукового дослідження. Одна з них, на вибір здобувача, має бути розгорнутою, обсягом 2 сторінки машинописного тексту, а дві інші – ідентичні за змістом (обсягом до 0,5 сторінки, до 1 200 друкованих знаків). Після кожної анотації подаються ключові слова відповідною мовою. Загальна кількість ключових слів – від трьох до десяти.

Мовні кліше в таких анотаціях можливі такі:

Дані про автора і жанр твору:

Струганець Л. В. Динаміка лексичних норм в українській лексикографії XX століття. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова. – Інститут української мови НАН України, Київ, 2002.

Зміст наукового твору: дисертація присвячена комплексному вивченню шляхів становлення..., визначенню динаміки...; дисертація є першим комплексним дослідженням способів і засобів реалізації національно-культурного компонента в текстах українських народних казок; на підставі порівняльного аналізу ... джерел досліджено ...; уперше в українському мовознавстві репрезентовано методику використання ...; здійснено спробу семантико-синтаксичного аналізу...; за допомогою ... аналізу доводиться теза про можливість ...; системний опис ... проведено; до аналізу залучено ...; розроблено принципи...; створено тезаурус ...; науково обґрунтовано й апробовано експериментальну методику...; визначено, науково обґрунтовано сутність цього феномену...; визначено педагогічні умови, які забезпечують ефективність процесу формування...; охарактеризовано рівні (високий, достатній, середній, низький) сформованості...

В анотаціях широко використовуються дієслівні форми на зразок: з'ясовано, описано, акцентовано, визначено, проведено, проаналізовано, встановлено, простежено; виявлено та ін.

Зразок анотації на дисертацію

Андрієць О.М. Методика опрацювання науково-навчальних текстів у старших класах з поглибленим вивченням української мови. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). – Херсонський державний університет. – Херсон, 2007.

У дисертації теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально перевірено методику опрацювання науково-навчальних текстів у старших класах з поглибленим вивченням української мови. Суть методики полягає в поглибленому теоретичному засвоєнні старшокласниками стилістики та лінгвістики тексту й систематичному залученні їх до активних форм мовленнєвої діяльності через виконання репродуктивних, репродуктивно-креативних та креативних вправ і завдань на основі науково-навчальних текстів, що передбачають поглиблення знань з української мови, зокрема стилів, жанрів, типів мовлення. У ході дослідження простежено вплив засобів навчання на активізацію науково-навчального мовлення та розвиток комунікативної вправності школярів із використанням міжпредметних зв'язків.

Ключові слова: текст, науково-навчальний стиль, науково-навчальний текст, наукове мовлення, види мовленнєвої діяльності.

Отже, компресія наукового тексту через конспект, анотацію, тези, реферат дає змогу більш ефективно вичленувати блоки інформації і розкрити смислову структуру в тексті.

1.5. Композиція наукового тексту

Структурними компонентами наукового тексту, який створюють, є *вступ, основну частину і висновки*.

У *вступі* подають обґрунтування актуальності дослідження, визначають предмет, мету, завдання, теоретичне і практичне значення роботи. В *основній частині* - методику і техніку дослідження, пошук способів вирішення проблеми, доказ концепції, ідеї. *Висновки* містять результати виконаної роботи, перспективи подальшого дослідження. Усе це становить композицію наукового тексту.

Заголовок наукового тексту відображає задум автора, визначає межі інформації, яку має подати автор.

Заголовок наукового тексту – інформативна одиниця, що відображає тему поданого твору і відповідає змісту тексту.

Кількома словами, одним реченням необхідно не лише передати основний смисл наукового тексту, а й зацікавити читача.

Науковці виділяють кілька типів заголовків:

- назви загального характеру (*Історія лінгвофілософських учень; Українська мова в освітньому просторі; Риторика у вищій школі*);
- назви, які конкретизують питання, що досліджуються автором (*Концепція мовленнєвого жанру М.Бахтіна; Специфіка мови професійного спілкування*);
- назви, що відображають особливості авторської постановки питання (*Сучасне термінотворення: симптоми і синдроми*).

Назви розділів та їх змістове наповнення повинні відображати завдання наукового дослідження. Важливо, щоб назви розділів і параграфів вибудовувалися в певну логіку: загальна характеристика й аналіз проблеми, потім обґрунтування авторських теоретичних позицій і підходів до її вирішення, можливі способи вирішення, перевірка підходів.

Тема (назва, заголовок) дипломної (магістерської, кандидатської) роботи не має бути занадто широкою й водночас занадто вузькою. Однак, зрозуміло, чим менше слів у назві теми, тим вона ширша, охоплює більш широку галузь знань. І навпаки – чим більше слів у назві, тим тема

стосується більш вузької галузі. Якщо назва навчальної книги складається з одного слова «Риторика», така книга має охоплювати в загальних рисах всю галузь риторики.

Формулювання дипломної (магістерської, кандидатської) роботи складаються загалом з 11-15 слів, включаючи прийменники, сполучники і те, що в дужках. Наприклад: *Підготовка вчителя-філолога подвійного профілю у вищих педагогічних навчальних закладах України (друга половина 50-х рр. XX ст. – початок XXI ст.)*

Коротші назви докторських робіт. Наприклад: *Теоретико-методичні засади професійного самовдосконалення викладача вищої школи.*

Композиція залежить від плану наукової роботи.

План - короткий запис, що відображає послідовність викладу думки, розкриває зміст тексту і відновлює його в пам'яті.

План - це каркас майбутньої праці. Важливі ознаки плану – чіткість, логічність і лаконічність у формулюванні пунктів. План наукового тексту складають з урахуванням таких *принципів*:

- *встановлення* структури тексту (вступ, основна частина, висновки);
- визначення головної думки кожної частини;
- з'ясування важливих питань у межах кожної частини;
- *формулювання* пунктів і підпунктів плану, що становлять логічну єдність.

Розрізняють прості і складні плани, робочі плани, плани-проспекти. Простий план складається з основних пунктів-тем, що викладені послідовно і відображають логіку тексту. Складний план містить основні пункти і підпункти, які конкретизують і деталізують зміст пунктів.

За мовним оформленням плани бувають питальними (у вигляді логічних питань), називними (у формі називних речень), тезовими (у вигляді тез), цитатними (в якості пунктів плану використовуються речення з тексту).

Робочі плани складають упродовж виконання кваліфікаційної наукової роботи. Тут у загальних рисах подається характеристика предмета дослідження, перелік завдань за схемою: *історія – теорія – практика* і потребують розв'язання. Визначають необхідну кількість розділів, підрозділів та їх найменування. У процесі виконання наукової роботи такий план декілька разів уточнюють і доповнюють.

Логіку наукового дослідження допомагає зрозуміти графічне оформлення плану. Це рубрикація тексту, нумерація і називання розділів, підрозділів (параграфів), додатків тощо (див. табл . 2.1).

Рубрикація наукового тексту - чіткий і логічний поділ на певні частини.

Нумерують сторінки, розділи, підрозділи, пункти, підпункти, рисунки, таблиці, формули арабськими цифрами. Порядковий номер ставлять після цих складників (РОЗДІЛ 1;

Заголовки розділів друкують великими літерами з нового рядка. Крапку після номера, як і після заголовка не ставлять. Такі структурні частини, як ЗМІСТ, ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, ВСТУП, ВИСНОВКИ, СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ не мають порядкового номера.

Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять крапку. У кінці номера підрозділу також повинна стояти крапка, наприклад: «2.3.» (*третій підрозділ другого розділу*). У тому ж рядку пишуть заголовок підрозділу.

Зразок плану магістерської роботи

Тема: «Лексика учня початкової школи
в умовах українсько-російського білінгвізму»

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Вікова лінгвістика в парадигмі сучасних лінгвістичних наук

- 1.1. Актуальні проблеми дослідження дитячого мовлення
- 1.2. Білінгвізм як лінгвістичне явище
- 1.3. Поняття мовнокомунікативної особистості

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2. Мовна картина світу молодшого школяра

- 2.1. Співвідношення понять «мовна особистість»
і «мовний портрет»
- 2.2. Аналіз факторів та етапів становлення мовної
особистості молодшого школяра
- 2.3. Соціопсихолінгвістичні і власне лінгвістичні параметри
колективного мовного портрета школяра 1-4 класів

Висновки до розділу 2

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

Наступний етап – складання *плану–проспекту*. Це реферативне викладення наукового матеріалу, розташованого у логічній послідовності, своєрідний довідковий показник. План-проспект дисертації містить, як правило, титульну сторінку, де зазначають навчальний заклад чи наукову установу, де виконується робота, прізвище, ім'я та по-батькові автора, назву дисертації, спеціальність, за якою захищається дисертація. На наступних сторінках указують актуальність проблеми, ступінь її

дослідженості, зв'язок із програмами навчального закладу, об'єкт, предмет, мету, завдання, наукове, теоретичне, практичне значення пропонованого дослідження, а також зміст роботи.

Варто поміркувати, скільки і яку саме інформацію подамо у вступі, в кожному з розділів. Добре, аби відрізки, порції інформації були помірними за обсягом і зрозумілими для сприймання. Назви частин варто формулювати так, щоб заголовки слугували своєрідним путівником по науковому тексті. Однотипність, чітке визначення предмета думки, сконденсоване розкриття сутності повідомлюваного – ось деякі з функцій назв, які виокремлюють науковці.

Фахівці виділяють типові помилки, які часто виникають у молодих дослідників під час наповнення структурно-логічної схеми наукової роботи: занадто широко подано описовий огляд наукової літератури і примітивно - результати власного наукового пошуку; текст перевантажений констатувальним описом "сирих" фактів, наявні помилки при статистичних підрахунках. У роботі недостатньо представлені зразки аналізу фактів і явищ, тому втрачається достовірність і доказовість. Висновки лише повторюють вихідні положення роботи, не відповідають завданням дослідження, викладені у вигляді практичних рекомендацій. Відсутні пропозиції щодо подальшого напрямку наукових досліджень. Посилання на використані джерела або ці джерела неправильно оформлені. «Перекручене» або перенасичене цитування. Недостатня кількість використаних літературних джерел з глибиною пошуку до п'яти років.

«Обличчя» наукового тексту – це його **вступ**. Цей складник композиції виконує функцію програми дослідження. Робочий варіант вступу має бути написаний вже на початку виконання цілісної наукової роботи. А остаточно його варто оформляти на заключному етапі роботи, коли вже достатньо повно будуть виявлені її результати відповідно до поставлених завдань.

Схема побудови вступу наукової роботи стандартна:

- обґрунтування актуальності наукової проблеми;
- характеристика наявних за цією темою теоретичних і практичних досліджень, історія питання;
- виділення предмета дослідження, мети, завдань, гіпотези;
- обґрунтування використаних методів.

В **огляді літератури** подають наукові джерела, що висвітлюють історію розвитку проблеми: теоретичні роботи, які повною мірою чи частково розкривають проблему, виокремлюють потребу у власному дослідженні.

Мета дослідження – це уявлення про результат роботи. Мету визначають на основі більш конкретного, детального опису теми дослідження.

Завдання дослідження в сукупності повинні давати уявлення, що слід зробити для досягнення мети. У науковій роботі формулюють, як правило, від 3 до 5–7 завдань.

Для досягнення поставленої мети і розв'язання завдань у роботі виокремлюють **методи**. Це шляхи, способи досягнення поставленої мети і завдань дослідження, своєрідні науково обґрунтовані алгоритми застосування визначених, у т.ч. розумових дій та операцій для пізнання предмета дослідження. Вибір методу залежить від предмета дослідження, спеціальності, за якою виконується наукова робота, а також від дослідницької мети. Методи дослідження автор наукової роботи обирає, консультуючись з науковим керівником.

Наукова новизна дослідження. Наукова робота обов'язково має бути скерована на одержання нових знань в обраній галузі. Наукове положення має читатися і сприйматися однозначно. Не бажано вдаватися до викладу наукового положення у вигляді анотації.

Практичне значення дослідження. У цьому пункті вказують на практичну користь отриманих результатів дослідження в навчальному закладі чи на виробництві.

В основній частині роботи викладають теоретичні основи і коротку історію поставленої проблеми, розглядають отримані результати, пропонують об'єктивний аналіз зібраного матеріалу, роблять узагальнення. Така інформація становить зміст двох чи більше розділів. Назви розділів та їх змістове наповнення повинні відображати завдання наукового дослідження. Кожний розділ починається із нової сторінки. У кінці кожного розділу формулюють висновки зі стислим викладом наведених результатів, а також подають посилання на праці автора з теми, що досліджується.

Висновки, що завершують кожний розділ, повинні впливати із сутності результатів проведеної роботи.

Важлива вимога до **загальних висновків** – стислість, чіткість, ґрунтовність. Відповідно узагальнюють власні спостереження, оцінюють результати, одержані під час дослідження, вказують ступінь досягнення поставленої мети, виконання завдань, пропонують рекомендації стосовно практичного використання здобутих результатів.

Додатки не є обов'язковим елементом наукової роботи, однак їх залучення підвищує рівень довіри до результатів дослідження. У додатки включають додаткові (проміжні) ілюстрації або таблиці, проміжні математичні вирази, алгоритми, програми робіт, методики, акти впровадження і т.д. Кожний наступний додаток починають з нової сторінки

і позначають послідовно літерами української абетки за винятком Г, Ґ, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ь. Додатки, їх обсяг не входить в обсяг основної роботи.

Додаток повинен мати заголовок, надрукований угорі малими літерами з першої великої симетрично відносно тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої друкується слово «Додаток _А_»

Мова наукового тексту має відзначатися точністю, ясністю, лаконічністю викладу. Спеціальні терміни необхідно вживати в їх точному значенні. Структура речень повинна бути прозорою, не громіздкою, що заважає сприйняттю матеріалу. Не є доцільним використання конструкцій розмовного стилю, виклад матеріалу від першої особи однини, вільне скорочення. Грамотний виклад роботи ґрунтується не тільки на нормах слововживання, орфографії, стилістики, а й пунктуації. Доцільно уважно переглянути розділові знаки при дієприслівникових зворотах, вставних словах, однорідних членах речення, у складних реченнях.

Цифровий матеріал допускається оформляти у вигляді таблиць, але вміщувати слід тільки ті таблиці, котрі важко передати текстом. Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над нею і друкують симетрично до тексту.

Назву і слово „Таблиця” починають з великої літери. Назву не підкреслюють. Заголовки граф повинні починатися з великих літер, підзаголовки – з маленьких, якщо вони становлять одне речення із заголовком, і з великих, якщо вони є самостійними. Таблицю розміщують після першого згадування про неї в тексті.

Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на інший аркуш, при цьому її назву вміщують тільки над її першою частиною, а над іншими пишуть слова „Продовження табл...” і вказують номер таблиці.

Наприклад: „Продовження табл. 1.2”.

Таблиця 1.2

Основні дослідницькі підходи у вивченні взаємодії
реального і фінансового секторів економіки (складено на основі [24])

Теорія	Трактування сутності фінансового сектора	Трактування сутності реального сектора	Форма і мета взаємодії
Теорія фінансового капіталу	Банківський сектор	Промислові підприємства	Участь банків у володінні підприємствами та контролю їх діяльності; отримання реальним сектором доступу до кредиту

Еволюційна теорія	Кредитні установи, кредитна система, ринок капіталу, грошовий ринок	Інноваційно-активні підприємства, макроренерації, новатори, консерватори, підприємці	Кредитування інноваційних проектів, емісійне фінансування інновацій
Кейнсіанська теорія	Ринок цінних паперів, фондова біржа, банківські і страхові компанії, інвестиційні фонди	Підприємці, галузі, промисловість	Розміщення короткострокових корпоративних цінних паперів з метою отримання доходу від підвищення їх вартості в майбутньому
Фінансове кейнсіанство	Банківський сектор	Фірми, бізнес, корпорації	Кредитування з метою отримання короткострокового прибутку в майбутньому
Теорія асиметричності інформації	Банківський сектор, фінансові установи	Фірми, зацікавлені у кредиті	Здійснення інвестицій фінансовими установами з метою ефективного способу вкладення капіталу
Інституційно еволюційна теорія	Сукупність фінансових установ, що здійснюють фінансове посередництво	Сукупність господарюючих суб'єктів, виключною діяльністю яких є виробництво товарів і надання нефінансових послуг	Ринкове фінансування інновацій з метою більш широкого їх застосування в реальному секторі

Отже, створити якісний текст допомагає сформована культура читання наукових, навчально-методичних праць, нормативно-програмних документів. Важливими умовами успішного сприймання, усвідомлення, розуміння та інтерпретації тексту виступають внутрішня мотивація, досвід, фонові знання, творче мислення, ступінь концентрації уваги, уміння вдумливого та аналітичного читання.

Компресія наукового тексту через тези, конспект, реферат, анотацію дає можливість більш ефективно вичленувати блоки інформації і розкрити смислову структуру. Тези містять послідовно сформульовані основні ідеї, думки та положення доповіді, лекції, статті. Конспектування дозволяє відпрацювати уміння обдумувати і структурувати прочитане та лаконічно викладати зміст. Реферування спрямоване на аналітико-синтетичне опрацювання наукового джерела, його основних положень і результатів. Анотація подає короткі відомості про науковий документ з погляду призначення, змісту, виду, форми й інших особливостей. Активізують

роботу над композицією наукового тексту помітки, виписки, складання плану.

Композиція наукового тексту залежить від плану, що допомагає встановити чітку і логічну структуру тексту (вступ, основна частина, висновки), визначити з'ясувати коло важливих питань у кожній частині. Заголовок наукового тексту відображає задум і визначає межі інформації, яку подає автор. Понятійний апарат вступу виконує функцію програми дослідження і спрямовується на обґрунтування актуальності дослідження. В основній частині викладають теоретичні основи і коротку історію проблеми, що розглядається, пропонують доказ концепції, ідеї. У висновках узагальнюють власні спостереження, оцінюють отримані результати, накреслюють перспективи подальшого дослідження. Додатки не є обов'язковим елементом наукової роботи, однак їх залучення підвищує рівень довіри до проведеного дослідження. Мова наукового тексту має відзначатися точністю, ясністю, лаконічністю. Мета посилань і цитат – аргументувати, доповнити, проілюструвати, розвинути власну думку шляхом її порівняння з думкою інших авторів.

1.6. Наукова стаття як самостійний науковий твір

Текст наукової статті – це своєрідний портрет автора, що відображає професійну майстерність, культурний рівень, кругозір, культуру мислення і культуру мовлення

Наукова стаття - це один із видів наукових публікацій, де описуються кінцеві або проміжні результати проведеного дослідження, обґрунтовуються способи їх отримання, а також накреслюються перспективи наступних напрацювань.

Обсяг наукової статті зазвичай становить від 6 до 24 сторінок, тобто 0,35–1 др. арк. За змістом наукові статті поділяють на власне наукові, науково–популярні, науково–навчальні, науково–методичні, науково–публіцистичні. Призначають наукові статті вузькому колу або широкому загалу науковців, спеціалістам певної галузі або кількох галузей. За кількістю авторів наукові статті бувають одноосібні або колективні.

Статті бувають також оглядові, проблемні і методологічні. *Оглядові* статті містять характеристику стану і перспектив наукових досліджень у тій чи тій предметній галузі. У *проблемних статтях* наявна характеристика проблеми, яка не одержала всебічного осмислення. *Методологічні статті* подають обґрунтування методології вирішення проблеми.

Наукові статті виконують дослідницьку (подають наукові результати), презентаційну (презентують дослідника у науковому товаристві), оцінну

(містять оцінку стану наукових досліджень з певної проблеми), комунікативну (служать засобом спілкування дослідників) функції.

Ознаками мови статті вважають логічність, ясність, стислість, точність наукової термінології, вірогідність вихідної інформації, критичність у відборі фактів, доказовість змісту тексту, закінченість (цілісність розкриття одного або кількох питань), логічність і обґрунтованість висновків, наявність міркувань і посилань.

На етапі інтенції (здуму) визначають мотивацію написання статті (чого автор очікує від цього заходу), тему, мету, ідею, обсяг інформації, виробляють концепцію (бачення автора, добір аргументів і мовних засобів). Важливо опрацювати значну кількість матеріалу з різних джерел (монографій, наукових журналів, у т. ч. іноземних).

Власне підготовка наукової статті охоплює такі **етапи**:

1. Формулювання робочої назви статті: заголовок має бути лаконічним і однозначним, повинен сконцентрувати увагу читача на предметі дослідження.

2. Визначення меж теми та обсягів наукової інформації, представленої в науковій статті.

3. Розроблення орієнтовного плану (змісту) статті: вступу, основної частини, висновків, перспектив дослідження.

4. окреслення у вступі змісту роботи: постановки проблеми, з'ясування її актуальності та науково–практичного значення; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання певної проблеми і на які опирається автор; порушення не вирішених раніше питань, яким присвячена стаття; формулювання мети і завдання статті.

5. Визначення методів дослідження, джерельної бази, підготовки основних тез–відповідей на завдання.

6. Тлумачення використовуваних у статті термінів.

7. Обґрунтування в основній частині отриманих результатів. Текст має спиратися на принципи: "від відомого → до невідомого", "від простого – > до складного".

8. Перевірка узгодженості між заголовком, метою, завданнями і висновками.

9. Міркування на перспективами наступних розвідок у цьому питанні

10. Проведення самоконтролю виконаної роботи на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях. Перевірка тексту статті на відповідність чинним правописним нормам, вимогам наукового стилю, оформлення цитат і посилань.

11. Оформлення списку використаних джерел за чинними стандартами.

Обов'язковим структурним компонентом наукового тексту є заголовок. Важливо, щоб назва була короткою, однозначною, конкретною,

точно відображала тему наукової роботи й обмежувала обсяг наукового тексту (див. табл. 4.1).

Компоненти назви мають "пронизувати" науковий текст.

Таблиця 4.1

Формулювання назви статті

Так уживають	Так радимо
Інтерактивні форми та методи в процесі формування культури педагогічного менеджменту викладача непедагогічного профілю	Інтерактивні форми і методи формування культури педагогічного менеджменту
Спроба прогностичного аналізу основних тенденцій розвитку вищої освіти України на рубежі століть:	Тенденції розвитку вищої освіти України на межі століть: спроба прогностичного аналізу

Мета вступу наукової статті – показати, що дослідження є розвитком, продовженням або спростуванням визнаних положень, полемікою з іншими напрямками або окремими науковцями. У вступі визначають постановку проблеми та її актуальність, аналізують останні дослідження і публікації, в яких започатковано розв'язання означеної проблеми, окреслюють питання, яким присвячується стаття.

Для обґрунтування вибору теми та її актуальності використовують такі мовні засоби: *проблема ...має першорядне, наукове, теоретичне, практичне значення; проблема актуальна, цікава, доцільна, не втратила свого значення, актуальності тощо.*

Висвітлення актуальності не має бути багатослівним, головне - показати суть проблемної ситуації, що потребує вивчення.

Аналіз останніх праць, у яких розглянуто актуальне питання, важливий для розуміння предмета дослідження. В огляді літератури подають наукові джерела, що висвітлюють історію розвитку проблеми: теоретичні роботи, які повною мірою чи частково розкривають проблему, виокремлюють потребу у власному дослідженні.

Мовні засоби цього складника такі: *з указаної, названої, цієї проблеми існує...; наявна значна кількість..., недостатня кількість публікацій, робіт, досліджень. Проблемі...присвячена значна кількість публікацій. Останнім часом цій проблемі надавалася значна увага у таких працях, як Висвітлення проблеми знайшло відображення у монографіях, низці статей, дисертаціях... .*

Формулювання цілей статті уможливорює конкретизацію постановку завдань.

Наприклад:

Хоча останнім часом учені-лінгвісти, психологи, лінгводидакти спрямовували свої зусилля на оновлення й пошук шляхів формування культури мовлення учнів середньої загальноосвітньої школи, однак лінгводидактичний аспект удосконалення культури мовлення майбутніх учителів-словесників, які перебувають у білінгвальних умовах, ще чекає свого вивчення і удосконалення.

В останнє десятиріччя з'явилися дисертаційні роботи (Л.Барановська, О.Бугайчук, А.Войцещук, Ю.Гулей, Ж.Горіна, Т.Мельник, Т.Окуневич та ін.), присвячені проблемі навчання мови з урахуванням інтерференції рідної мови на процес засвоєння другої, робіт з удосконалення культури українського мовлення майбутніх учителів-словесників, які знаходяться у двомовному середовищі, обмаль. Відзначимо лише дослідження Т.Окуневич, присвячене проблемі культури мовлення майбутнього учителя-словесника в умовах українсько-російської двомовності.

У пропонованій статті ми поставили за мету визначити найголовніші лінгводидактичні умови культуромовного підходу до підготовки майбутнього вчителя-філолога в білінгвальному середовищі (М.Пентиліук).

Для передавання мотивації актуальності теми і важливості дослідження використовують такі мовні кліше: *серед проблем, пов'язаних із...; Уважного ставлення дослідників останнім часом вимагає питання ...; заслуговує на особливу увагу... ; ... давно є на часі...;... фрагментарно висвітлювалася в...; не була об'єктом спеціального вивчення...*

Мету і завдання статті допомагають сформулювати такі мовні засоби: *окреслимо..., з'ясуємо...; мета статті - дослідити..., простежити, ... визначити..., підсумувати... здійснити опис, ... узагальнити..., ... вивчити..., ... систематизувати..., ... схарактеризувати..., ... експериментально перевірити...тощо.*

Основна частина наукової статті займає дві третини обсягу тексту. Усі міркування викладаємо так, щоб читач зрозумів суть запропонованих ідей. Використовуючи маловідомі терміни, обов'язко слід подати їх тлумачення. Факти, явища мають бути певним чином представлені, класифіковані, згруповані, описані й супроводжуватися відповідним коментарем.

Використання статистичних даних варто зробити максимально наочним, для цього потрібно не лише перерахувати джерела цих даних, а й подати відповідні пояснення (див. табл. 4.2).

Для розгляду історії та сучасного стану розроблення питання в науковій літературі дослідники культури наукової мови пропонують використовувати такі мовні звороти: *Прийнято вважати, що...;*

Загальновідомо, що...; Існуючі підходи щодо цього питання можна класифікувати так...; Цих поглядів дотримується (дотримуються)...

Виклад суті дослідження у статті містить такі мовні кліше: Є підстави вважати...; Умови та хід експерименту дозволяють висунути гіпотезу...; Перевіriamo запропоноване припущення...; Матеріали обстеження дозволяють згрупувати (узагальнити, уточнити, конкретизувати)...

Таблиця 4.2

Подання статистичних даних у науковій статті

Неповний опис дослідної роботи у науковій статті	Повний опис дослідної роботи у науковій статті
Результати цілеспрямованої роботи з формування складових професійної компетентності в цілому оцінювалися на завершальному етапі. У кількісному вимірі наслідки роботи подані в таблиці 6.9.	Характер відмінностей між результатами у студентів експериментальних груп свідчить про поступовість, дотримання оптимального темпу процесу формування утворення. Як видно з табл. 6.9, у бакалаврів ЕГ зросли показники мовно-мотиваційної готовності: на високому рівні виявилось 9,3% (було – 2,6%), у той час, як у КГ – 4,7% (було - 1,9%), що свідчить про ефективність форм і методів роботи на цьому етапі.

До лексико–граматичних засобів упевненості належать такі мовні звороти, як: безумовно, що...; є очевидним, що...; немає сумнівів щодо (чого?)...; ці факти переконують у (чому?)...; результати дослідження підтверджують справедливість (чого?)...

Критичні зауваження у статті допомагають виразити такі мовні кліше: не можна погодитися; навряд чи можна погодитися; є розбіжності в поглядах на...; автор припускається неточностей...; дискусійним питання (про що?)...

Готуючи висновки, перевіряємо узгодженість між назвою, метою, завданнями вступу. Водночас стежимо, щоб висновки не повторювали вступ. Саме висновки визначають, чи повноцінним був діалог автора статті з читачем, чи досягнута мета теоретичної або експериментальної розвідки. У висновках указують, що в результаті наукового дослідження і виконання завдань зібрано відповідний матеріал, пояснюють наукове і практичне значення роботи.

Наприклад:

Таким чином, використання вчителем на уроці літератури у 5–8 класах різних типів історичних джерел допомагає зрозуміти зміст прочитаного, розкрити історичну основи сюжету твору, формує

вдумливого і творчого реципієнта, а отже сприяє розумінню стилю письменника, є пропедевтичним етапом до сприйняття учнями в старших класах стилістичного аналізу художнього твору та самостійного дослідження художнього тексту (В.Сова).

Доцільно також подати чітке бачення перспектив наступних досліджень з відповідної проблеми.

Наприклад:

Існує потреба в подальшому системному, комплексному вивченні засобів лінгвістичного механізму реалізації категорії комічного в прозових та поетичних текстах для дітей, у тому числі шляхом зіставного аналізу мовних засобів у творах різних авторів (М.Кудряшова).

Наступним етапом є самоконтроль виконаної роботи, який слід проводити на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях. Зокрема, потрібно з'ясувати, чи назва статті відображає основну ідею змісту, чи не є вона громіздкою (понад 10 слів); чи логічно вмотивована структура. Мова тексту має відзначатися точністю, ясністю, лаконічністю викладу. Спеціальні терміни необхідно вживати в їх точному значенні. Структура речень повинна бути прозрою, не громіздкою, що заважає сприйняттю матеріалу. Недоцільними є використання конструкцій розмовного стилю, виклад матеріалу від першої особи однини, вільне скорочення. Грамотний виклад роботи ґрунтується не тільки на нормах слововживання, орфографії, стилістики, а й пунктуації. Доцільно уважно переглянути розділові знаки при дієприслівникових зворотах, вставних словах, однорідних членах речення, у складних реченнях.

Огляд наукових статей підтверджує: наукова мова перебуває, на жаль, у критичному стані. Серед найпоширеніших мовних огріхів дослідники називають уживання термінів без урахування їх значення, засмічення української наукової мови іншомовними словами, сплутування значень слів, близьких за вимовою і написанням, порушення граматичних правил; схематизм, бездоказовість висунутих положень тощо.

Мовні огріхи – це відхилення від лексичної і синтаксичної поєднаності слів, словосполучень, самостійних речень.

Типовими мовними огріхами у наукових статтях є, зокрема, такі: некоректне називання автора наукової праці "він" чи вона; суржик - *опреділити (правильно – визначити), примінити (застосувати), вияснити (з'ясувати), не дивлячись на (незважаючи на), приведений на*

рисунку (показаний на рисунку); мовленнєва надмірність (багатослів'я) і мовленнєва недостатність (пропущені слова, потрібні для точного вираження думки).

Серед типових мовних огріхів, виявлених у текстах наукових статей, – кальки.

Наприклад, слово *слідуючий* – це калька російського слова "следующий", тому потрібно вживати слово *наступний* (*наступний день*).

Перед переліком або поясненням, розкриттям змісту чогось замість слова *наступний* слід уживати *такий*.

Наприклад: *Об'єктами дослідження були обрані такі.*

Дослідники не радять без потреби використовувати кальку *необхідний* та похідні *необхідність*, *необхідно*. Це відповідники до російських слів «необходимость», «необходимый», «необходимо». Варто ширше послуговуватися українськими словом *потрібний*.

Використання слів «положення» і «стан» у наукових текстах теж дискусійне. Коли йдеться про становище, стан, обставини, то вживання зрусіфікованого слова *положення* не є нормативним, слід говорити: *стан справ*.

Готуючи наукову статтю через певний час ще раз варто перечитати, поміркувати над структурою і змістовим наповненням. "Свіже" бачення проблеми дасть можливість удосконалити вступ, основну частину чи висновки, а в цілому сприяє розвитку індивідуального стилю дослідника.

Отже, стаття завершена. І все ж таки не варто поспішати та віддавати її до друку. Є такий термін "вилежана стаття". Бажано відкласти роздруківку на день, кілька днів чи місяць (кожний вирішує індивідуально). Через певний час ще раз варто перечитати роботу, поміркувати над структурою і змістовим наповненням.

Російський учений О.Новіков слушно зауважує щодо статті як живого організму, котрий живе власним життям. "Свіже" бачення проблеми дасть можливість удосконалити вступ, основну частину чи висновки, «відсіяти» зайві слова, повтори, спростити довгі фрази, а, можливо, навіть переструктурувати матеріал, акцентувати увагу на іншій ідеї.

1.7. Мова і стиль кваліфікаційної роботи

Серед наукових робіт виділяють дипломну, магістерську роботи, кандидатську і докторську дисертації.

Дипломна робота – це навчально–наукове дослідження, що передбачає систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань із базової фахової навчальної дисципліни та їх застосування для вирішення конкретних наукових і практичних завдань у відповідній галузі знань. Дипломна робота може бути поглибленою розробкою теми курсової роботи, а також виконувати функції підготовчого етапу до магістерського дослідження.

Магістерська робота (магістерська дисертація) – це кваліфікаційна самостійна науково–дослідницька робота, щомістить сукупність перспективних і актуальних проблем, відображає творчий потенціал виконавця, його вміння інтерпретувати різні концепції і теорії, здатність до творчого осмислення аналізованого матеріалу, ступінь володіння професійною мовою у предметній галузі знання. Магістерська робота, виконана на основі ґрунтовного теоретичного дослідження, може становити підґрунтя для подальшої роботи над кандидатською дисертацією.

У власне науковому стилі пишуть також дисертацію.

Дисертація – це оригінальне самостійне науково завершене дослідження, яке може сприяти вирішенню певної наукової проблеми (для кандидатської дисертації) або відкриттю нових напрямів у науці (для докторської дисертації).

Схема побудови вступу наукової роботи стандартна: обґрунтування актуальності наукової проблеми; характеристика наявних за цією темою теоретичних і практичних досліджень, історія питання; виділення предмета дослідження, мети, завдань, гіпотези; обґрунтування використаних методів.

Мовні засоби, що використовують для обґрунтування вибору теми та її актуальності, можуть бути такі:

проблема ...має першорядне, наукове, теоретичне, практичне значення;

проблема актуальна, цікава, доцільна, не втратила свого значення, актуальності; важливого значення набуває питання; однією з актуальних проблем ... сьогодні варто назвати Соціальне значення теми визначається... . Серед проблем, пов'язаних із..., уважного ставлення дослідників останнім часом вимагає питання У зв'язку з ... особливого значення набуває питання... . Зацікавлення проблемою зумовлене... . Тим часом відкритим залишається питання

Зразок обґрунтування вибору теми та її актуальності

В умовах світових глобалізаційних та інтеграційних процесів, багатоманіття етносів, конфесій, мов і культур загострюється потреба в

учителях з високим рівнем загальнолюдських цінностей, соціальної відповідальності, загальної і професійної культури, майстерним володінням комунікативними стратегіями і тактиками. Особлива роль учителя початкових класів, котрий глибоко усвідомлює свої національні корені і шанує культурні традиції інших народів, емоційним, пристрасним словом формує толерантну особистість молодих громадян Української держави з розвиненим мультикультурним світоглядом.

Провідну роль у навчанні й вихованні особистості відіграє мова. Європейський вектор розвитку освіти, обраний Україною у третьому тисячолітті, спрямований на врахування плюрилінгвалізму. Російська мова, згідно з ключовими позиціями ратифікованої нашою державою «Європейською хартією регіональних мов або мов меншин», є однією із 13 мов національних меншин України, і, відповідно до Державного стандарту початкової ланки освіти, представлена в початковій школі з українською мовою навчання як предмет варіативного компонента. Акцент на мовленнєву, мовну, соціокультурну змістові лінії, врахування специфіки мовного простору сприяє більш якісному формуванню навичок грамотного, повноцінного володіння російською мовою в усіх видах мовленнєвої діяльності, в різних сферах комунікації, поглиблює знання, світогляд учнів інформацією про історію регіону, його культуру, літературу. З огляду на це важливою тенденцією у професійній освіті майбутнього вчителя початкових класів є білінгвальна (плюрилінгвальна) підготовка як один із напрямів розвитку професійної комунікативної компетентності з російської мови, що регламентовано Галузевими стандартами вищої освіти. Соціальний запит на комунікативну компетентність з російської мови майбутніх учителів початкових класів і потреби освітньої практики обумовлюють формування цієї складової у процесі професійної підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі (Л.Бірюк).

В **огляді літератури** подають наукові джерела, що висвітлюють історію розвитку проблеми: теоретичні роботи, які повною мірою чи частково розкривають проблему, виокремлюють потребу у власному дослідженні.

Мовні засоби цього складника такі:

з указаної, названої, цієї проблеми існує...; наявна значна кількість..., недостатня кількість публікацій, робіт, досліджень; теоретичне обґрунтування ... знаходимо у студіях До теорії ... не раз зверталися Проблемам ... присвячені праці Унаслідок спеціальних досліджень було з'ясовано, що Учення про ... знайшло відображення в Заслужують на увагу і погляди на ... дослідника Відомо, що... . Відомі способи... Широкого застосування набули... .

Наприклад:

Вирішенню проблем формування культури праці педагога, його здатності до усвідомленої педагогічної дії, самостійної пізнавальної діяльності сприяють дослідження В.Кременя, І.Зязюна, Н.Ничкало, О.Пехоти, М.Солдатенка, Л.Хомич. Українськими і зарубіжними дослідниками розробляються теоретичні основи побудови навчальних посібників для вищої школи, вимоги до змісту, структури, оформлення, функції, оцінки якості (Т.Балихіна, В.Безпалько, Н.Волошина, І.Лернер, А.Коржуєв, В.Краєвський, В.Попков, Н.Тализіна, Д.Чернілевський та ін.). Означені праці слугують методологічною основою **статті, мета** якої – розглянути структурно-змістове наповнення навчальних книг, що підготовлені потужним колективом дослідників Центру освітніх технологій Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського (керівник – О. Пехота).

Мета дослідження – це уявлення про результат роботи. Мету визначають на основі більш конкретного, детального опису теми дослідження.

Для формулювання мети дослідження використовують такі конструкції: *дипломна робота присвячена вивченню, розгляду, дослідженню, опису, вирішенню...; Метою пропонованої статті є спроба окреслити перспективи вивчення ..., враховуючи сучасні підходи до аналізу... . Метою цієї статті є встановлення специфіки У статті проаналізуємо ..., що допоможе глибше зрозуміти... Метою нашого дослідження є уточнення поняття про*

У педагогічних дослідженнях пропонують **гіпотезу** (припущення), яку необхідно довести в основній частині. Це можлива відповідь на питання, яке міститься у проблемі, тобто це очікуваний результат за дотримання певних умов.

Мовні засоби припущення такі: *система роботи ... набуде ефективності, якщо; вивчення специфіки майстерності письменника ... сприятиме формуванню читацького інтересу, підвищуватиме читацьку культуру дітей за умов...*

Завдання дослідження в сукупності повинні давати уявлення, що слід зробити для досягнення мети. У науковій роботі формулюють, як правило, від 3 до 5–7 завдань.

Серед мовних засобів оформлення завдань переважають дієслова *вивчити, дослідити, описати, проаналізувати, розглянути, визначити, встановити, обґрунтувати, виявити, перевірити, довести, показати, апробувати* та ін., а також іменники *фактори, підходи, роль, доцільність, форми, методи, прийоми, технології, критерії, особливості* та ін.

Для досягнення поставленої мети і розв'язання завдань у роботі виокремлюють **методи**. Це шляхи, способи досягнення поставленої мети і

завдань дослідження, своєрідні науково обґрунтовані алгоритми застосування визначених, у т.ч. розумових дій та операцій для пізнання предмета дослідження. Вибір методу залежить від предмета дослідження, спеціальності, за якою виконується наукова робота, а також від дослідницької мети.

У наукових педагогічних роботах застосовують *теоретичні* та *емпіричні* методи.

До теоретичних методів відносять такі:

- *історико-структурний* (для висвітлення основних компонентів дослідження на різних етапах історичного розвитку країни);
- *хронологічний* (дає змогу розглянути предмет у часовій послідовності);
- *діахронний* (для дослідження якісних змін у системі в межах визначених історичних періодів розвитку);

структурно-системного аналізу (з метою теоретичної розробки проблеми);

- *термінологічного аналізу* (для визначення базових понять дослідження);
- *метод наукової ідентифікації й порівняльного аналізу* архівних та літературних джерел із метою забезпечення достовірності одержаних результатів;
- *прогностичний* для поширення висновків, здобутих у результаті аналізу використаних джерел;
- *аналізу дисертаційних праць*.

Емпіричні (від гр. *empeiria* – досвід; ґрунтується на досвіді) методи такі:

- *спостереження* (для виявлення стану проблеми в педагогічній теорії і практиці; як правило, складається з таких етапів, як сприйняття, констатація, опис певного явища з допомогою словників);

- *анкетування* (для виявлення стану проблеми в педагогічній теорії і практиці; проводиться на основі питань в усній чи письмовій формі);

- *метод експертного опитування /оцінок* (спеціально організоване збирання суджень, оцінок і пропозицій компетентних фахівців з певної галузі знань, їх аналіз, систематизація, формулювання виважених висновків; такий метод дає можливість об'єктивно охарактеризувати явище, яке вивчається);

- *метод педагогічного моніторингу* (від лат *monitor* – остерезний) - система постійних спостережень, оцінювання і прогнозів зміни стану якого-небудь природного, соціального об'єкта;

- *педагогічний експеримент* (від лат. *experimentus* – спроба, досвід) – метод наукового дослідження, який припускає втручання у природні умови

існування предметів і явищ, повторює визначені сторони предметів і явищ у спеціально створених умовах з метою їх вивчення.

Методологічна основа – це основне, вихідне положення, на якому базується наукове дослідження.

Наприклад:

Загальною методологічною основою дисертації О.Переломової "Ідіостиль Валерія Шевчука" є лінгвістична концепція О.О.Потебні про слово як засіб апперцепції; концепція В.В.Виноградова про мовну особистість; вчення Г.О.Винокура і Б.О.Ларіна про естетичну функцію художнього слова.

Наукова новизна дослідження. Наукова робота обов'язково має бути скерована на одержання нових знань в обраній галузі. Для молодого дослідника є важким (інколи й неможливим) процес здобуття абсолютно нових знань. У зв'язку із цим у студентських наукових роботах новизну визначають переважно такими термінами: *доповнено, уточнено, узагальнено, систематизовано, класифіковано, проілюстровано, обґрунтовано, унаочнено.*

У дисертації важливо показати відмінність одержаних результатів від відомих раніше, описати ступінь новизни, то ж тут бажані такі мовні одиниці: *уперше одержано, удосконалено, дістало подальший розвиток.* Кожне наукове положення пропонується формулювати чітко, виокремлюючи його основну сутність і зосереджуючи особливу увагу на рівні досягнутої новизни. Наукове положення має читатися і сприйматися однозначно. Не бажано вдаватися до викладу наукового положення у вигляді анотації.

Практичне значення дослідження. У цьому пункті вказують на практичну користь отриманих результатів дослідження в навчальному закладі чи на виробництві. Для магістерських робіт, дисертацій важливо подати короткі відомості (довідку) про впровадження результатів дослідження із зазначенням назви організації, в яких здійснена апробація системи вправ, завдань, методики тощо.

Довідка про впровадження результатів дисертації - письмове підтвердження організації, підприємства, установи, яке подається до вченої ради по захисту дисертацій, про застосування отриманих здобувачем результатів дослідження із зазначенням способів їх використання.

Зразок довідки про впровадження результатів наукової роботи
Д О В І Д К А
про впровадження результатів магістерської роботи
П І Б
" НАЗВА "

У навчальному процесі загальноосвітньої школи (назва)/ факультету (назва) / державного педагогічного університету (назва) дослідником ПІБ упродовж 2009-2010 рр. дійсно впроваджувалися матеріали магістерської роботи. На заняттях з ...було успішно апробовано систему вправ, конспекти уроків /занять з... Експерти ПІБ, учні /студенти високо оцінили запропоновані вправи, завдання, конспекти уроків /занять з....

Запропоновані дослідником форми і методи ..., як показали проведені тести, опитування, контрольні роботи, виявилися ефективними: у студентів зросли показники ... до педагогічної діяльності.

Питання про хід дослідно-експериментальної роботи ПІБ, спрямованої на ... , обговорювалися на засіданнях кафедри (назва) (протокол № від ... 200... р.), ради факультету (протокол №... від ... 200... р.).

Довідка видана для подання у Державну екзаменаційну комісію Сумського державного педагогічного університету імені А.Макаренка.

Підпис відповідального за впровадження

« _____ » _____ 200__р.

М.П.

Вступ закінчують короткою характеристикою (анотацією) структури і змісту наукової роботи.

Наприклад: *Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку умовних скорочень, бібліографії (... позиції) і переліку джерел ілюстративного матеріалу (... найменувань). Загальний обсяг дисертації – ...с., з них ... сторінки основного тексту.*

Далі зазначають назви розділів й основну мету подання матеріалу в кожному з розділів. Мовні кліше зазвичай використовують наступні:

У «Вступі» обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено її теоретичні засади, об'єкт, мету, завдання та методи наукового дослідження, окреслено джерела фактичного матеріалу, указано на наукову новизну, теоретичне й практичне значення одержаних результатів, їхню апробацію та особистий внесок здобувача;

У «Вступі» обґрунтовується актуальність теми, визначаються об'єкт та предмет дослідження, його новизна. Формулюється мета і завдання дисертаційної праці... Указується на теоретичне та

практичне значення висновків і узагальнень дослідження, визначається його структура, наводяться відомості про апробацію результатів наукового доробку.

У розділі ... викладено теоретичні основи дослідження, з'ясовано зміст ключових понять дисертаційної праці (...), описано стан вивчення наукової проблеми в сучасній мовознавчій науці.

В основній частині роботи викладають теоретичні основи і коротку історію поставленої проблеми, розглядають отримані результати, пропонують об'єктивний аналіз зібраного матеріалу, роблять узагальнення. Така інформація становить зміст двох чи більше розділів. Назви розділів та їх змістове наповнення повинні відображати завдання наукового дослідження. Кожний розділ починається із нової сторінки. У кінці кожного розділу формулюють висновки зі стислим викладом наведених результатів, а також подають посилання на праці автора з теми, що досліджується.

У першому (описовому) розділі міститься огляд праць вітчизняних та зарубіжних науковців з означеної проблеми. Схожі позиції дослідників можна позначити перерахуванням прізвищ авторів.

Наприклад:

Зрослий інтерес науковців до національної ідентичності письменства, національних характерів, представлених в українському фольклорі й літературі (С.Андрусів, С.Грица, М.Дмитренко, З.Лановик, М.Лановик, В.Працьовитий О.Таланчук), детермінував дослідження теоретико–методологічних і методичних проблем фольклорної та літературної освіти.

Можливі такі мовні формули:

Цієї ж позиції дотримуються...; Протилежну думку висловлює ...; Слід (важливо, необхідно) відзначити (зауважити, зазначити, звернути увагу, підкреслити, указати, виділити той факт, що...); спочатку, насамперед, перш ніж, після того як, наприкінці, перед тим, як;

автор розглядає, розкриває, висвітлює, порушує, розв'язує, торкається проблеми, занурюється у проблему, зупиняється на проблемі; вважає, відзначає, що; пише, що; підкреслює, що; справедливо вказує на те, що;

автор стверджує, аналізує, характеризує, переконливо доводить, порівнює, зіставляє, з'ясовує, підкреслює, посилається на, наголошує на важливості, формулює, виходить з того, що;

автор переконаний, обґрунтовує, схвалює, поділяє погляд, накреслює перспективу;

автор припускає; висловлює припущення, пропонує;

автор заперечує, стверджує, ігнорує, дорікає, критикує, не підтверджує висновок словами, спростовує, критично ставиться, ставить завдання, підтверджує висновок фактами, причину вбачає у тому, що.

Огляд літератури закінчують висновками і пропозиціями стосовно завдань, які необхідно дослідити в контексті виконуваної роботи. Мовні кліше цього складника такі:

Нам видається, що...; Ці обставини дають нам підстави припускати, що...; Усі це дозволяє висловити нам наступні припущення: ...; Спинимось (зупинимось) докладніше на..., Перейдемо до розгляду..., Продовжимо розгляд...; розглянемо.

90-ті роки позначені творчими пошуками науковців у галузі...; Узагальнивши найвагоміші здобутки вітчизняного і світового мовознавства, українські ... запропонували власне бачення і суто авторське тлумачення ...;

Урахування українськими вченими здобутків зарубіжних дослідників стимулювало нові підходи до...;

На початку ХХІ ст. виразною стає тенденція до ...; Як засвідчує аналізований матеріал; За нашим спостереженням, найпомітніші зміни відбулися в...; Упродовж останніх десятиліть активізувалося вивчення...; Суттєво також, що...; Наукова зацікавленість цією проблемою цілком обґрунтована.

У другому (аналітичному) розділі подають загальну методикку проведення дослідження. У третьому розділі (наступних розділах) – реалізацію програми дослідної роботи (для педагогічних робіт). Показниками **зв'язку** слугують такі мовні кліше: як уже було сказано, показано, згадано, відзначено; як [уже] зазначалося, згадувалося, підкреслювалося вище; відповідно до..., згідно з цим, у зв'язку з цим, у зв'язку зі сказаним вище; зазначений, вищезгаданий, вищеописаний.

Показники вираження **часової співвіднесеності і порядку викладу**: по-перше, по-друге, по-третє..., перше, друге, третє..., насамперед, передусім, перш ніж, після того як, наприкінці, перед тим, як; перш за все, в першу чергу, спочатку, тепер, попередньо, раніше, поряд з цим, надалі.

Показники вираження **причини й наслідку, умови й наслідку**: тому, тоді, тим самим, тому що, оскільки, завдяки тому, що; звідси випливає, зважаючи (з огляду) на це, через це, через те, що; у зв'язку з цим, відповідно до цього, згідно з цим, у цьому (такому) разі (випадку),

зважаючи на те, що, з огляду на те, що; за цих (таких) умов, на цій підставі.

Показники вираження **заперечення, зіставлення і протиставлення**: *але, а, же, однак, проте, у порівнянні з..., на відміну від..., навпаки, з одного боку..., з другого (іншого) боку..., разом з тим, водночас, тим часом, також, подібно до цього, аналогічно.*

Наприклад:

Вивчення лексики в історичному аспекті належить до актуальних завдань сучасного мовознавства. У галузі історичної лексикології в Україні дослідження ведуться у кількох напрямках, серед яких основними є вивчення мови давніх пам'яток та аналіз різних тематичних груп лексики. І це закономірно, адже останнім часом значно посилився інтерес до такої складної галузі мовознавства, як семантика... Проте зважаючи на відкритий характер і практичну неосяжність словникового складу мови, його аналіз, як правило, проводиться на обмеженому матеріалі, що формується в результаті семантичного або тематичного членування лексики (Г.Пашковська).

Ступінь вірогідності повідомлення засвідчують такі мовні одиниці: *очевидно, безумовно, без сумніву, безперечно, напевне; доповнення, уточнення, ілюстрація до сказаного, виділення окремого випадку: водночас, зокрема, крім того, щоправда, наприклад, як-от, точніше, зауважимо, також, головним чином.*

Наприклад:

Дослідження, безумовно, належить до по-справжньому творчих робіт, які збагачують погляди на роль компетентнісного підходу в освіті...

До новаторського оригінального самостійного дослідження висловимо, швидше, не зауваження, а побажання, врахування яких увиразнило б високий рівень викладу наукового матеріалу...

Висновки, що завершують кожний розділ, повинні впливати із сутності результатів проведеної роботи.

Важлива вимога до **загальних висновків** – стислість, чіткість, ґрунтовність. Відповідно узагальнюють власні спостереження, оцінюють результати, одержані під час дослідження, вказують ступінь досягнення поставленої мети, виконання завдань, пропонують рекомендації стосовно практичного використання здобутих результатів. У висновках не варто повторювати зміст вступу, основної частини, висновки до розділів.

Пишуть висновки за допомогою таких мовних кліше:

узагальнено результати проведеного дослідження ...; відзначено, що ...; з'ясовано, що; дослідження показало ...; зіставний аналіз ... уможливорює ...; таким чином, отже, можна зробити висновок, що...; відтак, узагальнюючи сказане; з розглянутого можна зробити такі висновки; зважаючи на викладене вище, підсумовуючи, є підстави твердити, що; викладене вище дозволяє нам стверджувати, що Висунуте нами припущення, що ..., знайшло підтвердження у проаналізованому матеріалі: Викладене підтверджує спостереження дослідників, що в процесі Проаналізований матеріал дозволяє твердити про Це підтверджує загальновідому тезу про те, що ...

Додатки – засоби, за допомогою яких створюють експериментальну частину роботи: зразки дидактичного матеріалу, ілюстрації, таблиці тощо. Додатки не є обов'язковим елементом наукової роботи, однак залучення анкет підвищує рівень довіри до результатів дослідження.

Кожний наступний додаток починають з нової сторінки і позначають послідовно літерами української абетки за винятком Г, Ґ, Є, І, Ї, Й, О, Ч, Ь.

Наприклад: додаток А, додаток Б і т.д.

Текст кожного додатка при необхідності може поділятися на розділи й підрозділи, які нумерують у межах кожного додатка, наприклад: А.2 – другий розділ додатка А, В. 2.1 – перший підрозділ другого розділу додатка В. Подібно нумерують й ілюстрації, таблиці та формули.

Наприклад:

рис. А.1.1 – перший рисунок першого розділу додатка А.

Слід звернути увагу на оформлення ілюстрацій. Іноді в дисертаціях пишуть мал., тобто малюнок, що не відповідає вимогам. Слово *малюнок* пов'язують лише з кольоровим (живописним) зображенням.

Під ілюстраціями, що являють собою зображення графічні або схематичні, треба писати рис., тобто рисунок. Це слово походить від давнього *рѣза* — обрис.

Наприклад:

Засобами професійного саморозвитку визначено: самовиховання, самоосвіту, самовдосконалення в поєднанні з практичною професійною діяльністю [139, с.85] (Рис.1.2).

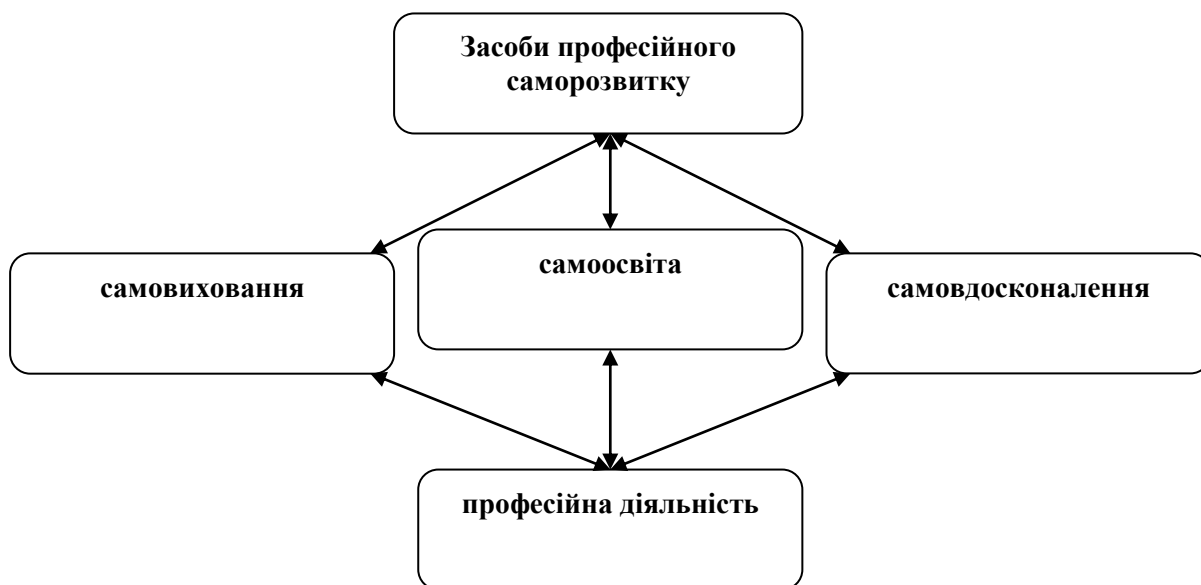

Рис.1.2. Засоби професійного саморозвитку (за Л. Мітіною)

Варіант наукового дослідження готовий. Тепер слід проаналізувати логічні зв'язки між окремими частинами і скласти остаточний план з розділами, пунктами і підпунктами. Напевне, на цьому етапі виявляться дріб'язкові, другорядні деталі, що заважають сприймати основний текст однозначно. Такий матеріал, звичайно, бажано вилучити, а, можливо, перенести в додатки.

Важливо розрізняти монографії та дисертації.

Монографія (від грецьк. *μονοσ* — один, єдиний і *γραφειν* — писати) — це наукова праця у вигляді друкованої книги, в якій ґрунтовно розкривається і досліджується одна або кілька наукових тем, що тісно пов'язані між собою, одержано переконливі висновки.

Монографія - це опис наукових результатів, отриманих як особисто автором, так і іншими авторами, натомість дисертація - це опис нових наукових результатів, отриманих автором особисто. Дисертація має чітко визначену структуру і характеризується відповідними правилами оформлення, яких необхідно обов'язково дотримуватися. До монографії таких чітких вимог не ставлять.

Дисертацією є рукопис, який в обмеженій кількості примірників зберігають у Національній бібліотеці імені В.Вернадського та бібліотеці вищого навчального закладу чи наукової установи, де відбувався захист. Монографію видають у фаховому видавництві України накладом не менше 300 примірників (такий наклад є обов'язковим для здобувачів наукового ступеня «доктор наук») і розсилають у бібліотеки вищих

навчальних закладів та чи наукової установі. Це дає можливість більшій кількості читачів прилучитися до наукового пошуку дослідника.

Монографії поділяють на наукові і практичні.

Наукова монографія характеризує науковий внесок здобувача і може розглядатися як кваліфікаційна наукова праця, що відповідає основному змісту дисертації. Обсяг індивідуальної монографії здобувача наукового ступеня доктора наук, яка зараховується як дисертація, має становити не менше 10 авторських аркушів у галузі технічних і природничих наук і не менше 15 авторських аркушів у галузі гуманітарних і суспільних наук.

Вимоги до наукової монографії такі:

- наявність рецензій двох докторів наук з відповідної спеціальності;
- наявність рекомендації вченої ради науково-дослідної установи або вищого навчального закладу;
- наявність міжнародного стандартного номера ISBN.

Автором монографії зазвичай виступає один учений. Існують і колективні монографії. Недоліками таких колективних книг є, як слушно зауважує Ю.Сурмін, недостатній зв'язок питань, що вирішуються, із загальним об'єктом дослідження. Це перетворює монографію у збірник статей за темами, які узгоджуються недостатньою мірою.

Специфічним різновидом компресії наукового тексту (в цьому випадку – дисертації) є автореферат. Призначення цього вторинного наукового жанру – у стислій формі ознайомити наукову громадськість з результатами проведеного дослідження здобувача наукового ступеня. За представленим документом оцінюють рівень виконаної дисертації та наукову кваліфікацію автора наукового продукту. Незважаючи на високий ступінь стандартизованості, кожний автореферат – це «своєрідна візитна картка дисертації» (Л.Пономаренко), «вияв творчого начала, самопрезентація мовної особистості автора» (Н.Ведяєва).

Автореферат дисертації - короткий авторський виклад основних ідей, змісту і результатів дисертаційної роботи, оформлений на правах рукопису, призначений для попереднього ознайомлення наукової громадськості.

За вимогою Міністерства освіти і науки України автореферат друкують у кількості 100 примірників і розсилають у визначену кількість бібліотек, навчальних закладів, офіційним опонентам. Автореферат, що точно відтворює зміст дисертації за допомогою містких і лаконічних мовних засобів, значно поліпшує уявлення широкого кола читачів про наукову цінність і практичне значення виконаної роботи.

Текст автореферату складається зі вступу (загальної характеристики роботи), основного змісту, висновків, списку опублікованих автором праць за темою дисертації, а також анотацій українською, російською та

англійською мовами. Кожному із цих складників властиві певні клішовані конструкції. За характером виконуваних функцій у науковому тексті мовні кліше поділяються на *рамкові* і *ситуативні* (поділ Н.Ведяєвої).

Перший різновид забезпечує виділення композиційних частин: актуальність теми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, об'єкт і предмет дослідження, мету і завдання, методи дослідження, наукову новизну, практичне значення, обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, особистий внесок здобувача, апробацію результатів дослідження, публікації тощо. Ці постійні кліше є своєрідними маркерами, що оформлюють текст. Їх пропуски, графічне невиділення в тексті погіршує сприйняття автореферату.

Ситуативні кліше мають увиразнювати наше уявлення про зміст наукового тексту. Саме тут і виявляється творче начало автора.

Наприклад, такий пункт автореферату, як «**використовувані методи**», може містити такі кліше: *для вирішення поставлених завдань використовувалися наступні методи дослідження; для реалізації мети і завдань дослідження використовувався комплекс методів; основними методами дослідження є, у ході дослідження використовувалися методи, адекватні предмету і завданням дослідження.*

Пункт «**завдання**» може бути представлений такими мовними засобами: *мета і гіпотеза визначили завдання дослідження; відповідно до мети і гіпотези були висунуті такі завдання; реалізація поставленої мети і перевірка вірогідності гіпотези потребувала розв'язання таких завдань; поставлена мета зумовила виконання таких завдань; відповідно до поставленої мети сформульовано завдання дослідження.*

Пункт «**практичне значення дисертації**» урізноманітнюють такими кліше: *практичне значення роботи полягає у можливості використання її результатів для...; практична цінність виконаної роботи визначається безпосереднім зв'язком її результатів із практикою викладання...; матеріали дисертації можуть бути використані в лекційних курсах з ..., для написання курсових, дипломних та магістерських робіт; практична цінність одержаних результатів визначається можливістю їх використання при укладанні словників...*

Пункт «**апробація результатів дисертації**» оформлюють такими мовними засобами: *апробацію здійснено на Міжнародних і Всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях; за матеріалами роботи були прочитані...; Основні положення дисертації обговорено на спільному засіданні відділу ...; Основні положення, висновки, рекомендації та результати дослідження обговорювалися на щорічних підсумкових конференціях професорсько-викладацького складу...;*

Матеріали дисертаційного дослідження апробовано на таких конференціях та наукових засіданнях...

В основному змісті автореферату, що має подавати більш повне уявлення про дисертацію, здобувачі наукового ступеня використовують мовні кліше у вигляді неозначено-особових і безособових речень, а також мовними засобами, що відображають авторське ставлення до проблеми.

Наприклад:

Щодо ролі оцінного компонента, під яким розуміємо позитивну чи негативну оцінку, яка міститься у значенні слова, серед інших елементів семантики існують різні погляди;

У реферованому дослідженні розглядаємо оцінність як компонент ...;

При цьому чітку межу між оцінністю денотативною й конотативною провести досить складно, оскільки в основі оцінки лежить...;

Розглядаючи зв'язок оцінності й експресивності, зазначимо, що...;

Проаналізувавши класифікації дієслів мовлення у сучасному мовознавстві, визначаємо, що ...;

У лексико-семантичній групі дієслів на позначення мовлення виділяємо чотири групи, як-от....

Висновки в авторефераті мають відповідати змісту загальних висновків дисертації і містити стислу інформацію про результати виконаної роботи в цілому: формулювання наукового завдання, що тісно пов'язане з метою, основними науковими положеннями, що виносяться на захист.

Мовні кліше цієї частини пункту можуть бути такі:

Внаслідок проведеного дослідження виявлено та обґрунтовано правомірність і пізнавальну необхідність;

Проведене дослідження статусних параметрів неологізмів у неокласичному тексті дозволило зробити такі висновки;

У дисертації наведено нове вирішення проблеми підвищення рівня професіоналізму майбутніх вчителів на основі результатів порівняльного аналізу вищої педагогічної освіти в Україні, Росії й Білорусі в контексті акмеологічного підходу;

У дисертації подано теоретичне узагальнення і нове розв'язання наукової проблеми формування культури спілкування майбутніх фахівців сфери обслуговування.

Кожний науковий і прикладний висновок формулюють чітко й однозначно, а саме формулювання віддзеркалює суть і новизну зробленого.

1.8. Науковий відгук і наукова рецензія

Наукова рецензія є вторинним мовленнєвим жанром. Цей жанр виник у ХІХ – на початку ХХ ст. з метою забезпечити оперативне реагування на наукові досягнення.

Наукова рецензія - спеціальний текст-аналіз певного наукового джерела (або джерел), що розрахований на певне коло фахівців.

Наукова рецензія виконує функції *інформування*, тобто ознайомлення з науковим твором, *осмислення та оцінювання* певного наукового знання в науковому соціумі. Виділяють також прагматичну та рекламну функції рецензії, якщо необхідно зацікавити аналізованим твором потенційних читачів.

Характерними рисами наукової рецензії є абстрактність, узагальненість, підкреслена логічність (послідовність, зв'язність викладу), точність, оцінність, відсутність емоційно забарвлених слів, стислість.

Автором рецензії, як правило, є фахівець тієї ж галузі або спорідненої, до якої належить і рецензований документ.

У тексті наукової рецензії мають знайти місце такі компоненти: коментар основних положень, узагальнена аргументована оцінка, висновки про значення роботи. Основні тематичні блоки рецензії: автор, уявний адресат, зміст, призначення.

Об'єктом наукової рецензії виступають монографія, навчальний посібник, підручник, студентська наукова робота. Оцінюванню підлягають такі характеристики, як повнота, глибина, всебічність розкриття теми, новизна та актуальність поставлених завдань і проблем, коректність аргументації і системи доказів, достовірність результатів, переконливість висновків. Ця робота є доволі складною, відповідальною і вимагає від рецензента, окрім достатнього вільного часу, високого професіоналізму, сформованості умінь вести уявний діалог з автором твору або читачами.

Орієнтовну технологію рецензування подає Г.Онуфрієнко:

1. Визначимо предмет наукового аналізу (доповідь, реферат, журнальна стаття, навчальний посібник тощо), проаналізуємо заголовки книги..

2. З'ясуємо ступінь актуальності теми дослідження (для певної галузі знань, розв'язання практичних завдань тощо).

3. Проаналізуємо композицію і зміст наукової роботи

4. Визначимо ступінь новизни й оригінальності у розв'язанні певних питань, проблем тощо.

4. Окреслимо теоретичне і практичне значення рецензованої роботи .

5. Схарактеризуємо виявлені недоліки та прорахунки в рецензованій роботі за умови аргументування власних зауважень.

6. Об'єктивно, лаконічно, ясно й чітко подамо загальну оцінку роботи.

7. Сформулюємо висновки з урахуванням виду та жанру рецензованого наукового джерела, його мети і поставлених автором завдань.

8. Перевіримо записаний текст рецензії на узгодженість між змістом і формою та на відповідність чинним мовним/мовленнєвим нормам.

9. Відредагуємо текст рецензії.

Для означення предмета аналізу, актуальності джерела варто скористатися такими висловами: *в рецензованій роботі... ; важливість рукопису незаперечна; в аналізованій статті, у рукописі книги; робота присвячена актуальній темі..; актуальність книги зумовлена...; звернення до цієї проблеми є актуальним.*

Короткий зміст наукового джерела можна схарактеризувати з допомогою таких мовних кліше: *дослідження складається зі вступу, ... розділів, висновків, ... додатків; на початку дослідження (статті, монографії) автор указує на...;*

Позитивна оцінка наукової роботи виражається такими мовними засобами:

дослідження відомого методиста – одна з перспективних спроб осмислення...;

безумовно, достоїнством роботи є;

праця відзначається багатим фактичним матеріалом, ...нестандартним підходом до аналізу порушених проблем;

теоретичні положення ілюструються різноманітним літературним матеріалом;

думка про ... формулюється автором чітко (ясно, доказово, впевнено);

заслугою дослідника є...; виразною особливістю рукопису є відхід автора від сухого академізму;

достатньо обґрунтовано, з урахуванням численних наукових джерел та рефлексії власного досвіду викладацької діяльності подано концепцію;

аналіз книги в цілому засвідчує: автор виявив глибокі знання фахової літератури, творчий підхід;

автор справедливо (слушно) зазначає,.. аргументовано обґрунтовує,.. чітко визначає, детально аналізує, ретельно розглядає, уважно простежує, доказово критикує..;

ідея автора ... досить продуктивна (плідна, оригінальна, новаторська)..;

аргументовано й переконливо розкривається змістове наповнення зокрема таких ключових понять, як.

Негативна оцінка наукового продукту може бути висловлена так: *автору не вдалося показати, що...; автор залишає без відповіді такі питання, як ...; викликає сумнів теза автора про те, що ...;серед недоліків дослідження – надмірна (невиправдана) категоричність висновків автора.*

У висновках можуть бути використані такі кліше: *отже, аналізована робота має важливе значення для ...; висновки автора доказові; заслугою автора варто вважати новий підхід до вирішення...; науково-методичний посібник є оригінальним за своїм задумом, глибоким за повнотою висвітлення.*

Призначення наукового джерела можуть супроводжувати такі мовні кліше: *Книга може бути корисною для учнів філологічних класів середньої школи, слухачів Малої академії наук;*

стане добрим помічником студентам, магістрантам вищих педагогічних навчальних закладів, викладачам вищої школи, вчителям-словесникам;

рецензована монографія надасть конкретну допомогу викладачам, студентам вищих педагогічних навчальних закладів, учителям й учням гімназій;

рецензований рукопис навчального посібника пропонується до друку і використання в навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів.

Наукова рецензія зазвичай характеризується виявом особистісного начала, що призводить до використання різних мовних одиниць, за допомогою яких рецензент виявляє себе як мовна особистість. О.Баженова, М.Котюрова виділяють такі різновиди оцінних мовних засобів рецензій: **аксіологічний** (містять такі словосполучення, як *високий рівень, гарний зразок, блискуча ідея*); **ментальний** (емоційно-інтелектуального характеру: *раціональний підхід, тонкий аналіз, сильне враження*; психолого-інтелектуального характеру: *важливий внесок, серйозна спроба*), **прагматичний** (академічна праця, сучасна постановка).

Р. Зорівчак у рецензії на книгу Андрія Содомори «Студії одного вірша» використовує такі авторські мовні кліше:

Вагомість цієї книжки для українського перекладознавства значна. У ній автор ділиться своїм багаторічним досвідом дослідження та перекладання лірики Горация...

Детально досліджуючи різномовні переклади окремих шедеврів світової літератури, автор пропонує і власні варіанти...

Прикметне те, що жанр книжки визначити нелегко. Це не класична есеїстика, а спроба дружньої розмови з читачем... Книжка виховує уважного читача, автор живо ділиться з ним своїм баченням і своїм міркуванням щодо багатьох перекладознавчих проблем, намагаючись навчити його відчувати Слово, робити власні висновки...Автор акцентує на необхідності дуже прискіпливо досліджувати текст.

Студіюючи книжку А. О. Содомори, натрапляємо на дуже цікаві, завжди аргументовані твердження, як ось...

На тлі сучасної затермінологізованої літератури книжка голубить душу кожного словолюба надзвичайно гарною формою викладу, прозорою і зрозумілою мовою, намаганням про найскладніше сказати найпростішим способом.

Науковий відгук – це різновид наукової рецензії. Такий відгук складає на підставі вивчення дисертації та праць здобувача, опублікованих за темою дисертації, офіційний опонент.

Офіційний опонент - особа, призначена вченою радою по захисту дисертацій для рецензування дисертації й автореферату дисертації та виступу з науковим відгуком на захисті дисертації.

Цей науковий жанр характеризується більшою стандартизованістю, чітким дотриманням визначених державною атестаційною комісією вимог. Обсяг відгуку від 2–3 до 5–7 сторінок (для кандидатських і докторських дисертацій).

У відгуку мають знайти місце відповіді на такі питання:

- актуальність обраної теми з урахуванням її тісного зв'язку із державними чи галузевими науковими програмами, пріоритетними напрямками розвитку науки й техніки;
- ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації;
- ключові проблеми дослідження;
- значення рецензованого дослідження для науки і практики;
- достовірність основних результатів, новизна, повнота їх викладу в наукових фахових виданнях;
- можливі конкретні шляхи використання результатів дослідження;
- дотримання вимог щодо мовного оформлення дисертації;
- відповідність змісту дисертації спеціальності, за якою вона подана до захисту);
- ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

У відгуку на кандидатську дисертацію важливо вказати, що ця праця є завершеною, в ній отримані нові науково обґрунтовані результати, які в

сукупності вирішують конкретну наукову задачу, або в якій отримані нові науково обґрунтовані теоретичні і (чи) експериментальні результати, що в сукупності є суттєвими для розвитку конкретного напрямку певної галузі науки.

У відгуку на докторську дисертацію необхідно повно й аргументовано довести, які конкретно нові науково обґрунтовані результати в певній галузі науки отримані, що ці результати в сукупності вирішують важливу наукову проблему; які отримані нові науково обґрунтовані розробки в певній галузі науки, що забезпечують розв'язання значної прикладної проблеми; які отримані нові науково обґрунтовані теоретичні і (чи) експериментальні результати, що в сукупності є значним досягненням для розвитку конкретного напрямку певної галузі науки.

Головний критерій відгуку – критичний підхід до наукового продукту. Від ретельності експертизи, аргументованості і повноти висновків опонента значною мірою залежить оцінка дисертації спеціалізованою вченою радою, об'єктивність рішення щодо присудження наукового ступеня.

У науковому відгуку можуть бути використані такі **мовні кліше** для:

- позначення предмету аналізу й актуальності теми: *в рецензованій роботі...; робота присвячена актуальній темі...; актуальність теми зумовлена...; цілком очевидно, що;*

- характеристики викладу змісту: *дослідження складається зі вступу, ... розділів, висновків, ... додатків;*

- позитивного оцінювання наукової роботи: *достоїнством роботи є; робота цінна тим, що в ній представлені різні підходи до; думка про ... формулюється автором чітко (ясно, доказово, впевнено); автор виявив уміння аналізувати, систематизувати, узагальнити матеріал...; робота вирізняється ... значним фактичним матеріалом, ... оригінальним підходом до аналізу та вирішення поставлених завдань, ... високою інформативністю; автор справедливо (слухно) зазначає, аргументує, чітко визначає, детально аналізує, ретельно розглядає, уважно простежує, доказово критикує...;*

- дискусійних питань наукової роботи:

дослідження не позбавлене певних дискусійних моментів;

Занадто категоричними, на наш погляд, виглядають твердження автора про те, що...

Варто відзначити певні дискусійні моменти...

Деякі положення автора залишаються бездоказовими, зокрема й такі...

У роботі відчутно не вистачає ілюстративного та фактичного матеріалу, тому висновки автора здаються децю некоректними

На підтвердження цієї тези автор наводить кілька аргументів (прикладів, даних), які не завжди переконливі...

Наприклад:

- наукова робота значно виграла б, якби автор у вступі, формулюючи актуальність проблеми, чітко окреслив термінологічне коло, яким оперує в дисертації; пояснив, чому, з якою метою необхідно здійснювати формування інтелектуальних умінь старшокласників саме у процесі навчання предметів мовно-літературного циклу; деякий текстовий матеріал у вступній частині автореферату перегукується з текстовою частиною інших авторефератів з теорії навчання, що певною мірою знижує загальну позитивну оцінку дисертації;

- об'єкт дослідження сформульовано як процес навчання предметів мовно-літературного циклу, що дещо дисонує з предметом дослідження, водночас у ключових словах дисертації поняття «предмети мовно-літературного циклу» не вказано;

- методологічну основу дослідження варто було збагатити положеннями про пріоритетну роль рідної мови в інтелектуальному і духовному розвитку особистості, положенням гуманістичної філософії освіти, а теоретичну основу - посиланнями на праці методистів-філологів, про які автор пише в розділах дисертації;

- понятійно-категоріальний апарат дисертації бажано було б увиразнити характеристикою понять «інтелектуальні здібності», «інтелектуальне мислення», «інтелектуальна пам'ять», «інтелектуальна компетентність, що посилює б мотиваційно-цільовий та емоційно-ціннісний компоненти запропонованої моделі, а також показати, як, якою мірою інтелектуальні уміння корелюють з мовною, лінгвістичною, літературною, комунікативною, лінгвокультурознавчою, дослідницькою компетенціями;

- в авторефераті важливо було б більш детально виписати програму й етапи дослідно-експериментальної роботи, посилити аналітичність характеру якісного і кількісного результатів формувального експерименту, що стосувався перевірки визначених автором дидактичних умов формування інтелектуальних умінь старшокласників, зокрема такої умови, як інтегрований підхід до навчання предметів мовно-літературного циклу, а також більш чітко з'ясувати кількісні та якісні зміни у рівнях сформованості інтелектуальних умінь старшокласників; у дисертації цей матеріал подано більш коректно.

- висновків до роботи:

Отже, аналізована робота має важливе значення для ...;

Робота заслуговує високої (позитивної) оцінки...;

Висновки автора доказові, впливають з аналізу значного фактичного матеріалу; дослідження, без сумніву, поглиблює..;

Вказані зауваження, звичайно, знижують якість дисертації, але не є принциповими і не впливають на загальну позитивну оцінку теоретико-експериментального дослідження.

На курсове, дипломне, магістерське дослідження науковий керівник подає відгук, що містить також й елементи рецензії.

Науковий керівник - особа, призначена наказом ректора вищого навчального закладу або керівника наукової установи керівником студента чи аспіранта при підготовці дипломної, магістерської роботи чи кандидатської дисертації.

Науковий керівник формує у своїх вихованців уміння та навички проектування, підготовки, оформлення та презентації результатів наукового дослідження: надає допомогу під час вибору теми дослідження, доборі літератури, методології та методів дослідження та ін.; аналізує зміст роботи та її результати; контролює хід виконання дослідження.

У заголовку такого документа вказують основні вихідні дані: зазначається курс навчання студента, назва факультету і навчального закладу, прізвище, ім'я та по батькові виконавця роботи, назва роботи.

У документі повинні знайти відображення такі елементи:

- зв'язок теми з актуальними проблемами сьогодення науки,
- теоретичне і практичне значення розробки теми,
- композиційна структура роботи,
- творче використання наукової і методичної літератури,
- якісна і кількісна характеристика зібраного матеріалу,
- ступінь самостійності студента у виконанні роботи,
- характеристика висновків і узагальнень,
- повнота списку використаної літератури і культура цитування,
- стан грамотності та якість оформлення,
- позитивні якості та недоліки роботи.

Науковий керівник дипломної / магістерської роботи оцінює вміння студента організовувати свою роботу, логічно мислити, працювати з науковою літературою, проводити теоретичні та експериментальні дослідження, робити висновки з отриманих результатів.

Науковому керівнику здобувача кандидатського ступеня і науковому консультанту здобувача докторського ступеня не бажано аналізувати, власне, саму дисертацію. Це завдання опонентів. Вихователь наукової молоді характеризує рівень розвитку дослідницьких умінь і навичок, ступінь самостійності, організованості та відповідальності дослідника.

Мовні кліше відгуку наукового керівника:

Аспірант ПІБ вступив в аспірантуру державного університету (НАЗВА) у 2007 році після закінчення названого університету за спеціальністю "НАЗВА" з відзнакою .

Під час навчання в аспірантурі ПІБ зарекомендував себе грамотним, високоерудованим фахівцем у галузі ... Відзначимо, що робота з дисертаційної тематики була розпочата ним ще на 3 курсі навчання у статусі члена проблемної студентської наукової групи НАЗВА.

Робота над дипломною роботою слугувала основою для подальших наукових досліджень.

Під час навчання в аспірантурі ПІБ продемонстрував здатність самостійно виконувати теоретичні дослідження, експериментальну роботу...

Поряд з дослідницькою роботою під час навчання в аспірантурі ПІБ успішно здійснював активну викладацьку діяльність.

Аспірант ПІБ є сформованим науковим працівником і гідний наукового ступеня кандидата наук.

Цей жанр указує мовну особистість наукового керівника, тому можуть уживатися і такі мовні звороти:

Наша пропозиція щодо такої теми магістерського дослідження зумовлювалася потребою заактуалізувати увагу до мовної культури молодих учених. Скажімо, у США та інших західних країнах для них постійно видають посібники зі стилістичної майстерності. Причому, як загальні, так і спеціалізовані — для біологів, медиків, фізиків, гуманітаріїв, юристів, аспірантів, студентів тощо. Натомість наш ужинок на цьому полі мізерний. Досвід майстрів академічної прози має допомогти сформувати мовну культуру молодих учених.

Відзначимо креативність підходу авторки до аналізу ключових понять дослідження, міркування щодо мовної майстерності науковця. Дійсно, про автора наукового продукту ми судимо не лише за тим, *що* він пише, а й *як* він пише.

Поряд із суворим дотриманням вимог наукова рецензія і науковий відгук завжди позначені особистісними рисами, цінностями автора, його вмінням здійснювати фахову оцінку дослідження, коректно зауважувати, вести науковий діалог з уявним читачем, полемізувати, припускати, пропонувати.

Отже, невід'ємною складовою апробації наукового дослідження є наукова стаття. Це один із видів наукових публікацій, де описують кінцеві або проміжні результати проведеного дослідження, обґрунтовують способи їх отримання, накреслюють перспективи наступних напрацювань. Наукові статті виконують дослідницьку, оцінну, презентаційну, комунікативну функції. Характерними ознаками статті вважають логічність, ясність,

стислість, точність наукової термінології, вірогідність вихідної інформації, критичність у відборі фактів, доказовість змісту, закінченість, наявність міркувань і посилань.

Наукова рецензія і науковий відгук виконують функції інформування, осмислення та оцінювання певного наукового знання в науковому соціумі. Наукова рецензія – це спеціальний текст-аналіз наукового джерела (або джерел), що розрахований на певне коло фахівців. Характерними рисами наукової рецензії є коментар основних положень, узагальнена аргументована оцінка, висновки про значення роботи, основними ознаками - підкреслена логічність, точність, відсутність емоційно забарвлених слів. Об'єктом для створення цього документу виступають монографія, навчальний посібник, підручник, студентська наукова робота.

Науковий відгук – це різновид наукової рецензії, стисла форма письмової оцінки наукової роботи (курсової, бакалаврської, магістерської кваліфікаційних робіт, кандидатської чи докторської дисертації): актуальності обраної теми; ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій; новизни, достовірності, практичного значення отриманих результатів, повноти їх викладу у фахових виданнях; відповідності змісту дисертації спеціальності, ідентичності змісту автореферату й основних положень дисертації. Особливість наукового відгуку полягає у підтвердженні завершеності виконаної роботи, зосередженні уваги на найважливіших моментах, вияві позитивних якостей дослідження та його недоліків.

Пропонуємо початок відгуку на кандидатську дисертацію «Педагогічні умови розвитку професійного мовлення учнів професійно-технічних навчальних закладів сфери обслуговування».

Мова є найпотужнішою впливовою системою: тільки вона здатна забезпечувати ефективне спілкування, в якому досягається мета і зберігається комунікативна співпраця і взаємодія комунікантів. Значною мірою комунікативна взаємодія, насичена такими ознаками професійного мовлення, як правильність, точність, змістовність, логічність, доказовість, коректність, виразність дикції, жесту, міміки, важлива для фахівців сфери обслуговування. Справжнім майстром називають перукаря, який проектує і створює новий образ клієнта, віртуозно володіючи відчуттям кольору, розвиненим просторовим мисленням, дотримуючись професійно-етичних норм і культури професійного спілкування.

Важливість професійних і особистісних рис актуалізує необхідність удосконалення змісту, методів, педагогічних умов розвитку професійного мовлення учнів професійно-технічних навчальних закладів сфери обслуговування у процесі професійної підготовки. Професійно-мовленнєва підготовка учнів полягає в тому, що її мовленнєва складова виступає не тільки і не стільки каналом предметної інформації між суб'єктами

навчального процесу, а насамперед основним чинником формування сучасної компетентної, креативної, морально-етичної особистості, очікуваної в державі. Сьогодні зростає запит на фахівця, який володіє прийомами учіння і готовністю постійно перенавчатися, ідентифікує себе як громадянина, патріота своєї держави, людини-європейця і громадянина світу. Навчальний заклад має розвивати не лише інтелект, а й емоційну сферу, розвивати стійкість до стресу, упевненість у собі, позитивне ставлення до себе й інших.

MODULE 2

ACADEMIC WRITING: CULTURAL APPROACHES

2.1. Research work

Definition

Research today is viewed as a process and researchers engage in certain steps as they carry out their investigations. Research has a beginning and an ending, but the steps in between do not necessarily occur in a linear fashion or orderly process. Investigators move back and forth among the steps in a cyclical manner. Research usually begins with an issue or a problem that needs to be investigated and ends with a written thesis that can be used by others and is valuable to the field.

Creswell (2002) defines research as follows:

Research is cyclical process of steps that typically begins with identifying a research problem or issue of study. It then involves reviewing the literature, specifying a purpose for the study, collecting and analyzing data, and forming an interpretation of the information. This process culminates in a report, disseminated to audiences, that is evaluated and used in the educational community (p. 8).

Research may also be thought of as a transformative process in that scientific methods are used to transform ideas, hunches, and questions into scientific knowledge. The researcher begins with thoughts, guesses, questions, and ideas; s/he applies specialized methods and techniques to this material to arrive at a finished product – scientific knowledge that has value to the educational community.

Neuman (2003), suggests that social research involves learning something new about the social world. “To do this, a researcher needs to think logically, follow rules, and repeat steps over and over. A researcher combines theories or ideas with facts in a systematic way and uses his or her imagination and creativity. He or she learns to organize and plan carefully and to select the appropriate techniques to address a question. A researcher must also treat the people in a study in ethical and moral ways. In addition, a researcher must communicate to others clearly” (p. 2).

2.2. Importance

Many practitioners in the social sciences do not have a clear understanding or appreciation of research although they read and use research

regularly. In educational settings principals, social workers, school psychologists, teachers, teaching assistants, school committee members, students, and parents use and read research as part of their daily practice. (They become better informed, improve practice, and participate in policy development.)

Creswell (2002) suggests that reading and applying research to study educational issues is dependent on valuing it and understanding its potential contribution in four important areas:

- Adding knowledge about educational issues – adding to knowledge means that educators undertake research in order to contribute to existing information about issues.
- Improving practice – armed with research results, teachers or other educators become more effective professionals and their effectiveness translates into better learning for students.
- Informing important policy issues – research also creates conversations about important issues so educational concerns can be debated by policy makers.
- Building student research skills – on a personal level, the process of research helps individuals develop conceptual, writing, organizing, and presenting skills (p. 3).

Differentiating

Educational research can be defined as the systematic collection and analysis of information (data) in order to develop valid, generalizable descriptions, predictions, interventions, and explanations relating to various aspects of education. However, educational research is not a unified process and the approach to research tends to be based on the researcher's view of the nature of knowledge (Creswell, 2002).

Quantitative vs qualitative research. Some researchers believe that aspects of the environment in which humans live have an objective reality, meaning that they exist independently of the individuals who created them, and that this real world out there is available for study through scientific means (*quantitative research*). Other researchers believe that aspects of the human environment are constructed by the individuals who participate in that environment and that there is no social reality apart from the meanings that individuals construct for them (*qualitative research*). These are very different world views and lead to very different approaches to research. The following table compares the two approaches to research¹:

¹ Source. Table 1.3 on p. 30 in: Gall, M.D., Borg, W.R., & Gall, J.P. (1996). Educational research: an introduction (6th ed.) White Plains, NY: Longman.

Table 1

Main Approaches to Educational Research

Quantitative researches	Qualitative researches
Assume an objective social reality. Assume that social reality is relatively constant across time and settings. View causal relationships among social phenomena from a mechanistic perspective. Take an objective, detached stance toward research participants and their setting. Study populations or samples that represent populations. Study behavior and other observable phenomena. Study human behavior in natural or contrived settings. Analyze social reality into variables. Use preconceived concepts and theories to determine what data will be collected. Generate numerical data to represent the social environment. Use statistical methods to analyze data. Use statistical inference procedures to generalize findings from a sample to a defined population. Prepare impersonal, objective reports of research findings.	Assume that social reality is constructed by the participants in it. Assume that social reality is continuously constructed in local situations. Assign human intentions a major role in explaining causal relationships among social phenomena. Become personally involved with research participants, to the point of sharing perspectives and assuming a caring attitude. Study cases. Study the meanings that individuals create and other internal phenomena. Study human actions in natural settings. Make holistic observations of the total context within which social action occurs. Discover concepts and theories after data have been collected. Generate verbal and pictorial data to represent the social environment. Use analytic induction to analyze data. Generalize case findings by searching for other similar cases. Prepare reports that reflect researchers' interpretations of the data and an awareness that readers will form their own interpretations from what is reported.

2.3. Research Process

Begin By Theorizing

Theory has an important role to play in research and serves as an essential support for the researcher. As Neuman (2003) states,

“In simple terms, researchers interweave a story about the operation of the social world (the theory) with what they observe when they examine it systematically (the data)” (p.42).

You may wish to frame your study through a theoretical lens; thereby, you raise questions and suggest points of view as a starting point. Every research design needs some theory of the phenomena being studied, to guide the design decision-making. By provoking ideas about what we do not know currently, theories provide the impetus for research. Theory is an analysis of a set of concepts, facts, ideas and their relation to one another. It is a hypothesis assumed for the sake of argument or investigation. An explanation of the theoretical lens would occur in the Introduction, and allows the researcher the opportunity to explain the concepts, ideas, facts, and hunches that make up their story about a phenomena that he/she wishes to understand more clearly. The researcher’s story is often based on personal experience, which may bring great passion and power to the process of investigation.

2.4. Research Problem, Topic

Identifying a topic or a research problem means that the researcher specifies an issue to be investigated, as well as develops a justification for studying it, and puts forth the reasons why and for whom this study is important.

Research problems arise out of needs expressed by any number of sources, including but not limited to, teachers, schools, students, parents, other researchers, policy makers, etc. The problem statement serves to narrow down significantly the questions and points of view that arose as the candidate and the cohort worked and reworked the mind map to arrive at a focused statement.

Frame a Research Question

Finally, the candidate frames a research question which specifically identifies what s/he wants to understand by doing the investigation. It should be understood that the research question may change significantly as the investigation unfolds. It is important to have a question, but the question should not be formulated in detail until other parts of the design have been

considered. The research question should remain sensitive and adaptable to other parts of the design. Some researchers may completely rewrite their research question after doing their literature review and/or having captured some of the data.

Maxwell (2005) suggests a process that candidates might use as they begin developing their research questions: What are the pieces on this problem that I do not adequately understand? Where are the gaps or conflicts between my experiential knowledge and existing theories? What questions do these suggest? What could I learn in a research study that would help me to better understand what's going on with these phenomena? Write down all the potential questions that can be generated from the "mind map".

Then focus – What question is most central to my study? How does this question form a coherent set that will guide my study? Since it is impossible to study everything that is interesting about my topic, start making choices.

The research question serves two vital functions: 1) to help to focus the study (the question's relationship to the goals and conceptual framework) and 2) to give guidance for how to conduct it (their relationship to methods and validity).

Creswell (2003) offers the following advice regarding framing the research question:

1. Begin research questions with the words "what" or "how" to convey an open and emerging design – "why" suggests cause and effect, which is more consistent with quantitative research.
2. Use exploratory verbs that convey an emerging design:
 - Discover (e.g., grounded theory)
 - Seek to understand (e.g., ethnography)
 - Explore a process (e.g., case study)
 - Describe the experiences (e.g., phenomenology)
 - Report the stories (e.g., narrative research)
3. Avoid using directional language such as "affect," "influence" "impact," "determine," "cause," "relate." Such words imply a quantitative study. (pp. 106-107).

The question should then be connected to the methods that might be used and the data they would provide. Can my question be answered by these methods and the data that they will provide? At this point in the planning, these considerations may primarily involve thought experiments about the way the study will be conducted, the kinds of data that will be collected, and the analyses that will be performed on these data. The process of conducting thought experiments is most effectively done by sharing the questions and the reflections with the cohort. Having fellow students probe questions and reflections pushes the level of understanding to a deeper level. Recording the

discussion can be a very valuable resource for the researcher when, later in the process, s/he tries to recall specific elements of the discussion.

2.5. Understanding Research Topics

Before you plunge into research or writing, invest some time in thinking through the specific assignment you are dealing with. Remember, you are not being asked just to collect facts, but to develop and display your powers of reasoning. You can save yourself time and frustration by beginning this reasoning early in the process. Here are some steps.

1. **Note which concepts or methods** the topic asks you to use. Is the main requirement to find and synthesize information, to argue a point with others, or to explore your own responses? Does the assignment ask you to go into depth about some material already covered in the course? Or does it suggest that you evaluate a theory or model by applying it to an example from outside the course material? Whatever the design, an essay assignment expects you to use course **concepts and ways of thinking**; it encourages you to apply course **methodology**. So if you are writing a paper in Sociology, for instance, write it using sociological concepts covered in the course. Or if you are asked to do a close reading of a literary text, concentrate on writing about the literary techniques seen in the text, not the author's biography.

2. **Note the key terms in the assignment sheet**, including those naming parts of the topic and those giving directions for dealing with it. Look especially for words that define the kind of reasoning you should be using: *why*, *how*, *analyse*, *compare*, *evaluate*, *argue*, *etc.* Be sure you understand the specific meanings of these terms.

- **Analyse** means look behind the surface structure of your source material. See the relationship of parts to whole. Be able to recognize relationships such as cause and effect, even if it's unstated in what you read. Look for underlying assumptions and question their validity. *How* and *why* imply an answer reached by analysis.

- **Compare** means find differences as well as similarities. You will need to formulate the aspects which you are looking at in each item; consider organizing your paper by using these aspects as headings.

- **Evaluate** emphasizes that you are to apply your judgement to the results of your analysis. It asks for an opinion based on well-defined criteria and clearly stated evidence. Wording such as *to what extent* also asks for an evaluation of an idea.

• **Argue** (or **agree** or **disagree**) likewise asks you to take a stand based on analysis of solid evidence and explained by clear reasoning. You will need to consider other possible viewpoints and defend your own in comparison.

3. To generate ideas from which you can choose the direction of your research or preliminary analysis, **ask yourself questions** about the specific topic in terms of the concepts or methods that seem applicable. Look for **controversies** in the material to find issues that need discussing. You may want to look early on at some general discussions in reference works such as encyclopaedias or handbooks to see how others have framed questions or seen problems to discuss. Do all your reading looking for questions and issues, not just information.

2.6. Literature Review

Creswell (2003) suggests that the literature review in a research study serves several purposes. First, it shares with the reader the results of other studies that are closely related to the current investigation. Second, the literature review relates the current investigation to the larger ongoing dialogue in the literature about a topic, filling in gaps and extending prior studies. The literature review is a framework for establishing the importance of the study and provides a benchmark for comparing the results of a study with other findings. Lastly, it also clarifies why the current study is worth doing in light of what has already been done.

Purposes of the Literature Review

The literature review may be complicated if you don't understand that it serves multiple purposes:

- Demonstrate your familiarity with your topic, including perspectives that are both similar to and different from your own.
- Legitimize the question or goal you posed at the end of your problem statement.
- Justify the work you will do in the body of your project by creating a well-crafted academic argument for that work.
- Establish a framework for the importance of your study.
- Create a benchmark for comparing the results of your study to other findings.
- Demonstrate how your study fills in gaps in the literature or extends the work of prior studies.
- The results of other studies that are closely related to your study – comparing and contrasting studies are appropriate here.

- The relationship between your study and the larger ongoing discussion in the literature.

Elements of a Literature Review

Silverman (2005) lists six elements that make up the contents of a literature review:

- ✓ What do we already know about the topic?
- ✓ What do you have to say critically about what is already known?
- ✓ Has anyone else ever done anything exactly the same?
- ✓ Has anyone else done anything that is related?
- ✓ Where does your work fit in with what has gone before?
- ✓ Why is your research worth doing in light of what has already been done? (p. 295)

Marx (1997) suggests that the researcher should seek an appropriate balance between appreciation and advancement of the literature.

Steps in Conducting a Literature Review

A literature review for a research study is essentially about locating and summarizing other studies about the topic. There is no one way to conduct a literature review, but many scholars proceed in a systematic fashion to capture, evaluate, and summarize the literature, and Creswell (2003) suggests the following steps:

- Begin by identifying key words useful in locating articles and other materials in academic libraries.
- Focus initially on journals and books related to your topic and, using the key words or phrases, search the computerized data bases.
- Try to locate about 20 scholarly sources on your topic beginning with journal articles and books because they are easier to locate.
- Try to obtain a sense of whether or not the article will be useful to your understanding of the literature. Skim the abstracts and the articles to determine their relevance.
- Begin to design a literature map, which provides a visual picture of the research literature on your topic. This provides a useful organizing device for positioning your study within the larger body of literature on the topic.
- Begin to draft summaries of the most relevant articles. Think about how they might be combined.
- Begin to assemble your literature review. Structure the literature thematically or organize it by important concepts addressed in the study.
- End with a summary of the themes found and suggest areas where further research is needed.

Gathering Resources

In order to write a successful literature review you must first do the reading. Read as much as possible about your research topic so you can demonstrate your knowledge and familiarity with the work others have done. Keep careful records of what you have read to avoid possible accusations of plagiarism. Make sure your reading includes both theory and research. In addition, if your topic has been subject to controversy, you need such controversy to be fully covered in your review.

WRITING AN ANNOTATED BIBLIOGRAPHY

An annotated bibliography gives an account of the research that has been done on a given topic. Like any bibliography, an annotated bibliography is an alphabetical list of research sources. In addition to bibliographic data, an annotated bibliography provides a concise summary of each source and some assessment of its value or relevance.

Depending on your assignment, an annotated bibliography may be one stage in a larger research project, or it may be an independent project standing on its own.

Selecting the sources: The quality and usefulness of your bibliography will depend on your selection of sources. Define the scope and limits of your research carefully so that you can make good judgments about what to include and exclude:

- What **problem** am I investigating? What **question(s)** am I trying to pursue? If your bibliography is part of a research project, this project will probably be governed by a research question. If your bibliography is an independent project on a general topic, try formulating your topic as a question or a series of questions in order to define your search more precisely.
- What **kind of material** am I looking for? (academic books and journal articles? government reports or policy statements? articles from the popular press? primary historical sources? etc.).
- Am I finding essential studies on my topic? (Read footnotes in useful articles carefully to see what sources they use and why. Keep an eye out for studies that are referred to by several of your sources.)

Summarizing the argument of a source: An annotation briefly restates the main argument of a source. An annotation of an academic source, for example, typically identifies its thesis (or research question, or hypothesis), its major methods of investigation, and its main conclusions. Keep in mind that identifying the argument of a source is a different task than describing or listing its contents. Rather than listing contents, an annotation should account for why the contents are there.

The following reading strategies can help you to identify the argument of a source:

- Identify the author's thesis (central claim or purpose) or research question. Both the introduction and the conclusion can help you with this task.

- Look for repetition of key terms or ideas, especially those occurring in the thesis. Follow them through the text and examine what the author does with them.
- Notice whether and how a theory is used to interpret evidence. Identify the method used to investigate the problem/s addressed in the text.

- Notice how the text is laid out and organized. What are the main sections? What is emphasized? Why? Accounting for why will help you move beyond listing contents and toward accounting for argument. Look also for paragraphs that summarize the argument.

Assessing the relevance and value of a source: Your annotation should now go on to briefly assess the value of the source to an investigation of your research question. If your bibliography is part of a research project, briefly identify how you intend to use the source and why. If your bibliography is an independent project, assess the source's contribution to the research on your topic. Keep in mind models for assessing arguments in your course materials and discipline.

- Are you interested in the way the source frames its research question or in the way it goes about answering that question (its method)? Does the source make new connections or open up new ways of seeing a problem? How effective is the method of investigation? (*e.g. bringing the Sparrow decision concerning aboriginal fishing rights to bear on the scope of women's rights*)

- Are you interested in the way the source uses a theoretical framework or a key concept? Why do you find this use valuable? Is it problematic in some ways? (*e.g. analysis of existing, extinguished, and other kinds of rights*).

- Does the source gather and analyze a particular body of evidence that you want to use? How good is the evidence? (*e.g. the historical development of a body of legislation*).

- How do the source's conclusions bear on your own investigation?

Ask yourself questions like these about each book or article you include:

1. Has the author formulated a problem/issue?
2. Is it clearly defined? Is its significance (scope, severity, relevance) clearly established?

3. Could the problem have been approached more effectively from another perspective?

4. What is the author's research orientation (*e.g., interpretive, critical science, combination*)?

5. What is the author's theoretical framework (*e.g., psychological, developmental, feminist*)?

6. What is the relationship between the theoretical and research perspectives?

7. Has the author evaluated the literature relevant to the problem/issue? Does the author include literature taking positions she or he does not agree with?

8. In a research study, how good are the basic components of the study design (e.g., population, intervention, outcome)? How accurate and valid are the measurements? Is the analysis of the data accurate and relevant to the research question? Are the conclusions validly based upon the data and analysis?

9. In material written for a popular readership, does the author use appeals to emotion, one-sided examples, or rhetorically-charged language and tone? Is there an objective basis to the reasoning, or is the author merely approving what he or she already believes?

10. How does the author structure the argument? Can you “deconstruct” the flow of the argument to see whether or where it breaks down logically (e.g., in establishing cause-effect relationships)?

11. In what ways does this book or article contribute to our understanding of the problem under study, and in what ways is it useful for practice? What are the strengths and limitations?

12. How does this book or article relate to the specific thesis or question I am developing?

Final Notes:

- A literature review is a piece of **discursive prose**, not a list describing or summarizing one piece of literature after another. It's usually a bad sign to see every paragraph beginning with the name of a researcher. Instead, organize the literature review into sections that present themes or identify trends, including relevant theory. You are not trying to list all the material published, but to synthesize and evaluate it according to the guiding concept of your thesis or research question.

- If you are writing **an annotated bibliography**, you may need to summarize each item briefly, but should still follow through themes and concepts and do some critical assessment of material. Use an overall introduction and conclusion to state the scope of your coverage and to formulate the question, problem, or concept your chosen material illuminates. Usually you will have the option of grouping items into sections – this helps you indicate comparisons and relationships. You may be able to write a paragraph or so to introduce the focus of each section.

2.7. Writing the abstract

Abstracts are important because they give a first impression of the document that follows, letting readers decide whether they want to continue reading and showing them what to look for if they do. Though some abstracts only list the contents of the document, the most useful abstracts tell the reader more. An abstract should represent as much as possible of the quantitative and qualitative information in the document, and also reflect its reasoning. Typically, an informative abstract answers these questions in about 100-250 words:

Why did you do this study or project?

What did you do, and how?

What did you find?

What do your findings mean?

If the paper is about a new method or equipment the last two questions might be changed to

What are the advantages (of the method or equipment)?

How well does it work?

Here are some other points to keep in mind about abstracts:

- An abstract will nearly always be read along with the title, so do not repeat or rephrase the title. However, it will likely be read without the rest of the document, so make it complete enough to stand on its own.
- Your readers expect you to summarize your conclusions as well as your purpose, methods, and main findings. Emphasize the different points in proportion to the emphasis they receive in the body of the document.
- Do not refer in the abstract to information that is not in the document.
- You may want to avoid using *I* or *we*, but choose **active verbs** instead of **passive** when possible (*the study tested response rates* rather than *response rates were tested by the study*).
- Avoid if possible using trade names, acronyms, abbreviations, or symbols. You would need to explain them, and that takes too much room.
- Use the most important terms and concepts from the document. Include the ones that will attract people to read your piece. (Indexers of published articles “mine” abstracts for keywords.)

2.8. Critical Reading toward Critical Writing

Critical writing depends on critical reading. Most of the research works, projects you write will involve reflection on written texts – the thinking and research that have already been done on your subject.

In order to write your own analysis of this subject, you will need to do careful critical reading of sources and to use them critically to make your own argument. The judgments and interpretations you make of the texts you read are the first steps towards formulating your own approach.

CRITICAL READING: WHAT IS IT? To read critically is to make judgments about how a text is argued. This is a highly reflective skill requiring you to “stand back” and gain some distance from the text you are reading. (You might have to read a text through once to get a basic grasp of content before you launch into an intensive critical reading.)

THE KEY IS THIS:

- don't read looking only or primarily for information;
- do read looking for ways of thinking about the subject matter.

When you are reading, highlighting, or taking notes, avoid extracting and compiling lists of evidence, lists of facts and examples. Avoid approaching a text by asking “What information can I get out of it?” Rather ask “How does this text work? How is it argued? How is the evidence (the facts, examples, etc.) used and interpreted? How does the text reach its conclusions?”

HOW TO READ LOOKING FOR WAYS OF THINKING?

1. First determine the central claims or purpose of the text (its thesis). A critical reading attempts to identify and assess how these central claims are developed or argued.

2. Begin to make some judgments about context. What audience is the text written for? Who is it in dialogue with? (This will probably be other scholars or authors with differing viewpoints.) In what historical context is it written? All these matters of context can contribute to your assessment of what is going on in a text.

3. Distinguish the kinds of reasoning the text employs. What concepts are defined and used? Does the text appeal to a theory or theories? Is any specific methodology laid out? If there is an appeal to a particular concept, theory, or method, how is that concept, theory, or method then used to organize and interpret the data? You might also examine how the text is organized: how has the author analyzed (broken down) the material? Be aware that different disciplines (i.e. history, sociology, philosophy, biology) will have different ways of arguing.

4. Examine the evidence (the supporting facts, examples, etc) the text employs. Supporting evidence is indispensable to an argument. Consider the kinds of evidence that are used. What counts as evidence in this argument? Is

the evidence statistical? literary? historical? etc. From what sources is the evidence taken? Are these sources primary or secondary?

5. Critical reading may involve evaluation. Your reading of a text is already critical if it accounts for and makes a series of judgments about how a text is argued. However, some essays may also require you to assess the strengths and weaknesses of an argument. If the argument is strong, why? Could it be better or differently supported? Are there gaps, leaps, or inconsistencies in the argument? Is the method of analysis problematic? Could the evidence be interpreted differently? Are the conclusions warranted by the evidence presented? What are the unargued assumptions? Are they problematic? What might an opposing argument be?

SOME PRACTICAL TIPS:

1. Critical reading occurs after some preliminary processes of reading. Begin by skimming research materials, especially introductions and conclusions, in order to strategically choose where to focus your critical efforts.

2. When highlighting a text or taking notes from it, teach yourself to highlight argument: those places in a text where an author explains her analytical moves, the concepts she uses, how she uses them, how she arrives at conclusions. Don't let yourself foreground and isolate facts and examples, no matter how interesting they may be. First, look for the large patterns that give purpose, order, and meaning to those examples. The opening sentences of paragraphs can be important to this task.

3. When you begin to think about how you might use a portion of a text in the argument you are forging in your own paper, try to remain aware of how this portion fits into the whole argument from which it is taken. Paying attention to context is a fundamental critical move.

4. When you quote directly from a source, use the quotation critically. This means that you should not substitute the quotation for your own articulation of a point. Rather, introduce the quotation by laying out the judgments you are making about it, and the reasons why you are using it. Often a quotation is followed by some further analysis.

5. Critical reading skills are also critical listening skills. In your lectures, listen not only for information but also for ways of thinking. Your instructor will often explicate and model ways of thinking appropriate to a discipline.

Reading to Write: About Previewing

It is common for students to dive into an academic text and begin reading in a hurry, which is often counterproductive. When reading for academic purposes, it is preferable to read with certain goals in mind. This will enable

you to place your focus on the proper elements of the reading and to avoid wasting time on elements which aren't important for your purposes. As a student, your primary purposes in reading are shaped by the course you're taking and/or the papers you're writing. Spend a few minutes previewing a text before starting to read, in order to orient yourself toward what is important for you in this reading. Here is a basic method which can be applied to many texts. Not every question will be relevant for all texts, and you may find additional questions to ask yourself.

a. Read the title – don't skip over it! Titles are chosen to orient the reader and should give a sense of the central concepts in the text.

b. Think about the subject matter: Have you read about this topic before? Where and when? What do you already know about it, or what might you guess? Is it linked in some way to your personal experience? Do you already have opinions about some aspect of this topic?

c. Who wrote this text? What information do you have about this author? Does any information about the author appear anywhere on the title page or elsewhere in the text? If the author is an historical figure, what do you already know about him or her?

d. Where was this text originally published? What type of publication is this, and where does it fit into this field of study? Who would be the audience for this kind of writing? What would the audience expect to find in it?

e. When was this text originally published? What is the significance of this time period in this field of study? Is the text historical? Current? Or is it possibly outdated? What were the major events or theoretical trends around the time the text was written or published? f. Read the chapter titles or the headings that break up the chapter or article. What seems to be the general progression of ideas here?

2.9. A system for dealing with new words while reading

You don't need to interrupt your reading to look up every hard word right away in the dictionary – in fact, experts say it's actually better to guess first. Try these tactics for making an "educated guess." You'll acquire some real understanding of how words are used rather than just long vocabulary lists and a tattered dictionary.

Previewing new vocabulary words

Before you start to read, skim through the piece rapidly and choose a few new words that crop up repeatedly – maybe from the title or headings. Look them up in the glossary of your textbook (if it has one) or in a dictionary. Then

write out quick definitions that seem to fit. Change them while you read if necessary.

Table 2

Some Practical Tips for Dealing with New Words while Reading

While reading	
First, SOUND out words new to you	Use simple phonics to attempt a pronunciation. You might recognize the word when you hear it. In any case, you are reinforcing your visual memory with your auditory memory.
Next, examine the STRUCTURE	Look for familiar word parts, and see if you can tell how the prefixes and suffixes shape the root meaning.
Then look at the CONTEXT	Guess at the word's meaning from the way it is used in the sentence. You may find a running definition, or see the meaning reflected in a contrasting idea, or just be able to tell the meaning by the way the passage continues.
Only then, check the DICTIONARY	If you can't understand the word's meaning after using the above steps, mark the passage so you can look up the word later. Only if the word is absolutely essential to the argument of the piece should you pause and turn to the glossary or a dictionary. (Note that most good dictionaries now come with CDs so you can load them on your computer for help with online reading.) Reinforce your understanding of the word by writing a usable brief definition or synonym in the margin or as part of your note-taking.
CONFIRM guesses	It's most efficient to leave dictionary use until you have read through a piece for the first time, guessing and marking-up as you go. When you stop after a section to make notes, look up the words you marked. Read the dictionary entry thoroughly: look for derivation, structure, and examples of usage. See how close your guess was. Write out the definition in your own words. Then re-read the piece and take notes.

Reinforcing New Vocabulary Words

Make new words part of your active vocabulary, words you can actually use. Keeping a list on note cards helps you review. This method keeps the words in context. It also calls on your different physical senses so that you learn in various ways at once. Keep returning to your cards and repeat the steps until you can do the final one with ease.

1. Say the word out loud according to the dictionary pronunciation guide.
2. Write down the word and mark it up to show its inner structure (root word + prefixes, suffixes). Keep saying it over aloud (at least in your head).
3. On the other side of the card, write down a brief definition. Then copy out the sentence where you saw the word used – and say it aloud as you write. (Later, add sentences from other readings.)
4. Read over the card periodically. Eventually try writing a sentence of your own using the word. When you can do this without even looking at the card, you've arrived!

2.10. Using and citing your sources

Every time you refer to an idea that is not your own, you must make an in-text citation. Ideas that are not your own might come from books, articles, radio programs, class lectures, discussions, conversations, even letters. If you include an idea in your writing that is not your own, and you do not include an in-text citation, you can be accused of plagiarism, a very serious offense.

Every in-text citation must contain a corresponding reference in your reference list.

Please remember: If you didn't write it, you must cite it!

Plagiarism means using someone else's words or ideas without citing them. To avoid being accused of plagiarism, you must cite all quotations, summaries, and paraphrases. You must also cite any facts or ideas that are not commonly known.

What is a 'citation'?

The process of writing a research paper or independent learning project includes reading what others have written on the topic. You are expected to include what other authors have said, as a summary, a paraphrase, or a quotation in your own paper. However, because these are not your own thoughts or words, credit must be given to the authors who developed the thoughts and wrote the words; this is referred to as "citing the author." If you do not give appropriate credit to the author, you can be accused of plagiarism.

When you use facts, information, ideas, or quotations from someone else's writing, you must tell readers where they came from. This is called a "citation" ("cite" is the verb.)

Record the following information for each source document:

- title of document (whether it be a book, an article in a periodical, a chapter in an anthology, or an article on-line);
- author's name (if given) as well as editor's name (if given);
- date of publication (if given); this is not the date of retrieval from the internet for online documents;
- publisher and place of publication (for a book);
- name of periodical or newspaper in which the article was found, plus the date of the publication, its volume number, issue number, and page numbers of the article;
- URL (http address) for articles from the internet;
- date of retrieval for internet articles;
- identifier numbers (if given) for articles from databases.

Sometimes it is best to copy pages of the document on which this information is located so that the information will be readily available for the writing of both in-text and reference citations.

There are a number of styles for preparing manuscripts, which include the instructions for writing citations. For example, both the American Psychological Society (APA) and the Modern Language Association (MLA) have prepared guidelines; The Chicago Manual of Style (CMS), 15th ed., also is a standard.

In an APA style paper, the citation is given twice in the paper:

- in the body of the text and
- in a separate page titled References.
-

The "in-text" citation

This is located in the body of the paper and gives enough information for a reader to find the publication on the References page of the document.

Information in the in-text citation includes the author's name, date of publication, and - if the cited material is a quotation - the page number.

The citation in the References section

APA uses the title "References" for the pages of complete publishing information for all in-text citations in the paper.

The reference citation for books includes the author's name, date of publication, name of the book, and publishing information. There are slight differences, however, between citations for books, articles from print sources such as periodicals and newspapers, and documents retrieved from the internet. These differences in citing are addressed in this section.

"References" only include information for sources cited in the text. (A "bibliography" is a list of every book and article the writer looked at whether an in-text citation is included in the paper or not).

Writing an In-Text Citation

In-text citations include:

- Author's name
- Date of publication
- Page number (for quotations).

Author's Name

General guidelines

- ✓ Give only **the author's last name** in the in-text citation.
- ✓ The author's name may be included **as part of the sentence** OR **after the sentence in parentheses**.

If the author's name is included in the sentence

Use the **past tense** or **present perfect tense** to introduce the summary, paraphrase, or quote:

As Green (1994) stated, "if children were fed adequately at home, schools would not need lunch programs" (p. 25).

If the author's name is included in parentheses after the sentence

- ✓ Separate the author's name from the date of publication with a comma and one space.
- ✓ If the citation is for a quotation, separate the date of publication from the page number with a comma and one space.
- ✓ Note that the final punctuation for the sentence goes after the closing parenthesis.

As one expert stated, "if children were fed adequately at home, schools would not need lunch programs" (Green, 1994, p. 25).

Citing a quotation with 40 or more words

- ✓ A quotation of 40 or more words must be written as a block quote using the "long quote" form given in this example. (Note: examples 2 and 3 are for shorter quotations.).
- ✓ Set the quote off in a block by starting a new line and indenting all of it five spaces from the left margin.
- ✓ The quote must still be introduced as a quote, such as:
As Romain (1998) stated:
 - ✓ No quotation marks are used.
 - ✓ Double space the entire quotation.
 - ✓ End the last sentence with appropriate punctuation.
 - ✓ Put the page number in parentheses right after the long quote.
- ✓ Do not put a period after the parentheses.

Example of a long quote:

As Bandura (1997) stated:

Perceived self-efficacy is concerned with people's beliefs in their capabilities to produce given attainments. One cannot be all things, which would require mastery of every realm of human life. People differ in the areas in which they cultivate their efficacy and in the levels to which they develop it even within their given pursuits. For example, a business executive may have a high sense of organizational efficacy but low parenting efficacy. Thus, the efficacy belief system is not a global trait but a differentiated set of self-beliefs linked to distinct realms of functioning. (p. 307).

Citing a summary or paraphrase

A citation for a summary or paraphrase of the above is exactly the same as for a quotation except that the page number is not given. This is also true for all of the examples below. The following are examples of proper citation for a summary or paraphrase.

Bandura (1997) suggested that self-efficacy is related to choice behavior in terms of task choice, but it also has been related to career choices.

or

One expert suggested that self-efficacy is related to choice behavior in terms of task choice, but it also has been related to career choices. (Bandura, 1997).

Two authors

- ✓ Never change the order in which the authors' names appear.
- ✓ Write out the word "and" if the authors' names are included in the sentence:

As Green and Jones (1993) stated, "if children were fed adequately at home, schools would not need lunch programs" (p. 74).

- ✓ Use the ampersand ("&") between the names of the authors if they are not included in the sentence but noted in parentheses after the sentence:

As experts stated, "if children were fed adequately at home, schools would not need lunch programs" (Green & Jones, 1993, p. 74).

Three, four, or five authors

- ✓ Never change the order in which the authors' names appear.
- ✓ Write all the authors' names the first time the reference occurs, using "and" when the names are included in the sentence but "&" when the names are in parentheses after the sentence:

Telch, Bandura, Vinciguerra, Agras and Stout (1982) suggested that “making efficacy judgments does not increase congruence between perceived efficacy and behavior under either high or low social demand for consistency” (p. 26).

OR

Experts suggested that “making efficacy judgments does not increase congruence between perceived efficacy and behavior under either high or low social demand for consistency” (Telch, Bandura, Vinciguerra, Agras, & Stout, 1982, p. 26).

After fully citing three or more authors once (as detailed above), write only the surname of the first author followed by “et al.” in subsequent in-text citations.

- The words “et al.” mean “and others” in Latin.
- The words “et al.” should not be italicized.
- There should be a period after “al.”

Lett et al. (1997) reported, “the mechanism by which benzodiazepines enhance eating is unclear” (p. 26).

- If the citation is given after the sentence in parentheses, there is a comma after the “al.” before the date:

“The mechanism by which benzodiazepines enhance eating is unclear” (Lett et al., 1997, p. 26).

Group or organization as the author

In the first citation, write out the entire name of the group or organization. If the name is long, give an appropriate abbreviation for it in brackets immediately after the full name.

(National Institute of Mental Health [NIMH], 1997)

In subsequent citations, use the abbreviation instead of the very long name. *(NIMH, 1997)*

Publication with no author

Use the title of the publication in place of an author’s name.

Italicize (or underline) the title of a book, periodical, brochure, or report.

(Times Atlas of the World, 1990)

Enclose in double quotation marks the title of a chapter or the name of an article.

(“After the Game Is Over,” 1992)

Note: the comma after the title (before the year) goes before the final quotation mark.

Citing an author who was cited in someone else’s paper

If you want to include in your paper a quote which another author included in his/her document, you must still give credit to the person who wrote the words.

For example: you read a book by Green who quoted White. To quote White in your paper, you would write:

White (as cited in Green, 1994, p. 25) gave reasons for the benefits of a healthy breakfast, including "stamina, strength, and good health."

If you never looked at White's actual article, you cannot cite it. You can only cite Green's article, in which she cited White.

2.11. Quoting, Summarizing, and Paraphrasing

Writing quotations

A quotation uses exactly the same words, punctuation marks, and spelling as the original source. You may not change a comma, a word, or even a letter of a quotation. It must appear exactly the same in your paper as it was in the book, article, or document from which you copied it. A quotation is always set off by quotation marks, one at the beginning and one at the end.

The page number of the quotation is given in the in-text citation, except if the quotation came from an online source, in which case see the instructions in "Writing Citations According to APA Style" for in-text citations for everything retrieved online.

There are two ways to give the page (or paragraph) number, depending on whether you put the author's name within the sentence or not:

When the author's name is within the sentence:

Rich (1993) stated that "there is no substitute for balanced meals" (p. 23).

✓ The closing quotation marks come at the end of the quote, not at the end of the sentence.

✓ The period should go after the closing parenthesis.

When the author's name is not within the sentence:

She reported, "ADHD is not an emergency" (Diaz, 1993, 23).

✓ Quotations must be introduced. This is always in the past tense, by using phrases such as:

Rich reported that "there is..."

She stated that,

"There is..." According to an expert,

"There is..."

✓ The first letter of the first word of the quote may be capitalized or small, depending on the context. There is no set rule, so make your own decision.

When quoting, it is not necessary to give the complete original sentence. Sometimes just a few words will do:

Rich reported, "no substitute" would do as well (Green, 1993, p.23).

Sometimes you need to quote from the beginning and end of a paragraph or passage, but not the words in the middle. In this case, use the ... punctuation mark, which is called an ellipsis. It indicates that irrelevant words have been removed from the quote. For example, here's the original:

As Rich stated, "only balanced meals provide complete nutrition and good eating habits for growing children" (1993, p. 29).

Here's the shortened quotation:

As Rich stated, "only balanced meals provide ...good eating habits for growing children" (1993, p. 29).

✓ The ellipsis rarely goes at the beginning or end of a quotation, because readers already know that all quotes have been taken out of a larger context. The exception is an unfinished sentence. Sometimes you have to add factual information to make a quote more meaningful to the reader. Brackets are used to show that it is not part of the original sentence:

"Rich [a school nutritionist] does not consider ketchup an acceptable vegetable" (Green, 1993, p. 42).

Sometimes one author will quote what another said. You can only quote from the book, article, or document that you had in your hand, so this is done in the following way:

White (as cited in Green, 1994, p. 25) gave reasons for the benefits of a healthy breakfast, including "stamina, strength, and good health."

If you never looked at White's actual article, you cannot cite it. You can only cite Green's article, in which she quoted White. If the source misspells a word, you must spell it the same way, but add [sic] after the word, as follows:

Rich claimed "margareen [sic] is no substitute for butter" (1994, p. 25).

"Sic" is a Latin word used to show that you knew that the word was misspelled, but you wanted to give the quote exactly. It is always in brackets and italics, as in the above example.

If the quote is **longer than forty words**, set it off in a block by starting a new line and indenting all of it five spaces from the left margin. (Use the "paragraph indent" command to do this on the computer.) It must still be introduced as a quote, double-spaced, and an in-text citation must be used.

For example:

As Bandura (2000) stated:

Efficacy beliefs differ in generality, strength, and level. People may judge themselves efficacious across a wide range of activity domains or only in certain domains of functioning. Generality can vary across types of activities, the modalities in which capabilities are expressed (e.g., behavioral, cognitive, affective), situational variations, and the types of individuals toward whom the behavior is directed. Assessments linked to activity domains, situational contexts, and social aspects reveal the patterning and degree of generality of people's beliefs in their efficacy. Within the network of efficacy beliefs, some are of greater import than others. The most fundamental self-beliefs are those around which people structure their lives (p.313).

- ✓ No quotation marks are used with a long quote.
- ✓ End the last sentence with a period.
- ✓ Put the page number in parentheses right after the long quote, and do not put a period after the parentheses.

Paraphrasing or Summarizing

Both paraphrasing and summarizing require you to put the original quote into your own words, but this must be done so that a reader would not feel that the ideas, words, and sentence structure are almost the same as the original. You cannot simply plug in words that mean the same thing for the original words, such as "laborer" for "worker."

Do not keep the same sentence structure. If your words and sentence structure are too close to the original, this is considered plagiarism, a form of cheating, and it is against the rules of all schools and businesses. The best way to avoid the appearance of plagiarism is to rewrite the sentence without looking at the original. After doing that, check it against the original to make sure it means the same but is worded substantially differently.

When you paraphrase, you must provide an in-text citation that credits the ideas or words to the author and year. It is not necessary to give a page number for a paraphrase or summary.

Do not use quote marks unless you are giving an exact quotation. For example, here is the original quote:

As Lox (1992) stated:

In recent years, the common breakfast of the working person has changed. In a more relaxed time, a full breakfast of eggs, sausage, and toast was lovingly prepared each morning, usually by the female spouse of the typically male wage earner. In today's world of two-worker families, a donut and coffee from the convenience store is more likely. (p. 34)

Table 3

Examples of Paraphrase and Summary

an UNACCEPTABLE paraphrase of the above quote:	an ACCEPTABLE paraphrase of the quote:	an ACCEPTABLE summary of the example above:
Lately, the first meal of the day of workers has changed. Back in slower times, the complete eggs, sausage, and toast breakfast was carefully cooked every day by the wife of the worker, who was usually a man. Today, because families have two workers, it's more likely to be donuts and coffee from the convenience store (Lox, 1992).	Breakfast has changed in recent years. There is no longer a wife with time to prepare the elaborate eggs, sausage and toast feast for her working husband. Now, both work and are probably grabbing donuts and coffee on their way there (Lox, 1992).	With more two-worker families, there is no one at home to cook breakfast, so it has changed from a well-balanced meal to a quick snack on the run.
It is unacceptable because it is almost the same length, has the same sentence structure, and synonyms are plugged in for each word.	In the acceptable version, the words and sentence structure are far from the original, but the same information and ideas are expressed. To paraphrase successfully, you must be clear about the main idea and the tone in which it is expressed.	The summary uses far fewer and different words than the original.

When should I paraphrase, and when should I summarize?

To paraphrase means to restate someone else's ideas in your own language at roughly the same level of detail. To summarize means to reduce the most essential points of someone else's work into a shorter form. Along with quotation, paraphrase and summary provide the main tools for integrating your sources into your papers. When choosing which to use, consider first your discipline and the type of writing in which you are engaged. For example, literature reviews in science reports rely almost exclusively on summary. Argumentative essays, by contrast, rely on all three tools.

Paraphrase and summary are indispensable in argumentative papers because they allow you to include other people's ideas without cluttering up your paragraphs with quotations. These techniques help you take greater control of your essay. Consider using either tool when an idea from one of your sources is important to your essay but the wording is not. Space limitations may guide you in your choice. But above all, think about how much of the detail from your source is relevant to *your* argument. If your reader needs to know only the bare bones, then summarize.

Though paraphrase and summary are often preferable to quotation, do not rely too heavily on them, either. Your ideas are what matter most. Allow yourself the space to develop those ideas.

How do I paraphrase?

Whenever you paraphrase, remember these two points:

- You must provide a reference.
- The paraphrase must be in your own words. You must do more than merely substitute phrases here and there. You must also create your own sentence structures.

Finding new words for ideas that are already well expressed can be hard, but changing words should not be your chief aim anyway. Focus, rather, on filtering the ideas through your own understanding. The following strategy will make the job of paraphrasing a lot easier:

1. When you are at the note-taking stage, and you come across a passage that may be useful for your essay, do not copy the passage verbatim unless you think you will want to quote it.

2. If you think you will want to paraphrase the passage, make a note only of the author's basic point (or points). You don't even need to use full sentences.

3. In your note, you should already be translating the language of the source into your own words. What matters is that you capture the original idea.

4. Make sure to jot down the source as well as the page number so that you can make a proper reference later on. When it comes time to write the paper, rely on your notes rather than on the author's work. You will find it

much easier to avoid borrowing from the original passage because you will not have seen it recently.

Follow this simple sequence:

1. Convert the ideas from your notes into full sentences.
2. Provide a reference.
3. Go back to the original to ensure that (a) your paraphrase is accurate and (b) you have truly expressed the ideas in your own words.

Let's look at examples of illegitimate and legitimate paraphrase, using a passage from Oliver Sacks' essay "An Anthropologist on Mars":

The cause of autism has also been a matter of dispute. Its incidence is about one in a thousand, and it occurs throughout the world, its features remarkably consistent even in extremely different cultures. It is often not recognized in the first year of life, but tends to become obvious in the second or third year. Though Asperger regarded it as a biological defect of affective contact — innate, inborn, analogous to a physical or intellectual defect — Kanner tended to view it as a psychogenic disorder, a reflection of bad parenting, and most especially of a chillingly remote, often professional, "refrigerator mother." At this time, autism was often regarded as "defensive" in nature, or confused with childhood schizophrenia. A whole generation of parents — mothers, particularly — were made to feel guilty for the autism of their children.

What follows is an example of **illegitimate paraphrase**:

The cause of the condition autism has been disputed. It occurs in approximately one in a thousand children, and it exists in all parts of the world, its characteristics strikingly similar in vastly differing cultures. The condition is often not noticeable in the child's first year, yet it becomes more apparent as the child reaches the age of two or three. Although Asperger saw the condition as a biological defect of the emotions that was inborn and therefore similar to a physical defect, Kanner saw it as psychological in origin, as reflecting poor parenting and particularly a frigidly distant mother. During this period, autism was often seen as a defence mechanism, or it was misdiagnosed as childhood schizophrenia. An entire generation of mothers and fathers (but especially mothers) were made to feel responsible for their offspring's autism (Sacks 247-48).

Most of these sentences do little more than substitute one phrase for another. An additional problem with this passage is that the only citation occurs at the very end of the paragraph. The reader might be misled into thinking that the earlier sentences were not also based on Sacks.

The following represents a **legitimate paraphrase** of the original passage:

In “An Anthropologist on Mars,” Sacks lists some of the known facts about autism. We know, for example, that the condition occurs in roughly one out of every thousand children. We also know that the characteristics of autism do not vary from one culture to the next. And we know that the condition is difficult to diagnose until the child has entered the second or third year of life. As Sacks points out, often a child who goes on to develop autism will show no sign of the condition at the age of one (247). Sacks observes, however, that researchers have had a hard time agreeing on the causes of autism. He sketches the diametrically opposed positions of Asperger and Kanner. On the one hand, Asperger saw the condition as representing a constitutional defect in the child’s ability to make meaningful emotional contact with the external world. On the other hand, Kanner regarded autism as a consequence of harmful childrearing practices. For many years confusion about this condition reigned. One unfortunate consequence of this confusion, Sacks suggests, was the burden of guilt imposed on so many parents for their child’s condition (247-48).

This paraphrase illustrates a few **basic principles** that can help you to paraphrase more **effectively**:

- Refer explicitly to the author in your paraphrase. The passage above makes explicit right away that the ideas come from Sacks. Its indebtedness is signaled in a few strategic places. The single parenthetical note at the end of each paragraph is therefore all that is needed by way of citation. Referring to Sacks also strengthens the passage by clarifying the source of its ideas.

- Don’t just paraphrase. Analyze. In the paraphrase of Sacks, the decision to split the original passage into two paragraphs adds an analytical dimension: the new passage doesn’t just reiterate his points but lays out the two-part structure of his argument.

- Not all of the details from the original passage need to be included in the paraphrase.

- You don’t need to change every word. For the sake of clarity, keep essential terms the same (e.g., autism, culture, children). However, avoid borrowing entire phrases (e.g., reflection of bad parenting) unless they are part of the discourse of your field (e.g., psychogenic disorder).

How do I summarize? Summary moves much further than paraphrase from point-by-point translation. When you summarize a passage, you need first to absorb the meaning and then to capture in your own words the most important elements from the original passage. A summary is necessarily shorter than a paraphrase. Here is a summary of the passage from “An Anthropologist on Mars”:

In “An Anthropologist on Mars,” Sacks notes that although there is little disagreement on the chief characteristics of autism, researchers have differed considerably on its causes. As he points out, Asperger saw the condition as an innate defect in the child’s ability to connect with the external world, whereas Kanner regarded it as a consequence of harmful childrearing practices (247-48).

2.12. Referring to Sources

You can indicate your attitude to the sources you cite by choosing specific verbs to refer to them. Don't just keep repeating “Smith says.” There is a wide choice of such verbs in English. Use a dictionary to check that you have chosen a verb with the nuance you intend (Tables 4.1, 4.2).

Table 4.1

Grammatical Patterns to Follow in Using Verbs for Referring to Sources

Pattern 1: reporting verb + that + subject + verb acknowledge admit agree allege argue assert				
acknowledge	admit	agree	allege	argue
assert	assume	believe	claim	conclude
consider	decide	demonstrate	deny	determine
discover	doubt	emphasize	explain	find
hypothesize infer	imply	indicate	infer	note
object	observe	point out	prove	reveal
say	show	state	suggest	think

(a) Da Souza **argues that** previous researchers have misinterpreted the data.

(b) Researchers **have demonstrated that** the procedure is harmful.

(c) Positivists **find that** social disorders are exacerbated by class factors.

(d) Singh **infers that** both states are essential.

Note that these verbs all differ in meaning – they cannot be used interchangeably. For example, the verb **argue** in sample sentence (a) indicates your judgement that the author’s conclusion is based on evidence and reasoning, but that other conclusions might be possible. The verb **demonstrate** in sentence (b) indicates your judgement that the researchers’ evidence and reasoning are so convincing that no other conclusion is possible.

Beware of using the verbs *discuss* or *express* followed by *that*. For example, it is incorrect to write, “*The reviewer expressed that the movie is not worth seeing.*”

You can, however, write the following: “*The reviewer expressed the view that the movie is not worth seeing.*”

Verbs in this category may also appear in a subordinate clause beginning with **As**:

(e) *As Da Souza argues, misinterpretations by previous researchers need to be corrected.*

(f) *As researchers have demonstrated, the procedure is harmful.*

Table 4.2

Grammatical Patterns to Follow in Using Verbs to Refer to Sources

Pattern 2: reporting verb + somebody/something + for + noun/gerund				
applaud	blame	censure	criticize	disparage
fault	praise	ridicule	single out	thank

(a) Smith criticized Jones for his use of incomplete data (OR for using incomplete data).

(b) Both Smith and Jones condemn previous researchers for distorting the data.

(c) Banting thanked Best for his contribution to the discovery of insulin.

WORDINESS: Danger Signals and Ways to React

One of the most efficient ways to improve your writing is to edit it for conciseness. You may have been struggling to think ideas through as you wrote – and piled up alternative wordings. Or you may have fallen into the habit of using more words than necessary just to use up space. If you can let your original draft “cool down” a while, you will find it easier to recognize unnecessary words and edit them out. Here are some common patterns of wordiness, with sensible things to do about them (Tables 5.1, 5.2).

Catch-all Terms (INSTEAD, omit wherever possible):

e.g.,	aspect	field	quality
	case	kind	situation
	fact	matter	sort
	factor	nature	thing
	feature	problem	type

Table 5.1

Common Patterns of Wordiness

Doubling of Words (INSTEAD, choose **one**):

e.g., mutual agreement (<i>agreement</i>)	future prospects (<i>prospects</i>)
consensus of opinion (<i>consensus</i>)	reconsider again (<i>reconsider</i>)
whether or not (<i>whether</i>)	inadvertent error (<i>error</i>)

Intensifiers, Qualifiers (INSTEAD, omit or give specific details):

e.g., very	Really
extremely	Definitely
a considerable amount of	to a certain extent

Formulaic Phrases (INSTEAD, use a one-word form or omit):

e.g., for the purpose of (<i>to</i>)	due to the fact that (<i>because</i>)
at this point in time (<i>now</i>)	in the near future (<i>soon</i>)
with regard to (<i>about</i>)	in view of the fact that (<i>because</i>)
as the case may be (---)	Basically, . . . (---)

WEAK A surprising **aspect** of most labour negotiations is their friendly **quality**.

IMPROVED Most labour negotiations are surprisingly friendly.

WEAK The **fact** of the war had the **effect** of causing many changes.

IMPROVED The war caused many changes. Specifically . . .

Table 5.2

Common Patterns of Wordiness

Padded Verbs (INSTEAD, use a one-word form):

e.g. to have an expectation, hope, wish, understanding, etc.	<i>to expect, hope, wish understand, etc.</i>
to make an arrangement, plan, decision, inquiry, acquisition, etc.	<i>to arrange, plan, decide, inquire, acquire, etc.</i>

Unnecessary "to be" and "being" (INSTEAD, omit):

WEAK The program is considered **to be** effective.

IMPROVED The book is considered effective *OR* The program is effective.

WEAK because of the terrain **being** rough

IMPROVED because of the rough terrain

Passive Verbs (INSTEAD, *use active voice, preferably with a personal subject*):

WEAK	It is felt that an exercise program should be attempted by this patient before any surgery is performed .
IMPROVED	The patient should attempt an exercise program before surgery.
IMPROVED	I recommend that the patient attempt an exercise program before surgery.
IMPROVED	Mr. Lee, please do these exercises every day for six weeks to strengthen your leg muscles before we try any more surgery.
WEAK	The beveling jig is said by most users to be faulty.
IMPROVED	Most users say the beveling jig is faulty.

Overuse of Relative Structures ("Who," "Which," "That") (INSTEAD, *omit*):

WEAK	The novel, which is entitled <i>Ulysses</i> , takes place . . .
IMPROVED	The novel <i>Ulysses</i> takes place . . .
WEAK	It was Confucius who said . . .
IMPROVED	Confucius said . . .
WEAK	I think that X is the case. . .
IMPROVED	X is the case, as this evidence shows: . . .
WEAK	There is a tendency among many writers who may be seen to display certain signs of lack of confidence that their sentences will be overloaded with relative clauses and other words which are generally useless in function .
IMPROVED	Many hesitant writers overload their sentences with relative clauses and other useless words.

References

- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freeman.
- Bandura, A. (2000). Exercise of human agency through collective efficacy. *Current Directions in Psychological Science*, 9, 75-78.
- Berg, B. L. (2007). *Qualitative research methods for the social sciences*. (6th Edition). New York, NY: Pearson
- Cooper, H. (1984). *The integrated research review: A systematic approach*. Beverly Hills, CA: Sage
- Creswell, J. W. (2002). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*. Upper Saddle River, NJ: Merrill Prentice Hall.
- Creswell, J. W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (2nd Edition).
- Gall, J. P., Gall, M. D., & Borg, W. R. (1999). *Applying educational research: A practical guide*. New York, NY: Longman.
- Marshall, C. & Rossman, G. B. (1999). *Designing qualitative research* (2nd Edition). Thousand Oaks, CA: Sage
- Marx, G. (1997). Of methods and manners for aspiring sociologists: 37 moral imperatives. *The American Sociologist*. Spring, 102 – 125.
- Maxwell, J. A. (1996). *Qualitative research design: An interactive approach*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Maxwell, J. A. (2005). *Qualitative research design: An interactive approach* (2nd Edition). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Neuman, L. W. (2003). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches*. New York, NY: Pearson Education, Inc.
- Silverman, D. (2005) *Doing qualitative research* (2nd Edition). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Spradley, G. (1979). *The ethnographic interview*. New York, NY: Holt, Rinehart & Winston.
- Stern, P. N. (1980). Grounded theory methodology: Its uses and processes. *Images* 12, 20-23.
- Telch, M. J., Bandura, A., Vinciguerra, P., Agras, A., & Stout, A. L. (1982). Social demand for consistency and congruence between self-efficacy and performance. *Behavior Therapy*, 13, 694-701..

Рефлексія і самоперевірка

Тема 1.1. Науковий текст як форма реалізації мовнопрофесійної діяльності

Чи згодні ви з міркуваннями вчених? Що варто взяти до уваги, "шліфуючи" мову і стиль наукової роботи? Продовжіть наукові есе.

Як можна домогтися поліпшення стилю викладу наукового матеріалу дисертації?...

Демосфен вісім разів переписав "історію" Фукадида, щоб опанувати величну і вражаючу фразеологію цього знаменитого історика... Дві тисячі років поспіль Вудро Вільсон, щоб поліпшити свій стиль, вивчав праці Демосфена. Л.Толстой щодня вивчав Біблію. ..

Секрет поліпшення стилю дисертантом полягає в тому, щоб уважно читати художні книги та вивчати їх...Дозвольте собі вивчити дві – Біблію і Шевченка. Пийте з цих джерел...

Якщо дотримуватися цих порад, то поступово, непомітно, але неминуче ваша манера мовлення та виклад думок на папері стануть більш красивими, витонченими та стилістично грамотними...(А.Зосімов, В.Голік)

Дискурсне спостереження. Прочитайте текст. Прокоментуйте вияв ознак наукового стилю у тексті (абстрагованість, логічність, точність, аргументованість та ін.).

1. Нерідко практичну стилістику ототожнюють з культурою мови або з діловою мовою як навчальними дисциплінами (зазначимо, що в першому-другому семестрах студенти вивчають лінгвістичні курси "Основи культури і техніки мовлення", "Українська ділова мова", які завершуються іспитами). Однак дві означені дисципліни відрізняються від практичної стилістики насамперед предметом вивчення: це відповідно комунікативні якості мовлення чи мовні засоби укладання текстів службової сфери спілкування. Окреслюючи предмет практичної стилістики, ми маємо на увазі стилістику мовлення, тобто прикладну, функціональну стилістику, яка вивчає використання стилістичних ресурсів мови залежно від сфери, мети, завдань і умов комунікації (стилістика мовлення нерозривно пов'язана зі стилістикою мови). Беззаперечно, у процесі вивчення комунікативних ознак мовлення або питань ділового мовлення студенти-першокурсники побіжно зупиняються на мовних особливостях усіх функціональних стилів. Зауважимо, що принцип наступності й перспективності передбачає наявність певних стилістичних знань, умінь і навичок, сформованих ще у

період шкільного вивчення мови – вони поступово поглиблюються й удосконалюються у процесі вузівського навчання. Тому курс практичної стилістики сучасної української мови доцільно розпочати з узагальнення набутих раніше теоретичних знань про функціональні стилі сучасної української мови (К.Климова).

2. Насамперед кілька зауваг про українське дієслово. По-перше, воно надзвичайно багате своїми формами. По-друге, українські дієслова творяться від дуже різних основ. Є такі словотворчі моделі, які становлять специфіку лише нашої мови, наприклад утворення від форм вищого ступеня порівняння прикметників: густішати, довшати, дешевшати, зеленішати, коротшати, меншати, молодшати, подорожчати, полегшати, старішати, темнішати. По-третє, українська мова, як це вже відзначили дослідники, широко вживає дієслова, і це надає їй «легкість вимови й мелодійність» (Б. Антоненко-Давидович). Мабуть, увага до акцентно-інтонаційної природи дієслова, його мелодики розкрила б ще одну грань мови (О.Сербенська).

До яких основних різновидів наукового стилю варто віднести подані жанри досліджень?

Наукова монографія, наукова стаття, реферат, анотація, тези, підручник, навчальний посібник, конспект, реферативний огляд, резюме, тези, доповіді, курсова, дипломна, магістерська роботи, дисертація, аналітична записка, науковий звіт, рецензія, відгук.

Обговоріть у форматі drink & talking. Який різновид наукового стилю представлений? Визначте відповідні мовні особливості

Наука розвивається тільки тоді, коли є нові ідеї й приплив нових людей, здатних їх сприйняти. Немає достатньо активних, мислячих, творчо здібних молодих людей з незатьмареною свідомістю - не буде й розвитку ідей, і відповідно й наукової школи. Взагалі, багато чинників можуть призвести до розпаду наукового напрямку: основні ідеї вичерпали себе в циклах досліджень, виявляються інші, плідніші ідеї, попередній напрям стає непотрібним; немає припливу свіжих сил.

- Які шляхи відродження науки?

- Насамперед - цілковита (моральна, фінансова, організаційна) підтримка наявних наукових шкіл і тих, котрі зароджуються. Це, на мою думку, поки що єдиний шлях підняти науку в Україні. Щоб зупинити потік нерозумних ідей, потрібна мудрість, здоровий глузд. Є різні шляхи підтримки наукових шкіл і тих особистостей, що їх формують, офіційної підтримки лідерів. Адже країні конче потрібні активні науковці, які б своєю

пристрастю, талантом, жертовністю, врешті повною відданістю обраній справі, рухали наше суспільство вперед (Д.Зербіно).

Поміркуйте, чи є нормативними такі вислови. При потребі виправіть помилкові варіанти. Підготуйтеся до участі на засіданні «круглого столу» «Мовна культура дослідника: шляхи подолання типових помилок»

Наукова ступінь; дякуючи вам; згідно наказу; приведені показники співпадають; можемо привести слідуючі приклади; по нашій кафедрі два аспіранта; ведуча організація; завідуючий відділом; по крайній мірі; співпадіння обставин; явна помилка; як нами вже відзначалось; дані експерименту виявили більш кращий результат; питання по подальшому вивченню; на етапі дослідження були допущені такі дефекти.

Уведіть правильні конструкції у професійно-орієнтовані ситуації. Яким ви віддасте перевагу в різновидах наукового стилю?

немішало б, не вадило б, не завадило б; немає потреби, відпала необхідність; почати обговорювати; приступити до обговорення; подати на розгляд; вступати в силу; набувати чинності; підпис завіряю; підпис засвідчую; служити підставою; бути підставою.

Продовжіть наукове есе за поданим початком. Які цінності важливі для автора? Чи згодні ви з таким баченням? Знайдіть слова, що вживаються в переносному значенні, визначіть тип перенесення ознаки. Поясніть слова, написані в лапках.

Людина виростає в середовищі рідної мови, "зростається" з нею: вміння говорити рідною мовою стає для людини таким же натуральним явищем, як уміння дихати, ходити, їсти. Людина стає співносієм мови. І хоча від окремого індивіда доля мови не дуже залежить, однак мова доти залишається живою, доки існує спільнота носіїв, що вивчають її і користуються нею як рідною.

Тому рідна мова є основою існування спільноти, це ланцюг, що поєднує нинішнє покоління з минулими і майбутніми, єднає людей у просторі. У живій мові процес "світотворення", "омовлення" світу не припиняється: кожне покоління робить до нього свій внесок, залишає у ньому сліди свого перебування на світі. Засвоюючи рідну мову, людина тим самим засвоює і закріплені в ній уявлення про світ, ставлення до нього, способи мислення тощо.

Мова є частиною соціального середовища, в якому формується і в якому живе людина.

Позаяк мовним навчанням і вихованням у ранньому віці дитини займається мати, то в деяких мовних спільнотах закріпився відповідний термін. Наприклад, німці вживають вираз "Muttersprache" ("Mutter" – "мати", Sprache – "мова"). Як поетичну назву уживають вираз "материнська мова" й українці (Я. Радевич-Винницький).

Підготуйтеся до дискусії «Особистість науковця: Агатангел Юхимович Кримський». Доповніть поданий текст інформацією про вченого. Випишіть з тексту прикметники, утворені від власних назв, з'ясуйте спосіб їх творення. Утворіть прикметники за допомогою від підкреслених слів. Знайдіть слова, утворені способом аббревації.

Один з найбільших поліглотів свого часу, знавець майже 60-и мов народів світу, визначний історик Сходу, автор численних книг з історії Персії, Туреччини та інших східних країн і народів. Етнограф і фольклорист, невтомний дослідник історії і культури арабів, персів, тюрків, автор 26-томного зібрання монографій з проблем сходознавства і десятків підручників, вчитель кількох поколінь вітчизняного студентства. Усе це – Агатангел Кримський.

Народився Агатангел Юхимович Кримський 15 січня 1871 року в місті Володимир-Волинському в родині вчителя гімназії. Його батько походив з бахчисарайського татарського роду, який наприкінці XVII століття переселився з Криму до Литви. Мати – з бідної родини литовських поляків.

Невдовзі після народження Агатангела сім'я переїздить до Звенигородки, що на Черкащині, яка назавжди стала батьківською оселею для майбутнього поета і вченого. Навчався він у Острозькій прогімназії, закінчив Київську колегію Павла Галагана. Саме в ті роки опановує польську, французьку, англійську, німецьку, грецьку, італійську, турецьку та латинську мови. У колегії заприятелює з Павлом Житецьким, Михайлом Драгомановим, які пробудили в ньому любов до української мови, літератури, історії, завдяки чому він, не маючи й краплини української крові, присвятив своє життя українській науці та культурі.

Лазаревський інститут східних мов Московського університету визначив професію. Основними дисциплінами вченого були арабська філологія, іслам та арабська література, перська і турецька мова та література.

У 1918 року Агатангел Юхимович переїжджає з Москви до Києва, де розвиває титанічну науково-педагогічну та громадську діяльність: очолює історико-філологічне відділення УАН, стає директором Інституту української наукової мови, завідувачем кафедри сходознавства **Київського державного університету**.

Своїм нащадкам, науковцям, історикам, літераторам учений надзвичайного обдаровання і широти наукового діапазону залишив у спадок величезний творчий доробок: капітальні праці з історії і літератури арабів, турків, персів та інших народів Близького й Середнього Сходу, історії мусульманства, історії семітських мов, навчальні посібники з орієнталістики, дослідження з української лексикології та лексикографії, діалектології, правопису, українського літературознавства, фольклористики й етнографії.

Ім'я українського академіка Агатангела Кримського у 1970 році було занесене у затверджений XVI сесією Генеральної Асамблеї ЮНЕСКО перелік видатних діячів світу (Я.Сингаївський).

Тема 1.2. Культура особистості дослідника

За поданими матеріалами підготуйте міні-проект «Якими рисами має володіти вчений»

1. Істинний учений — це дійсно і поет, творець. Бути вченим — образ життя, робота без часу. Натхнення — це й є «внутрішній вогонь». Натхнення народжує ідеї, їх відсутність приводить до зневіри в науку, песимістичного ставлення до творчості. Якщо молода людина скептично ставиться до дослідницької діяльності, краще всього йому одразу ж шукати інше приложенье своїх сил. Прагнення триматися в колі своїх знань, консерватизм мислення, стійка приверженість до догм не сприяють свободі думки, а, навпроти, перешкоджають творчості.

Саме постійне обдумування предмета дослідження, пошук шляхів втілення певної ідеї і приводить до відкриття.

2. Культура щоденної праці за «станком науки» може бути втрачена. Якщо робота здійснюється епізодично, то й хвилі натхнення гаснуть.

Натхнення гасне, якщо не отримує підтримки від оточення. Тільки особистості із сильною волею, цілеспрямовані йдуть уперед. Але скільки необхідно сил, щоб подолати щоденну метушню.

Зосередженість на об'єкті дослідження, повна віддача цьому процесу і спостережливість – якості, без сумніву, що приводять до успіху в науці.

Раптова думка не повинні бути втрачені. Спостережливість народжується із захоплення і пошуку, а вони потребують зосередженості і багаточасових роздумів.

Отже, захопленість, спостережливість, інтуїція, натхнення – друзі істинного вченого.

3. Немає в нас консервативного прагнення до нівелювання? Заздрість і зрійняйлівка, байдужість і опір талантам у науці — чи не властиво це нашому сучасному суспільству? І чи варто дивуватися, що в нас багато наукових працівників і мало істинних учених?

У форматі «РЕСНА КУСНА» (тренування стислості й точності висловлювання спробуйте трансформувати тексти. Визначте тип тексту (опис, міркування, розповідь), ключові слова, лексичні і граматичні засоби.

1. Яка принципова різниця між публіцистичним і дисертаційним текстом? Це те, що потрібно з'ясувати насамперед журналістам, тому що величезний крен робиться дисертантами в публіцистику в підході до фактів і викладу їх. У цьому розмежуванні криється принципова різниця. Як сказав І. Павлов, великий психофізіолог, що факти для вченого - то повітря для крил птаха. Якщо їх немає, тобто повітря немає, - птах не літає. Публіцист висловлює свою думку про факти, пише текст про них. Науковець же у спеціальній формі насамперед подає власне факти, при необхідності збираючи їх за допомогою спеціальних методів, супроводжуючи подані факти стислим коментарем, який впливає з їхньої логіки. Тобто в центрі факт - і не більше. У науці цікавим є не те, що ви думаєте про явища, а самі явища, певним чином представлені, зібрані, класифіковані, згруповані, описані, - це найголовніше (В.Різун).

2. Що ж таке наука і яке місце посідає в ній мова? Наука, якщо їй дати коротке визначення, - це форма людських знань, система понять про закони розвитку природи, суспільства й мислення для передбачення і перетворення дійсності в інтересах суспільства. Як бачимо, і мова, і наука пов'язані із мисленням людини. Як ми мислимо, таку науку й таку мову маємо.

Мені часто доводилося вислуховувати такі нісенітниці, що українська мова застаріла, патріархальна й не пасує для наукових праць. Часто українські науковці й самі сприяють таким висловлюванням, надміру захоплюючись діалектами, поверненням до мови, яка була характерна ще в 19-му столітті. Наведу приклад. На початку 20-го століття в Західній Україні була розроблена парадигма, що в запозичених словах із латини звук "а" потрібно передавати звуком "я". Тому тоді писали "радіяція", і до такої парадигми багато хто зараз повертається (Р.Гудба).

3. Аналіз лінгвістичних досліджень дозволяє виділити наступні характеристики науково-технічного тексту: 1) статичність; 2) прагнення до стислості, компактності вираження; 3) широке використання абстрактної

лексики й своєрідний спосіб її конкретизації; 4) специфічне вираження абстрагованості й узагальненості як способу наукового пізнання.

В ході аналізу індивідуальних стилістичних рис певного тексту, відзначають дієслівний або іменний характер стилю залежно від того, чому віддає автор перевагу - більш широкому використанню дієслів, що створює динамічність, або іменників і прикметників, що відображає більшу статичність тексту. Статистичні дослідження текстів наукового стилю свідчать про його статичність на відміну від стилю художньої літератури. Це явище цілком закономірне й пояснюване: ті або інші поняття в науковій літературі конкретизуються детальніше й різноманітніше, ніж у стилі художньої літератури (О.М. Акмалдінова, О.О.Письменна).

Прочитайте текст. Поміркуйте, в чому сила усного слова. Які мовленнєві помилки частіше за все трапляються у вашому мовленні? У чому причина? З'ясуйте значення підкреслених слова і словосполучення за словниками.

Історія людської культури засвідчує одвічне прагнення пізнати феномен звука людської мови, голосу, який, як вважають, є найкращим інструментом, що його створив Господь Бог. А на кожному інструменті треба вчитися грати, щоб ним майстерно володіти.

Зверніть увагу: в дітей голоси дзвенять, вони приємні, природні. А згодом голос може навіть “глухнути”, ставати приглушеним чи пронизливим, верескливим, деякі говорять “в ніс”, чимало з нас “ковтає” слова, склади, окремі звуки чи “вистрілює” їх. Це свідчить про те, що у вивченні мови і взагалі у мовному вихованні щось недопрацьовуємо. Фетишизуючи писемне мовлення (адже всі помилки в диктантах, переказах, творах учителі ретельно рахують!), ми недостатню увагу приділяємо тому, щоб навчити учнів гарно висловлюватися, виробляти свій голос (О. Сербенська)

Перекладіть з російської мови. Зіставте переклад мовних кліше в російському та українському текстах

Проблеме личности ученого посвящены многочисленные исследования в области науковедения, философии, социологии, психологии, лингвистики. Доказано то, что научное познание совершается конкретными субъектами научной деятельности и несет на себе черты их индивидуальности.

Для функциональной стилистики особый интерес представляет **речевая** индивидуальность ученого, изучение которой связано на современном этапе с проявлением в тексте функциональных

семантико-стилистических категорий, так как среди принципов формирования индивидуального стиля ученого особое место занимает категориально-стилистический принцип. Однако лингвистический аспект рассмотрения проблемы в нашем случае дополнен как психолингвистическим (необходимо учесть связь языка и мышления), так и эпистемологическим (следует применить понятие *стиль мышления*, обратив внимание не только на когнитивно-методологический план, но и на личностно-психологический).

При исследовании нами работ по лингвистике разных авторов внимание уделено проявлению основных категорий научного текста, при этом учтены как количественные, так и качественные показатели. В результате нами замечено, что в текстах трудов таких ученых, как Р. А. Будагов, В. В. Виноградов, И. Р. Гальперин, В. А. Звегинцев и др., одна из категорий является доминирующей. Доминанта чаще всего сохраняется во всех текстах этих авторов (так, например, для трудов Р. А. Будагова характерно преобладание диалогичности, для работ И. Р. Гальперина — связности) (И.Самойлова).

За уривками з наукових статей підготуйте план професійно-комунікативного тренінгу «Мовний світ дослідника». Охарактеризуйте лексичні, граматичні засоби, використані для характеристики наукового мовлення відомих українських науковців

1. Мовний світ Івана Франка, космічно великий і серед розмаїття інших мовних світів неповторний, подивлятиме ще не одне покоління дослідників, яким судилося відкривати й пізнавати поки що лише окремі островці океані Франкового мовного буття. Цей світ є витвором титанічної роботи мозку, великої сили духу, чистоти серця, всеохопної сердечної любові до рідного. У мовному світі Митця — реалізація ментального лексикону і просвітлений слововжиток, активність свідомого/підсвідомого і великомасштабна стратегія духу, вільна гра великого інтелекту, загострення інтелектуального зору і монументальна просвітленість...

...мовний світ Генія — це вічно „заклопотане я”, занепокоєне буття; це велика мережа стежок для думок, укоріненість у душі, це мислення, що постійно діє, спонукає до чину, прокладає нові шляхи. Цей мовний світ стає своєрідною системою моделювання людини, входить, як висловлюються філософи, у людський „життєсвіт”...

Генетичною здатністю та великим талантом Франка було слухати — і чути, „слухати” навіть те, що бачить око, і „чути” його, перепускаючи через своє „я”, сприймаючи „розумом серця”, вкарбовуючи в пам’ять

(О.Сербенська).

2....Михайло Грушевський був визначним стилістом – теоретиком і практиком. Він бачив і розумів, що в ситуації бездержавності і територіальної роз'єднаності українських земель і заборони української мови, (коли, як писав П.Житецький, “з 60-х років минулого віку ми вже не маємо ні одної теоретичної праці, писаної книжною, малоруською мовою”), були відсутні життєво-вирішальні чинники для висхідного розвитку української літературної мови. Вона не зможе задовольняти інтелектуальні потреби суспільства, якщо не буде повноцінно функціонувати в ньому, якщо не виробляти в ній науковий, діловий, публіцистичний стилі...

Предметом особливої турботи Михайла Грушевського був науковий стиль. М.Грушевський, орієнтуючись на наддніпрянську основу літературної мови, активно використовував наукову термінологію, уже вироблену західноукраїнською мовною практикою, справедливо вважаючи, що її формували й представники східної частини України, які друкували свої праці на заході. Коли в 1917 році постала потреба витворювати термінологію для різних галузей науки, то М.Грушевський у тижневику “Промінь” звернув увагу на реальні потреби часу – вчити дітей і дорослих треба негайно – отже, доведеться скористатися тією термінологією, що вже є в українській мові і зафіксована у словниках, передусім у “Словарі...” Б.Грінченка, виробленою у Галичині термінологією і запозиченнями із західноєвропейських мов та російської.

Засноване в 1908 р. Українське наукове товариство в Києві з ініціативи М.Грушевського влаштовувало публічні лекції, диспути, конференції українською мовою, щоб призвичаювати наукові кола, суспільні верстви населення до української мови і виробляти загальноукраїнське літературне публічне мовлення (*Л.Мацько*).

Поставте в родовому відмінку однини і прокоментуйте вживання закінчень

бакалавр, деканат, факультет, інструмент, відсоток, будинок, епізод, графік, синтаксис, вчений секретар, доповідач, абітурієнт, магістрант, аспірант, зиск, практикум, засіб, метод, аргумент, відбиток.

Визначте загальний зміст тексту, виділіть його смислові частини, ключові слова, терміни, морфологічні і синтаксичні засоби

Встановлено, що характерними особливостями професійної діяльності педагога вищої школи є: спрямованість навчання на науку в її розвитку; спрямованість навчального процесу вищої школи на самостійну роботу студентів, яка має постійно зближуватися з дослідною роботою; наскрізна професійна спрямованість усього навчального процесу у вищій школі;

єдність і оптимальне співвідношення теоретичної та практичної підготовки студентів; її всеохоплюючий комунікативний характер; гуманістична спрямованість навчального процесу у вищій школі тощо. Аналіз результатів науково-теоретичного дослідження характерних особливостей професійної діяльності викладачів ВНЗ дав змогу визначити, що психолого-педагогічна компетентність, з одного боку, зумовлює, ефективність професійно-педагогічної діяльності, з другого – створює можливість для гармонійного, безкризового професійного розвитку самого викладача ВНЗ як ученого, педагога, успішної особистості взагалі (О.Гура).

Запишіть числівники словами:

1. Сьогодні у м. Києві основу наукового потенціалу складають доктори та кандидати наук. Приблизно кожен третій серед висококваліфікованих спеціалістів – жінка. Член-корами та академіками різних академій обрані 94 жінки, 482 жінки – професори, 2173 – доценти. У загальному співвідношенні (2007 р.): чоловіки – доктори наук – 3792, жінки - 1045. Кандидати наук: чоловіки – 11586, жінки – 8601 (з журналу).

2. Україна швидко втрачає цю найкваліфікованішу частину свого суспільства: чисельність працівників наукових організацій України з початку 1990-х років має тенденцію до скорочення, що відбувалося особливо швидко у 1990-ті роки (у 1991 р. у сфері науки було зайнято 449,8 тис. осіб, а у 2004 р. їх лишилося 173,6 тис.), до того ж різко посилюється процес старіння наукових кадрів (середній вік працюючих сягнув 50 років: кандидатів наук – 53 роки, докторів наук – 62 роки, дійсних членів та членів-кореспондентів > 71 рік) (з журналу).

За технологією евристичного навчання проаналізуйте текст, написаний про відомого вченого – дериватолога Катерину Городенську. Як розкривається образ мовознавця? Які риси притаманні вченому?

Змалку дівчинка пізнавала дитячими руками важку працю хлібороба. У напруженому плінні сільського життя міцнів дух, формувалися життєва стійкість і вольова вдача. У родині дбайливих батьків сформовано було працелюбний вишкіл і жагу до навчання.

У Новоаврамівській середній школі, що на Полтавщині, незабутнє враження на майбутнього визначного мовознавця справив учитель української мови та літератури Сергій Іванович Дем'яненко, котрий передав любов до мовних скарбів. Катерина Григорівна завдячує йому за своє залюблення у філологію і професію вчителя.

Бажання стати вчителькою і захоплення рідною піснею й словом привели здібну юнку 1966 року на філологічний факультет

Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О.С.Пушкіна, який закінчила 1970 року з відзнакою. Під час навчання у Кіровоградському педінституті Катерина Чемерис (дівоче прізвище) брала активну участь у багатьох мистецьких заходах. Вона співала в інститутській академічній хоровій заслуженій капелі, нерідко подорожувала з капелою по містах України та інших республік.

... Аспірантські роки були вщерть наповнені творчими пошуками і спілкуванням з відомими мовознавцями. Уже в аспірантурі виразно виявилися особливості творчого обдаровання дослідниці: захоплення граматику і вміння точно, з притаманним математикам хистом сформулювати й обґрунтувати теоретичні узагальнення. Аспірантуру закінчила достроково і в травні 1975 року захистила кандидатську дисертацію "Морфологічна структура відіменних дієслів у сучасній українській мові". Дослідження "Деривація синтаксичних одиниць" блискуче захищено як докторську дисертацію (1991).

З ім'ям професора Катерини Городенської пов'язана передусім розбудова теорії граматичної тріади – словотвору, морфології, синтаксису. Вершинним дослідженням професора Катерини Городенської є відзначена академічною премією ім. О.О.Потебні монографія "Теоретична морфологія української мови" (2004) . Талановита дослідниця гармонійно поєднує багатогранну наукову працю з освітянською (І. Вихованець, Н. Іваницька).

"Тривогу має викликати ... не стан системи мови, а рівень мовних здібностей нашого суспільства – наша масова недорікуватість, що створює враження національної катастрофи, - пише російський мовознавець Ю.Караулов. **Підготуйтеся до дискусії, у якій продовжіть думку автора.**

Тема 1.2.1. Лексикографічна культура дослідника

Ознайомтеся з анотацією на словник «Український жаргон», який уклала Леся Ставицька (К., 2005). Яка мета такого словника? Як ваше ставлення до жаргонних стилів спілкування? Прочитайте словникові статті такого словника на вибір. Поміркуйте, що впливає на розвиток молодіжного сленгу сьогодні.

Український мовознавець Віталій Жайворонок присвятив свій словник-довідник «Знаки української етнокультури» (К., 2006) сиnam, а епіграфом до словника взяв таке прислів'я «Сказане чітко, збудоване кріпко переживе віки». Підготуйте проект-коментар народної мудрості, орієнтуючись на відповідну словникову статтю.

У спеціалізованому магазині "Словники-Самобранки" відбувається Свято українського словника. Видавництва запропонували широкому загалу користувачів коло словників серії "Від А до Я", "Бібліотека фахівця", "Nota bene!", "In Юре" та ін. З яким словником ви хотіли познайомитися? Підготуйте його проект реклами.

Що вам відомо про словникарську справу в Україні й в інших країнах, роботу дослідницьких центрів? Напишіть замітку, користуючись сайтами Інтернету.

Використовуючи технологію розвитку критичного мислення через читання, визначіть основні ідеї тексту, выпишіть ключові слова, складіть план.

Сучасна лексикографія дедалі частіше користується машинними базами даних, зокрема великими корпусами текстів, у яких комп'ютер за запитом знаходить потрібні слова. На цій підставі виформовується сучасний напрям прикладної лінгвістики – корпусна лексикографія, що потлумачено як нову галузь вивчення мови на основі корпусів із постійним використанням комп'ютера для аналізу, зберігання й обробки наявних даних. Провідні закордонні друкарські дома, як Longman, Cambridge, Chambers, Oxford, перевидали свої словники на корпусній основі, відтворивши електронні версії багатьох друкованих видань. Корпусній лексикографії в останні десятиліття приділено чималу увагу (А. С. Герд, С. Гринбаум, Х. Кучера, Дж. Ліч, Ч. Мейер, Дж. Свартвік), про що свідчить і значна кількість укладених корпусів. Одним із перших електронних корпусів вважають Брауновський корпус (*Brown Corpus*) Нельсона Френсіса та Хенрі Кучера, що побачив світ у 1962 році. Праця складає корпус друкованих текстів американського варіанта англійської мови й охоплює близько 1 мільйона слів. Згодом у різних країнах світу активно почали виникати електронні корпуси, наприклад: Чеський народний корпус (*Cesky Narodni Corpus*), Польський народний корпус (*Polski Korpus Narodowy*), Британський національний корпус (*British National Corpus*), що містять уривки з періодики, академічних видань, популярної літератури. Гельсінкський корпус англійських діяхронних і діалектних текстів (*Helsinki Corpus*), що складався з уривків текстів з 750-го року по 1700 р. та діалектних сільських говірок з 1970 року; Корпус природних (непідготовлених) діалогів шотландського варіанта англійської мови (*Mar Task*), обсягом 147 мільйонів слів; Корпус розмовної болгарської мови (*Корпус от разговорен български език*), що містить тексти спонтанного мовлення, записані на електронні носії обсягом у 50 годин; Англійсько-Норвезький паралельний корпус, що охоплює 100 оригінальних текстів

англійською мовою та таку ж кількість перекладених текстів норвезькою мовою, обсягом 2 600 000 слів [48].

Подібна практика в Україні перебуває поки що на початковому етапі розвитку. На сьогодні Українським мовно-інформаційним фондом НАН України укладено Український національний лінгвістичний корпус [179], обсягом 36 000 000 слововживань, почерпнутих із текстів різних стилів та жанрів, та в тестовому режимі працює Корпус текстів української мови, що відображає тексти художньої літератури від часів Івана Котляревського до сьогодення. Лексикографами відділу лексикології та комп'ютерної лексикографії Інституту української мови НАН України ведеться робота над створенням Національного корпусу української мови з обсягом приблизно 2 500 000 слів. Працівники лабораторії комп'ютерної лінгвістики Київського національного лінгвістичного університету укладають Паралельний англо-український корпус текстів офіційного стилю, загальним обсягом понад 500 000 слововживань; Корпус текстів з комп'ютерної лінгвістики, обсягом понад 400 000 слововживань. В останньому корпусі використовуватиметься стандартний набір програм морфологічного кодування, здійснюватиметься пошук за словоформою, граматичним кодом тощо. Розпочато роботу над створенням Корпусу українсько-англійської мови, як складової Міжнародного Корпусу Студентської Англійської (International Corpus of Learner English), що складають підкорпуси 19 різних країн, серед яких українсько-англійської, на жаль, допоки не має.

Як бачимо, сучасна лексикографія переживає новий етап свого розвитку. Завдяки розробці комп'ютерних, комунікаційних і мультимедійних технологій стало можливим створення лексикографічних джерел нового покоління, що ґрунтуються на специфічних прийомах машинної обробки мовного матеріалу (зокрема і на корпусній основі) з широким застосуванням електронного формату і залученням мультимедійних засобів презентації лексикографічної продукції (А.Надолинська).

Тема 1.2.2.Термінологічна культура дослідника

За допомогою словників з'ясуйте значення термінів і уведіть їх проекту.

гіпотеза, метод, компетенція, магістр, бакалавр, дефініція, концепт, гіпотеза, електорат, конотація, лакуна, плеоназм, тавтологія, глотогенез.

До запозичень доберіть українські відповідники, подані нижче. Виберіть п'ять з них і складіть науковий текст.

гетерогенний, демілітаризація, дескриптивний, детермінувати, компаративний, еквівалент, конденсувати, рафінований, секундарний; ліміт; симптом; пролонгація; прерогатива; превалювати; акумулювати; адекватний; індиферентний; радикальний; превентивний.

спричиняти, порівняльний, відповідник, згущувати, ущільнювати, різнорідний, роззброєння, обмеження; ознака; продовження; перевага (виключне правило); переважати; збирати, нагромаджувати, накопичувати; рівний, відповідний, тотожний; байдужий, неактивний; докорінний; запобіжний; різнорідний; очищений, описовий, визначати, зумовлювати, очищений, вторинний

Наведіть приклади термінів, які використовуються у вашій науковій спеціальності. Дайте їх визначення.

Висловіть власну думку стосовно запозичень

Корисність запозичення обертається на свою протилежність, коли через невпинний чужомовний тиск у мовців занепадають власні творчі сили й слабшає контакт з прямими носіями рідномовної стихії. Рабське запозичання, хай навіть і культурних слів, за певних умов може загрожувати цілісності народу і призвести до його розпаду
(український мовознавець Л. Булаховський);

Носії мов із міцними соціолінгвістичними позиціями загалом толерантно ставляться навіть до значних запозичень. Зовсім інакше до них ставиться той народ, чию мову загрожує поглинути інша, сильніша мова. Слабша мова не має права на лексичне змішування, бо це може стати початком її кінця. Без пуризму вона приречена на поступове витискання й у кінцевому підсумку на повне вимирання
(український лінгвіст О. Ткаченко).

У молодих авторів спостерігається інколи намагання насичувати свою мову іншомовними словами. Цим прагнуть надати своїй праці «ученості». Це глибоко помилковий погляд.
(український економіст К.Воблий).

На жаль, ми є свідками бездумного й масованого впровадження іншомовних (переважно англійських) термінів навіть у тих випадках, коли

для них було б зовсім неважко знайти прості й точні вітчизняні відповідники. З погляду іноземців це може розглядатися як фактичне визнання меншовартості, нерозвиненості української мови. Прикро, що філологічна наукова спільнота (і не тільки вона, звичайно), на мій погляд, дуже слабо протидіє цьому ганебному явищу (український фізик А.Наумовець).

Тема 1.2.3. Бібліографічна культура дослідника

Що таке бібліографія? Які є типи бібліографічних покажчиків? Яка інформація подається за системним та алфавітним каталогами?

Підберіть наукові джерела до теми дослідження за предметним та алфавітним каталогами бібліотеки, доповніть список знайдених джерел за допомогою електронного пошуку

Прочитайте поради дослідників щодо укладання попередньої бібліографії. А як ви здійснюєте первинний пошук інформації?

У перші дні не намагайтеся взяти в руки всі книги в бібліотеці, а займіться попередньою бібліографією. Переглядати каталог потрібно паралельно з переглядами посібників у довідковій залі. Якщо відшукаєте статтю за вашою темою, з великою гарною бібліографією, переписіть бібліографію всю. Замовлення в читальній залі доречно починати саме з цих книг. Якщо ви переглянули два–три довідкових видання, перехресним порівнянням бібліографій ви зможете виділити назви, що їх цитують усі. Ось вам і первісна ієрархія. (Еко Умберто)

Поясніть, з якою метою в науковий текст залучають посилання. Якими способами виконується посилання? У працях з вашої спеціальності знайдіть 5-6 посилань і визначіть тип посилання.

Поясніть оформлення цитат у запропонованих уривках

Учням мовознавця М.Жовтобрюха відомо, як хвилювався педагог за якість лекцій: „Головне, щоб учитель міг мислити науково, мав глибокі знання, був ініціативний, умів збагачувати свої знання, аналізувати мовні факти нашої дійсності і правильно на них реагувати” [цит. за 123, с.326].

Турботою про мовне виховання учнівської молоді були пройняті статті авторитетних лінгвістів І.Білодіда і В.Русанівського: „Чим багатша така практика, тим більша потреба в оволодінні новими словами, в умінні

висловлювати свою думку, в мистецтві переконання словом, в естетичній освіті й самоосвіті”.

„Сильною мовленнєвою особистістю” (термін уведений російським мовознавцем Ю.Каруаловим) був В.Сухомлинський. Серед основних ознаками такої особистості (за Л.Синельниковою), виступають енергія думки, втілювана в енергії слова, відповідальність за словесний учинок, здатність до рефлексії, широта дискурсивної (текстової) дійсності, креативність.

Ознайомтеся з мікуваннями вчених стосовно цитування. Чи погоджуєтеся Ви з автором? Відповідь обґрунтуйте.

1. Основним аргументом більшості робіт сучасних молодих дослідників є цитата. Про факт фіксованого в сучасних наукових текстах збільшення обсягу цитування, ймовірно, можна говорити *pro et contra*. З однієї сторони, вставлене в потрібне місце авторитетне висловлювання набуває статусу знайденого доказу. Високий індекс довіри до цитування пояснюється культурологічно важливим фактом континуальності наукового пізнання, яке за визначенням ремінісцентне, і кожне окреме дослідження – від тез до монографії – своєрідний "інтелектуальний гніт" (Ю. Хабермас). Особливо небезпечно, якщо такий сотворений по волі цитуючих авторитаризм ґрунтується на маловиразних, хрестоматійних, що переходять з роботи в роботу цитатах. Звичка до копіювання чужих думок – найбільша небезпека для наукової етики і для самої науки. У творчому плані копіювання принизливе і безперспективне. (Л.Синельникова)

2. ...джерела в науковій роботі повинні бути лише первинними. Що категорично забороняється – це цитувати основного автора за текстом, процитованим іншими. Узагалі у серйозній роботі ніщо не цитується за цитатами. (Е.Умберто)

Поясніть поняття "некоректне цитування" з наукових джерел. Сформулюйте правила наведення й оформлення цитат.

Як ви розумієте поняття плагіат? Прочитайте міркування науковця Умберто Еко стосовно плагіату і висловіть власне бачення цієї проблеми.

Плагіатом у науковому середовищі вважають, окрім списування, ще й використання експериментальних даних конкретного досліджу, запозичення текстології рукописів, що й досі не розшифрували, використання готової статистики. І все це без посилання на джерело

(оскільки, депонуючи ваш диплом у деканаті й у бібліотеці університету, ви тим самим публікуєте його). Це крадіжка чужого розуму.

Тема 1.3. Культура читання наукового тексту

Що означає вислів "читати "по діагоналі"? Які твори ви так читаєте?

Прочитайте поради відомого італійського науковця Умберто Еко стосовно читання першоджерел. Складіть коротке повідомлення про те, як ви читаєте наукові праці

Підкреслення збагачують книгу. Вони є знаками вашої зацікавленості, дозволяють повернутися до книги навіть через тривалий час і миттю відшукати те місце, що вас зацікавило. Але підкреслювати треба розумно. Деякі підкреслюють усе. Це означає не підкреслити нічого.

Користуйтеся різними кольорами, адже буває, на одній сторінці співіснують відомості різного порядку. Кольорові знаки стануть у пригоді на останній стадії роботи, коли за червоним кольором ви легко впізнаєте матеріал для першого розділу, за зеленим – для другого.

Зазначайте ступінь важливості інформації. Позначайте всі місця, до яких маєте намір повернутися.

У яких випадках не підкреслюють? Коли книга не ваша. Або коли вона рідкісна, добре ілюстрована і дорога. У цих випадках, очевидно, вихід зі становища – ксерокопіювати відповідні сторінки, або виписати у зошит найяскравіші пасажі з відповідними коментарями.

Спробуйте швидко прочитати сторінку - дві з наукових праць кінця XIX ст. Ви відразу ж відчуваєте, що автор наче змушує вас до неспішного міркування. У чому тут справа?

Прочитайте тексти. Перед вами мовні портрети вчених. Виділіть особливості індивідуального стилю відомих науковців.

1. Прикладом наполегливості й працьовитості, високої вимогливості до себе, сумлінності й відповідальності, непогамовної жадоби знань, безперервного творчого пошуку і важкої, виснажливої праці є Любов Іванівна Мацько для своїх учнів і колег. Педагог за покликанням, одержима любов'ю до України й рідної мови, вона впродовж кількох десятиліть учить молодь шанувати рідний край, берегти й розвивати українську мову, культуру.

Про кафедру, очолювану Любов'ю Іванівною, мабуть, слід сказати окремо. Це невеликий, але дружний колектив, у якому панують доброзичливість, толерантність, творча атмосфера, дух здорових наукових змагань. Його енергетичним центром є Любов Іванівна.

Її наукова школа відома не тільки в Україні, а й за кордоном. Як творча особистість, вона непідвладна автоматизму життя, не дає засмоктати себе дріб'язковості й метушні *(З журналу)*.

2. Гурток із мови на філологічному факультеті Київського державного університету ім. Тараса Шевченка вів І.К.Кучеренко, який вражав своєю логікою і творчим підходом до викладання. Свої знання і любов до мови він передав студентам, серед яких була і Світлана Єрмоленко (тепер відомий мовознавець).

Спецкурс "Теорія і практика перекладу" прищепив смак Світлані Єрмоленко до мови, відчуття слова і "спровокував" дипломну роботу "Переклади українською мовою балад А.Міцкевича". Науковим керівником дипломної роботи був В.В.Коптілов, а кандидатської дисертації - Зиновія Тарасівна Франко. На питання, що вона взяла від своїх учителів, Світлана Яківна відповідає: від І.К.Кучеренка – його чітку логіку, від В.В.Коптілова – тонке, загострене відчуття поетичного, зокрема перекладного, слова, від З.Т.Франко – відкритість до людей, толерантність.

Сьогодні Світлана Яківна – сама талановитий учитель, підготувала 35 кандидатів та 3 докторів філологічних наук. Наталія Мех говорить про свого Вчителя так: "Прогресивна, динамічна, толерантна та чуйна, Світлана Яківна є одним із тих дороговказів, які відкривають новим поколінням істинний сенс наукової творчості" *(А.Пономаренко)*.

3. Учні Івана Зязюна завжди відзначають його блискучі лекції. Кожна лекція завжди авторська, завжди єдина, неповторна, завжди мистецький твір. Її мета - не нав'язувати студентам систему якихось знань, а разом з кожним із них заглибитися в таємниці надзвичайно цікавої і оригінальної науки про почуттєвий світ людини і його вияв у процесі сприймання реальної дійсності, творів мистецтва та інших витворів людського розуму і людських рук, у процесі творчої самореалізації людини.

Показниками лекторської майстерності педагога важливо визнати науковість та інформативність викладу; доказовість, аргументованість, доступність, послідовність викладених питань, чітку орієнтацію на проблему. Жива думка, живе слово, звернене до потреб сьогодення із синтезом минулого і проекцією у майбутнє - усе це допомагає створити т. зв. ауру міжособистісного спілкування *(Л.Мацько Л., Семенов О.)*

4. Коли виникла перша можливість на початку 90-х років більш інтенсивного дослідження культури мови, О. А. Сербенська ініціювала видання першого в Україні навчального посібника “Антисуржик”. У середині 90-х років за її ініціативи й активної участі виходить “Словник-довідник з культури української мови”, який витримав уже три видання.

Найбільший резонанс у суспільстві мають праці О. А. Сербенської, в яких вона дає практичні рекомендації найширшому колу читачів з культури української мови... Лексикографічні праці О. А. Сербенської високо оцінені й давно стали частиною загальноукраїнського культурного надбання.

Олександра Антонівна Сербенська зараз перебуває на пікові своїх творчих можливостей, коли чималий досвід, глибокі знання поєднуються з активністю втілення численних творчих задумів. Тому можемо сподіватися від неї нових ґрунтовних праць з культури української мови, адже дослідниця керується принциповими засадами, що визначають важливість мови в житті людини, в житті суспільства: “Мова – найважливіша частина нашої особистості, нашої поведінки, нашої думки, вона тіло цієї думки, визначає ступінь нашої свідомості, є своєрідним її мірилом. Мова якнайтісніше пов’язана з духовним світом, сферою почуттєвого, з “розумом серця” – і усвідомлення того, що таке мова, як і за якими законами вона живе, що зберігає, а що руйнує її організм, яка її роль у житті людини і народу, виробляє здатність не піддаватися впливам середовища, якщо воно затягує”. Саме таке усвідомлення того, за якими законами живе мова, як зміцнювати, а не руйнувати її організм, здатність не піддаватися впливам не дуже нині, на жаль, досконалого в Україні мовного середовища формує своїми працями відома дослідниця. Саме така повсякденна важка праця “для суспільного добра” найпотрібніша сьогодні нашому народові (А. Капелюшний).

5. Яким є і яким має бути науковець? Це питання залишається доволі складним і дискусійним. У динамічному сьогоденні, насиченому нанотехнологіями майбутнього, зростає вага фундаментальної підготовки, постійної копіткої розумової праці, здатності до критичного осмислення і творчого застосування певних концепцій, норм і методів пізнання, прагнення до саморозвитку тощо. Однак відповідь буде неповною, якщо не відповісти й на інше запитання: яким є і яким має бути наставник молодого покоління вчених. Дійсно, на формування названих вище якостей дослідників значною мірою впливають особистісні і професійні риси наукового керівника, його методологічна культура, гуманістичний стиль наукового мислення, оперативне реагування на виклики і вимоги часу, суспільства, галузі, уміння прилучити молодих пошуковців до спільних наукових пошуків.

Досить оригінально і влучно на поставлене запитання відповідає академік АМН України, член-кореспондент НАН України Дмитро Зербіно: «це поет-дослідник, котрий шукає думки, образи, вивчає події, психологію народу, природу. Бути вченим – це образ життя, робота без часу». Сказане повною мірою стосується Ніли Йосипівни Волошиної, члена-кореспондента Академії педагогічних наук України, доктора педагогічних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України. 4 доктори і 39 кандидатів педагогічних наук - такою на сьогодні є наукова школа Ніли Волошиної з методики вивчення /викладання літератури.

Продовжуючи себе у своїх учнях, пам'ятаючи всіх поіменно і за темами дисертацій, Ніла Йосипівна Волошина виокреслює підвалини якісно нових напрямів методичної науки: вивчення української літератури в загальноосвітній школі, школах нового типу, підготовка до викладання української літератури у вищій школі I-II і II-IV рівнів акредитації, вивчення художніх творів у шкільному курсі української / зарубіжної літератури, вивчення української літератури у взаємозв'язках з іншими мистецтвами.

1.4. Компресія наукового тексту

Що таке реферат, які є види рефератів і вимоги до складання реферату?

У чому сутність і призначення довідкової та рекомендаційної анотації.

Підготуйте анотацію прочитаної статті, використовуючи (на вибір) такий лексико-граматичний матеріал:

1) стаття (книга) присвячена питанню про ... ; у статті говориться про ..., ставиться питання про..., мова йде про..., розглядається питання про...;

2) автор підкреслює роль..., зупиняється на..., знайомить, освітлює, висловлює, аналізує, розкриває... , дає характеристику... ; приходить до висновку про...;

3) стаття (книга) викликає інтерес (для кого?); може бути використана (ким? де?).

Схарактеризуйте основні види анотацій. З'ясуйте, який вид анотації є найбільш поширеним у науковій діяльності.

Ознайомтеся з анотаціями на журнальні наукові статті з гуманітарних проблем. Проаналізуйте їх за структурою, змістом, призначенням, мовним оформленням, обсягом.

1. У статті з урахуванням аналізу науково-теоретичних джерел і записів студентів на фольклорній практиці в Сумській області охарактеризовано художньо-естетичний і пізнавально-виховний потенціал фольклорного слова у розвитку культуромовної особистості педагога.

2. У статті характеризується стан мовної культури викладача вищої школи, окреслюються чинники, що впливають на професійне мовлення, ознаки взірцевого мовлення, викладача, означено можливі шляхи розвитку мовної культури викладача в умовах неперервної освіти.

Назвіть спільні та відмінні вимоги до анотації і до реферату наукового джерела.

Напишіть, спираючись на мовні кліше, реферат на журнальну статтю гуманітарної тематики.

Установіть спільне й відмінне між конспектом наукового джерела, анотацією і рефератом.

Прочитайте текст. Поміркуйте, які функції виконує цей текст: функції анотації, реклами тощо.

Чи варто вчити того, хто обрав науковий шлях і має певні досягнення на цій ниві?! Популярне прислів'я, в різних його варіаціях, твердить: ученого вчити - псувати його. І все ж ученими не народжуються! Це - істина, чи не так? А якщо виходити з неї, то і випускники вищих навчальних закладів, й аспіранти, і докторанти, та навіть ті, хто вже написав кандидатські та докторські дисертації, повинні вчитися. Адже обсяги наукової діяльності постійно зростають: ускладнюється інструментарій досліджень, неосяжним стає потік наукової інформації, а без їхнього освоєння неможливо здолати наступні сходинки у теоретичному осмисленні дійсності. Науку важко збагнути з першого кроку, її слід сприйняти, осмислити, перетворити у спосіб життя, засвоїти не лише окрему технологію, а й методологію, мистецтво аналізу й творчості, систему інтелектуальних і професійних цінностей.

Цей підручник-енциклопедія допоможе розпізнати таємниці успішної наукової діяльності, познайомить зацікавлених із складним світом науки.

Для серйозної роботи над науковою працею необхідно вивчити чимало розвідок, які можна розташувати на трьох книжкових полицях: з методології наукового пізнання (вони формують загальну наукову культуру), в яких подано вимоги до наукової діяльності, особливо – до дисертаційних досліджень; з наукового осмислення механізмів творчості.

Пропоноване видання – спроба замінити книжки всіх трьох полиць лише однією книгою, яка б зняла покривало таємничості з науки і наукової творчості, дохідливо розповіла про наукову роботу, зрештою, просто дала поради щодо підготовки наукової доповіді чи презентації наукового дослідження.

Автор книги – доктор соціологічних наук, професор Юрій Петрович Сурмін має досвід написання наукових праць (у нього їх понад 250, зокрема 20 монографій і підручників) і наукового керівництва. В цій книзі він поєднав власні набутки зі знаннями інших учених, спробував подати той інструментарій і механізми наукової творчості, без яких не відбувається жодне дослідження: від реферату, звіту, повідомлення до курсової, магістерської, кандидатської чи й докторської праці, написання першої статті й до видання солідних підручників, посібників, монографій.

Проаналізуйте анотації до книг. Яка з них є неповною? Чому?

Культура слова: Мовностилістичні поради — книжка присвячена чистоті української мови. Автор: Пономарів Олександр Данилович

У посібнику даються поради щодо вибору слів, вимовних, наголосових та морфологічних варіантів, синтаксичних конструкцій для найкращого висловлення думки в різних стилях української літературної мови. Рекомендації автора ґрунтуються на мовному досвіді українського народу, відбитому в творах класичного та сучасного письменства.

Коваль А. П. Спочатку було Слово: Крилаті вислови біблійного походження в українській мові. — К.: Либідь, 2001. - 312с.

Крилаті вислови у цьому виданні подаються не в алфавітному порядку, а в такій послідовності, в якій вони вжиті у Біблії, так що читач матиме змогу уявити, як побудовано Біблію, яким є зміст і стиль викладу кожної частини. У висловах фіксуються зміни у змісті й формі, які відбулися за час їх існування в українській мові; усі наявні значення висловів ілюструються цитатами з творів українських письменників.

Для широкого кола читачів, не байдужих до мовного багатства.

Тема 1.5. Композиція наукового тексту

Охарактеризуйте ознаки плану наукової роботи.

Чи має значення, де ставити нумерацію сторінок у науковій роботі? Чому? Які сторінки наукової роботи не нумерують?

Охарактеризуйте змістове наповнення, структуру і функції

- змісту (плану);
- переліку умовних позначень;
- вступу; розділів основної частини;
- висновків;
- списку використаної літератури; додатків.

Проаналізуйте план кваліфікаційної роботи

Вступ

Розділ 1. Теоретичні основи дослідження

- 1.1. Викладач вищої школи: його особистісні і професійні риси
- 1.2. Мовна культура – невід’ємна складова педагогічної майстерності викладача.
- 1.3. Стан мовної культури викладача вищої школи

Розділ 2. Педагогічні умови розвитку мовної культури майбутніх викладачів вищої школи на освітньо-кваліфікаційному рівні “магістр”

- 2.1. Критерії і рівні сформованості мовної культури майбутнього викладача вищої школи
- 2.2. Аналіз стану сформованості мовної культури майбутнього викладача вищої школи

Розділ 3. Дослідно-експериментальна перевірка педагогічних умов розвитку мовної культури майбутнього викладача вищої школи на освітньо-кваліфікаційному рівні “магістр”

- 3.1. Організація і методика проведення дослідно-експериментальної роботи
- 3.2. Розвиток мовної культури магістрантів при вивченні мовно-риторичних курсів
- 3.3. Удосконалення мовної культури магістрів у процесі пошуково-дослідної роботи й викладацької практики
- 3.4. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи

Висновки

Список використаних джерел

Додатки

Прочитайте уривок зі вступу кваліфікаційної роботи Прокоментуйте доречність уживання мовних засобів.

Дошкільна освіта – фундамент, на якому базується вся подальша освіта. Зважаючи на це, розвиток дошкільної освіти є завданням державної ваги. Національна доктрина розвитку освіти в XXI столітті визначає основні стратегічні завдання реформування дошкільної ланки: створення належних соціально-економічних і морально-психологічних умов для повноцінного життя дитини, оптимального її розвитку й виховання; зміцнення здоров'я дітей; піднесення пріоритету суспільного дошкільного виховання; подальший розвиток мережі дошкільних виховних закладів, оновлення змісту, форм і методів дошкільного виховання. Державна політика в галузі освіти спрямовується на посилення ролі органів місцевого самоврядування, активізацію участі батьків, піклувальних рад, меценатів, громадських організацій, фондів, засобів масової інформації у навчально-виховній, науково-методичній, економічній діяльності навчальних закладів, прогнозуванні їх розвитку, оцінці якості освітніх послуг [].

Сьогодні в Україні, за даними МОІН [], функціонує 15,1 тисяч дошкільних навчальних закладів різних типів і форм власності. На 13 % порівняно з 2001 р. збільшилася кількість дітей дошкільного віку, які відвідують ДНЗ. Удосконалюються зміст і підходи до організації виховання і навчання дітей дошкільного віку. Це зумовлено такими основними чинниками, як перехід від навчально-дисциплінарної до особистісно-орієнтованої моделі виховання, орієнтація на освітні запити дітей і батьків, здійснення постійного аналізу попиту на освітні послуги, формування позитивного іміджу дошкільного навчального закладу, упровадження педагогічних та організаційно-управлінських інновацій. З метою реалізації Закону про дошкільну освіту в Україні діє Базовий компонент дошкільної освіти, упроваджено програму розвитку дитини „Я у Світі”, розробляється Концепція розвитку дошкільної освіти.

Реалізація нових підходів до навчально-виховного процесу у дошкільних навчальних закладах та визначення в ньому місця особистості має починатися зі змін в управлінській діяльності. Тому пошук відкритих і демократичних моделей управління є органічною, інноваційною складовою адміністративної реформи в освіті.

Сучасний менеджер освіти повинен бути не лише педагогом, який виконує функції керівника, а професіоналом в галузі управління, що володіє знаннями управлінських функцій, методів роботи з персоналом, питань права, фінансування []. Динамічні соціокультурні процеси в Україні, зростання вимог до якості дошкільної освіти актуалізують потребу модернізації вимог до управлінської компетентності керівника

дошкільного навчального закладу, його здатності оптимально розв'язувати різноманітні виробничі завдання, ефективно взаємодіяти з учасниками педагогічного процесу. Здійснювати ефективне управління навчальним закладом на рівні власного розуміння процесів і явищ, особистісного досвіду, інтуїції і знань, отриманих колись, у часи інформаційно-комунікативного суспільства практично не можливо. Оволодіння теоретико-методологічними знаннями і сучасними педагогічними технологіями стає нагальною потребою кожного керівника в закладах освіти.

Аналіз практики засвідчує, що діяльність керівника ДНЗ загалом відповідає цим вимогам, однак для її ефективного здійснення недостатньо володіти відповідними знаннями, вміннями й навичками. На сьогодні керівник має бути експертом і стратегом у сфері управління діяльністю дошкільного навчального закладу, здатним забезпечити постановку, прогнозування й оцінку ступеня відповідності цілей і результатів освіти дитини, діяльності співробітників і всього дошкільного закладу як соціальної одиниці, тобто управляти якістю освітнього процесу.

Разом з тим ознайомлення з результатами теоретичних напрацювань учених і практикою здійснення дошкільної освіти на Сумщині засвідчує недостатній рівень управлінської компетентності керівників ДНЗ. Це обумовлює неефективність управління персоналом, навчально-виховним процесом та іншими аспектами діяльності дошкільного закладу.

У науковому тексті найґрунтовніше переконують факти. І.Павлов називав їх "повітрям вченого". Про що в цьому випадку йдеться? Які факти ви наводите в науковій роботі?

Учені доводять, що для дослідника важливо володіти такими вміннями стосовно мовного оформлення наукової роботи:

- уміти використовувати норми наукового стилю мовлення в навчально-дослідницькій роботі;
- грамотно формулювати тему, проблематику, мету і завдання наукового дослідження;
- володіти прийомами оглядового викладу науково-теоретичних та експериментальних даних з теми наукової роботи, логіко-сміслового структурування матеріалу;
- володіти прийомами мовленнєвої і кінетичної поведінки в ситуаціях публічного захисту наукової роботи.

Чи згодні ви з такими висновками? Що, на ваш погляд, потребує уточнення, доповнення? Як ви виконуєте свою наукову роботу?

Тема 1.6. Наукова стаття як самостійний науковий твір

Опрацюйте наукову статтю з актуальних проблем гуманітарних наук у контексті основних вимог до змісту, побудови та мовного оформлення.

Прочитайте текст. Визначте ключові слова, ідеї автора, выпишіть авторські кліше. Складіть план тексту. Обґрунтуйте ваше ставлення до міркувань ученого.

З чого має складатися стаття? У статті повинна бути постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Але постановку проблеми у загальному вигляді можна виконати, тільки відповівши на другу вимогу Друга вимога: аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття, У статті необхідно написати, в яких статтях чи монографіях це питання розроблено. І це є дуже важливим для розуміння даного предмета дослідження в цілому і, можливо, розв'язання цього маленького питання має якесь кардинальне значення для науки в цілому і для практики. Це і буде постановка проблеми у загальному вигляді та аналіз останніх досліджень.

Далі формулювання цілей статті. Постановка завдань: для того, щоб дослідити це конкретне питання, нам необхідно було зробити перше, друге, третє, четверте. Далі виклад основного матеріалу дослідження з певним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Необхідно писати, що в результаті наукового дослідження чи виконання цих завдань нами зібрано стільки-то фактичного матеріалу, з таких-то джерел і в результаті зроблено такі висновки. Окрім того, необхідно зауважити: зважаючи на те, що не все ще охоплено або не вистачає фактичного матеріалу, залишаються перспективними ще такі-то дослідження. Стаття обов'язково повинна мати **науковий апарат**. Однозначно повинен бути список використаної літератури. Він не може не бути, бо ж спочатку робиться огляд літератури з певного питання. Далі, якщо є якісь джерела (а вони повинні бути, адже звідкись же взято факти), вказується джерельна база. Потрібно розкривати поняттєвий апарат, тобто окреслити ті нові поняття, які використовуються в статті. Треба чітко, по суті писати статтю (В. Різун).

Прочитайте наукову статтю (у скороченому варіанті). Визначте особливості побудови статті, поміркуйте, які компоненти випущені. З'ясуйте потребу вживання відповідних мовних кліше.

Любов Мацько

РОЛЬ ОСОБИСТОСТЕЙ У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДИДАКТИЧНОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Особистість українського вченого, а особливо педагога-філолога має відзначатися українською елітарністю. Це поняття не легко піддається дефініції, особливо в країні, що має перервану і слабку традицію державності і тих суспільних верств, що державою коронувалися б як еліта. Але тим не менше живе в народі, серед її інтелігенції досить стійке уявлення про еліту як освічених, духовно й культурно просвітлених особистостей з високими ідеалами і благородними діями на користь суспільно-громадських інтересів українського народу. Лицарями українського духу і суперелітою називають гетьманів Івана Виговського, Петра Дорошенка, Івана Мазепу, поетів Тараса Шевченка та Івана Франка, учених Володимира Вернадського і Агатангела Кримського, Павла Чубинського та багатьох інших. Сотні тисяч елітарного українства брали участь у визвольних змаганнях під гаслом «Здобудемо Українську державу або загинемо у боротьбі за неї!» Сотні тисяч, а може й мільйони правдивих душ приносили їй славу у різних сферах науки, техніки, мистецтва, жертвно, самовіддано працюючи...

Нам треба чітко зрозуміти, що ні в якому разі ми не можемо, не маємо права втрачати самих себе, зраджувати тисячолітню іпостась народу, відмовляючись від українства. «Будучи національними, цінності української культурної традиції, як і будь-якого іншого народу, за змістом збігаються із загальнолюдськими. Тому якщо йдеться до повернення до фундаментальних цінностей, ми маємо на увазі відродження й освоєння нашої культури й одночасно – усього культурного багатства, створеного людством. Це основне джерело моральності, приєднання до якого повинно стати основним змістом навчально-виховного процесу у школі і вузі»². До таких належать і наші світлі пам'яті колеги – визначні вчені, філологи-дидакти Олександр Біляєв, Євген Пасічник, Борис Степанишин і Леонід Скуратівський. Вони жили енергетикою України й освіти і збагачували її.

Обов'язковою рисою особистості вченого-педагога і філолога є правдивий тон. Він починається ще в дитячій безпосередності, в учнівській правдивості, в юначій честі і потягу до ідеалу. Важливо не загубити, а розвивати і зміцнювати цю рису в період набуття професійних знань і в щоденних клопотах буття, коли виникає спокуса оступитися з прагматичних міркувань. Тут дуже важливо остерігати себе від спокус міркуваннями: чи допустима моїй душі фальш, чи рівнозначні правда й спокуса неправди.

² Андрущенко В.П. Моральний розвиток суспільства та особистості // В.П.Андрущенко. Організоване суспільство. – К: ТОВ Атлант Ю.М.С. – 2006. – С. 494.

Спокуса мине, переваги її забудуться, а власна зрада своєї душі, своїх принципів мулитиме довго або й усе життя...

Правдивий тон пов'язаний з внутрішнім простором особистості і залежить від нього, ним зумовлюється...

З'ясуйте, що є спільного й відмінного між текстом наукової статті та анотації, реферату, рецензіїю на неї.

Проаналізуйте заголовки наукових статей у фахових виданнях. З'ясуйте особливості оформлення заголовків наукових статей.

Проаналізуйте статтю, подану у фаховому журналі (на вибір):

- визначте тему, основну проблему, головну думку;
- з'ясуйте мету і завдання автора;
- поміркуйте, чи узгоджується назва статті з основним змістом;
- проаналізуйте композицію статті, висновки;
- оцініть доречність застосування мовних засобів.

Тема 1.7. Мова і стиль кваліфікаційної роботи

З монографій і наукових статей выпишіть речення (або складіть такі речення самостійно), де наявні такі мовні формули:

відзначається важливість; наявні переконливі докази; враховано; незважаючи на аналіз окремих фактів, студіювання окремих питань...; хоч науковий доробок учених, у якому висвітлюється, усе ж відсутні фундаментальні ..; більшість мовознавців уникає розгляду...; розподілимо наукові розвідки вітчизняних лінгвістів за такими проблемами, як ...

Прочитайте уривок з монографії. Визначте стиль тексту, выпишіть ключові слова, мовні кліше, складіть план

Важливо звернути увагу на одну важливу обставину в цьому відношенні на теренах України. В українському суспільстві переважають не лише недорозвинені аксіологічні аспекти свідомості, але й те, що ця свідомість суттєво інша за змістом, ніж на Заході. Так виникає наріжна проблема створення передумов підготовки в системі освіти нових спеціалістів для формування нової, тобто своєї, історично власної, не нав'язаної нам і не взятої ні в кого напрокат ціннісної свідомості. Допоки що наш спеціаліст, як правдиво відзначається в численних культурологічних, соціологічних, соціально-психологічних дослідженнях наївною душею, зашорено-ідеологізованим (у будь-якому варіанті)

поглядом на світ, європоцентристською традицією в теоретичному вишколі. Саме тому перед вітчизняною аксіологією постають чергові завдання нового філософсько-методологічного синтезу.

Ситуація у сучасній аксіології така, що відійшовши від частковостей, можна виокремити три основні підходи до визначення специфіки висхідних аксіологічних категорій.

Першим і найбільш розповсюдженим варіантом є розуміння цінності як значущості предметів і явищ дійсності для людини, їх здатності задовольнити її матеріальні і духовні потреби. При цьому цінність як значущість є моментом взаємодії суб'єкта і об'єкта. Основний недолік цієї концепції полягає у зведенні цінності до засобу задоволення потреб, тобто по суті справи, до корисності як позитивної значущості. При цьому стає практично не розмежованою і сама цінність, і її об'єкт-носій, що призводить до ототожнення цінності з природним чи соціальним об'єктом.

Представники другого варіанту відносять до цінностей лише вищі суспільні ідеали. З цієї точки зору цінності є вже не засобом, а метою, не сущим, а повинним, і не випадково ця концепція стала найбільш популярною а етиці. Із людськими потребами цінності-ідеали пов'язані лише генетично, але, як і в першому підході, мають суб'єкт-об'єктивну основу.

Водночас із першими двома підходами складається третій, що безпосередньо об'єднує висхідні основи перших двох. У ньому цінність визначається як значущість і ідеал одночасно. Цю концепцію в СРСР вчені розвивали в межах суб'єкт-об'єктних відносин, зокрема, В.П.Тугарінов, О.Г.Дробницький. Таке обмеження не випадкове, оскільки всі три концепції розглядають специфіку цінностей з позиції марксизму саме як економічного матеріалізму, чи основної марксистської тези «людина – сукупність суспільних відносин» що відразу зумовлювало цілий ряд утруднень.

По-перше, суб'єкт-об'єктні відношення вповні відповідають розумінню цінності лише як значущості об'єкта для суб'єкта, тоді як у другому і третьому варіантах в поняття цінності включаються норми (повинне), цілі і ідеали. У межах відношення суб'єкта до об'єкта вони вже не пояснювані, тим більше, що самі є критеріями подібних відносин.

По-друге, як уже відзначалося, зведення цінності до значущості призводить до неможливості розрізнення цінності та її матеріального носія, а зведення її до ідеалу веде, навпаки, до відриву цінності від її матеріальної основи.

По-третє, оцінка у всіх трьох концепціях представлена суб'єктно-об'єктним відношенням і способом представлення цінності чи висловлюванням про неї. Це зумовлює фактичну невизначеність специфіки цінності і оцінки як висхідних аксіологічних категорій (І.Зязюн).

Прочитайте міркування стосовно монографії. Визначте стиль тексту, випишіть ключові слова, мовні кліше, складіть план.

Ще одне суттєве зауваження **чим відрізняється монографія від дисертації?** Дисертація - власне дослідження, це авторське дослідницьке "я". У монографії дозволяється оперувати фактами не ТІЛЬКИ своїми, які ти зібрав, а й тими, хто раніше досліджував, зіставляти їх, описувати. Монографія навіть може бути присвячена описові існуючого фактажу, вже кимось зібраного, а ти тільки все узагальнюєш, висуваєш своє бачення. Дисертація ж - це обов'язково власне дослідження, це ваш власний внесок у науку, те, що ніхто ще не зробив і чого ніхто не знає. Тому дисертант завжди у вигірній ситуації в порівнянні з науковим керівником і навіть науковим колективом, адже він дає науці те, чого ще ні науковий керівник, ні кафедра не знають [4]. Крім того, дисертація й монографія - різні наукові жанри. Структура дисертації чітко регламентована, монографії - ні. Автор дисертації більше зосереджений на описові нових фактів, їх точному представленні науковій громадськості. Автор монографії більше переймається інтерпретацією фактів, аргументацією своїх поглядів, через що стиль текстів монографій інколи включає елементи публіцистичного викладу, що абсолютно не допустимо в дисертаціях, адже першочерговим завданням дисертанта є без зайвих слів і аргументів подати у тексті зібрані факти у науковій формі. На жаль, у науковій практиці дуже часто монографічні тексти стають основою дисертаційного викладу (В. Різун).

Прочитайте і відредагуйте текст (виправіть орфографічні, граматичні, пунктуаційні, стилістичні, технічні помилки). Поміркуйте, чи розкриває такий текст відповідну тему автореферату.

1. Значні зміни, що відбулися за останні роки в економічному й соціальному житті країни диктують принципові вимоги до професійної підготовки фахівців у вищих закладах економічного профілю. У даному контексті особливої актуальності набула така проблема вищої школи як активізація самостійної роботи студентів і підготовка їх до самоосвіти на протязі життя.

Сучасне інформаційне суспільство ставить перед професійною освітою завдання, що полягають не тільки в освоєнні майбутніми фахівцями необхідних об'ємів загальноосвітніх і професійних знань, але й умінні застосовувати їх на практиці, самостійно й критично мислити, розв'язувати окремі проблеми, умінні підтримувати стосунки з колегами в колективі, самостійно розвивати й удосконалювати свій інтелектуальний і культурний рівні, особисті якості.

Наші дослідження показали, що середня загальноосвітня школа недостатньо виконує своє основне призначення – готувати випускників до постійного навчання на протязі життя. Тому студенти першокурсники неготові до самостійної роботи з книгою, електронними джерелами інформації. Вони не вміють самостійно вчитися, працювати з навчальним матеріалом, виділяти в ньому головне, знаходити причиннонаслідкові зв'язки; не навчені слухати, розуміти і конспектувати лекцію.

Таким чином актуальність обраної теми „Організаційно-педагогічні умови самостійної роботи майбутніх менеджерів підприємницької діяльності в інформаційному навчальному середовищі університету” зумовлена, по-перше, недостатньою розробленістю проблеми фахової підготовки майбутніх менеджерів підприємницької діяльності; по-друге невідповідністю процесу їхньої підготовки сучасним потребам ринку праці.

2. У першому розділі **„Теоретичне обґрунтування забезпечення самостійної роботи майбутніх менеджерів підприємницької діяльності в інформаційному навчальному середовищі університету”** проаналізовано літературу з проблеми, розкрито суть поняття „інноваційна перебудова навчального процесу на основі впровадження нових технологій організації самостійної роботи студентів”. Висвітлено суть особливості й принципи організації самостійної роботи майбутніх менеджерів в інформаційно навчальному середовищі університету.

У результаті дослідження наголошено, що для втілення Болонської декларації – „освіта через усе життя” випускників вищих навчальних закладів треба готувати в умовах поповнення знань, умінь, навичок і компетенції; учіти самостійно здобувати знання, працювати з потоками інформації, котрі постійно зростають. Здатність до самоосвіти, розвиток пізнавальної активності суб'єкта є важливими компонентами професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих закладах. В умовах стрімкого оновлення майбутніх менеджерів підприємницької діяльності, формування їхніх компетенцій, інформованості та мобільності набувають особливої значущості. Для переходу на таку модель підготовки менеджерів підприємницької діяльності в студентів необхідно формувати: 1) пізнавальну мотивацію до самостійного пошуку знань та їхнього використання; 2) уміння самостійно навчатися в умовах інтенсивного зростання потоків інформації; 3) самостійність та активність як важливі особистісні й професійні якості .

Самостійність – це така професійна якість особистості, що проявляється в здатності приймати незалежні, умотивовані, зважені рішення, робити обґрунтовані кроки при вирішенні виробничих проблем. Тому саме цю якість особливо цінують роботодавці.

Прочитайте текст. Чи повною мірою відображено актуальність теми дослідження «Формування лексикографічної компетенції у студентів філологічних спеціальностей» в цьому тексті? Доведіть.

Відповідно до Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті нагальним завданням надання якісної університетської освіти є необхідність формувати у студентів навички самостійного здобуття знань і навігації у складному інформаційному просторі, вилучення необхідної інформації з різних галузей гуманітарної науки, в тому числі зі словниково-довідникових джерел. Стрімко зростає популярність жанру довідникової літератури в умовах інформаційно-технологічного XXI століття, оскільки динамічно розвивається комп'ютерна і корпусна (електронна) лексикографія, а створені в такий спосіб словники є досить надійним, лаконічним і зручним засобом систематизації, збереження й оперативного передавання інформації. Сьогодні цей напрям стимулюється «Державною програмою розвитку і функціонування української мови на 2004-2010 роки», «Концепцією Державної цільової програми розвитку Національної словникової бази на 2009-2015 р.р.» та міжгалузевою науково-технічною програмою «Інформація. Мова. Інтелект».

У зв'язку з підписанням Україною Болонської угоди і вступом до загального європейського освітнього простору питання якості підготовки бакалаврів і магістрів набуває особливої гостроти і ставить цілий спектр невідкладних завдань. Головна проблема полягає у визначенні цілей підготовки студента-бакалавра і випускника магістратури, виражених у компетенціях, якими повинен володіти сучасний філолог, учитель української мови і літератури...

Українська теоретична і навчальна лексикографія має давню традицію, що позитивно позначилась як на процесах нормалізації мови, так і на вдосконаленні лексикографічної культури її носіїв (П. Й. Горещкий, Б. Д. Грінченко, О. М. Демська-Кульчицька, С. Я. Єрмоленко, Є. А. Карпіловська, В. В. Німчук, Л. С. Паламарчук, М. М. Пещак, О. О. Тараненко та ін.). Водночас сьогодні вчені висловлюються про важливість реформування вітчизняного поліграфічного словникарства та створення словниково-довідникових джерел нового типу, зокрема наголошуючи на адресній спрямованості лексикографічної продукції та потребі розвитку комп'ютерної і корпусної лексикографії (В. О. Балог, Я. В. Галас, І. С. Гнатюк, А. П. Загнітко, О. В. Кровицька, Т. Ю. Кульчицька, Л. М. Полюга, О. І. Потапенко, О. М. Семенов, О. А. Стишов, Л. В. Струганець, В. А. Широков, В. В. Шляхова).

Утім, сучасний стан рідномовної освіти у ВНЗ викликає низку суперечностей між ґрунтовними теоретичними напрацюваннями в галузі лексикології, лексикографії, прикладної лінгвістики, розробленими лінгводидактичними підходами до викладання української мови та недостатньою реалізацією висунутих положень у теорії і практиці професійної освіти. Пошук шляхів розв'язання виявлених суперечностей у лінгводидактиці вищої школи зумовив

вибір теми дослідження «Формування лексикографічної компетенції у студентів філологічних спеціальностей», пов'язаної, з одного боку, з лексикографічним і теоретико-прикладним аспектом опису лінгвокультурних концептів української мови, з іншого, запровадженням у навчальний процес технології розвитку лексикографічної компетенції на освітньо-кваліфікаційних рівнях (А.Надолинська).

Тема 1.8. Науковий відгук і наукова рецензія

Випишіть мовні кліше, наявні у відгуках і рецензіях. Поміркуйте, чи правомірно вжиті ті чи ті мовні формули. При потребі, замініть іншими мовними одиницями.

1. У дисертаційному дослідженні І.Каменська здійснила досить вдалу спробу подати внутрішній семантичний зріз прозової спадщини Ольги Кобилянської. Розгляд змісту рецензованого автореферату засвідчує, що здобувач глибоко осмислила суть проблеми. Дисертантка чітко визначила об'єкт, предмет, мету і методологію дослідження.

Слід відзначити струнку і логічну структуру роботи, спрямовану на виконання поставлених дослідницею завдань. Відчутна ґрунтовна обізнаність І.В.Каменської з працями з аналітичної психології, психоаналізу К.-Г.Юнга, Е.Фромма, етнології й етнопсихології В.Січинського, Є.Онацького, О.Кульчицького, М.Костомарова тощо.

Подаючи міфемний аспект повісті Ольги Кобилянської "Ніоба", Ірина Василівна проводить паралелі з однойменною поезією Лесі Українки, звертається до концепцій міфу К.Леві-Стросса, К.Хюбнера, О.Лосева, характеризує семантику підтексту твору, пропонує оригінальні спостереження стосовно символів, знаків, архетипів тощо. Авторка доводить (і підтверджує це відповідним аналізом), що невід'ємною складовою художнього набутку Ольги Кобилянської є містика.

Аналіз зразків малої прози ідеї Ольги Кобилянської дослідниця спрямовує на розкриття письменницею національної психології, світовідчуття жінки. При розгляді феміністичної проблематики звертається до літературного досвіду змалювання жінки у творчості Тараса Шевченка.

Науковий доробок дисертантки достатньою мірою апробований. Запропонований підхід до аналізу художньої прози Ольги Кобилянської розширює уяву про особистість митця, доповнить вивчення творчості письменниці у курсі історії української літератури кінця XIX-початку XX століть.

2. У магістерському дослідженні здійснено вдалу спробу на основі фольклорних творів, а також творів художньої літератури охарактеризувати

образ жінки-бранки і запропонувати методичні рекомендації щодо опрацювання цих творів у шкільній практиці. Дослідниця глибоко осмислила суть проблеми, достатньо переконливо демонструє свою науково-дослідницьку спроможність.

На основі всестороннього розгляду літературних джерел з даної проблеми Ганна Валеріївна чітко визначає об'єкт, предмет і завдання дослідження, використовувані методи. У сформульованих нею меті, гіпотезі, визначених завданнях простежується чіткий взаємозв'язок. Висвітлення питань магістерської роботи відзначається належною логікою та повнотою.

Разом з тим вважаємо за потрібне звернути увагу на мовні недоліки, що рясніють на сторінках роботи, логічну побудову висновків до кожного з розділів, а також загальних.

Магістерське дослідження Г.Романченко є самостійним. Розроблені магістранткою теоретичні положення та отримані експериментальні дані можуть бути використані вчителями української мови і літератури загальноосвітніх закладів.

3. Аналіз змісту рецензованого автореферату показує, що здобувач глибоко осмислила суть проблеми підготовки майбутнього вчителя-філолога до проведення народознавчої експедиційної роботи з учнями загальноосвітньої школи.

Дослідження характеризується неординарністю у вирішенні питань підготовки студентів-філологів до проведення народознавчої експедиційної як у методологічному, так і в теоретичному та методичному планах. Зокрема, визначивши готовність до такої роботи як інтегративну якість, що містить у собі обсяг знань із дисциплін народознавчого циклу, потреби, мотиви, інтереси, практичні уміння та навички, психологічну установку на досягнення мети в організації народознавчих експедицій (с.3, 8) (на нашу думку, така структура не викликає заперечень), В.Денисенко здійснила достатньо ґрунтовний ретроспективний аналіз підготовки вчителів до експедиційної роботи.

Авторкою запропоновано цілий комплекс педагогічно ефективних форм і методів застосування народознавства у навчальній, виховній, науково-пошуковій підготовці майбутніх учителів. Серед них - збагачені народознавчим матеріалом навчальні дисципліни фахового, суспільного, психолого-педагогічних блоків, введення нових курсів, зокрема історії народознавства в іменах, української міфології, етнології, українського дитинознавства, низки спецкурсів. На особливу увагу заслуговує спецкурс "Мовленнєвий етикет та ритуальне мовлення українців".

4. Дипломниця сумлінно опрацювала значну кількість літературних джерел: довідники, монографії, статті, методичні посібники, а також матеріали краєзнавчого музею м.Кролевця, звіти фольклорної та літературно-краєзнавчої та етнографічної практик студентів Глухівського державного педагогічного університету. З метою апробації результатів дослідження працювала в одній із шкіл м.Кролевця, виступала на всеукраїнській та вузівській конференціях, які проводилися в Києві та Глухові, перед студентами першого курсу філологічного факультету ГДПУ. Робота Титаренко Інни отримала схвальну оцінку як серед учнівського, так і студентського і вчительського колективів.

Ознайомтеся з уривками рецензій на дисертацію. З'ясуйте, які мовні кліше використовують автори і з якою метою? Відредагуйте текст.

1. "...Я ознайомився з рукописом, який викликав дуже багато зауважень і дійшов висновку, що автор не володіє математичним апаратом, яким оперує, не володіє фактичним матеріалом, безпідставно маніпулює даними, а результати не обґрунтовані ні теоретично, ні експериментально...

У багатьох випадках не можна зрозуміти, до яких результатів автор має безпосереднє відношення, а які запозичені з літературних джерел.

Здобувач не володіє фактичним матеріалом, яким оперує...

У тексті наявні численні мовні помилки, наприклад: приймав участь (правильно — брав участь), наступне (таке), з ціллю (з метою), "вносить... внесок" ("є внеском")".

2....Не викликає жодних сумнівів наукова новизна рецензованої дисертації, яка полягає насамперед у з'ясуванні антропоцентричних параметрів функціонування перифразів у художньому тексті. Антропоцентричний принцип у мовознавстві примушує шукати принципово нові методи і підходи до наукового вивчення традиційних категорій стилістики.

Актуальність та наукову новизну дисертації забезпечує лінгвософський підхід до вивчення прозової художньої мови, що підпорядковує антропоцентричний принцип, і водночас має вихід на глобальні філософські аспекти сучасної науки про мову.

...Структурно доцільним у роботі є перший розділ дисертації, в якому стисло аналізується історія вивчення перифраз від античних риторик до сучасності. Ретельне опрацювання дисертанткою науково-теоретичного матеріалу засвідчує типологічний аналіз існуючої термінологічної парадигми перифрази у російському, українському та білоруському мовознавстві, хоча чомусь не враховане одне з останніх авторитетних

видань [Лингвистический энциклопедический словарь – М., 1990 – С. 371], що подає відповідну статтю, зміст якої відповідає концепції дисертації і, до речі, не дублюється енциклопедією "Українська мова" (К., 2000).

...Неабияке теоретичне значення у роботі мають положення про зовнішню та внутрішню реалізацію антропоцентризму художнього світу, віддзеркалену відповідно у мовних особистостях автора, реципієнта та мовних особистостей літературних героїв.

У "Висновках", що повністю впливають із змісту роботи, дисертантка стисло формулює основні результати дослідження, а саме: розкриває лінгвософську сутність перифраза як стилістичного прийому та формулює структурно–граматичну, семантичну, словотвірну, стилістичну та соціофункціональну специфіку авторських перифразів.

Підсумовуючи сказане, слід відзначити, що кандидатська дисертація є самостійним і структурно завершеним дослідженням, що, безперечно, має постульовану самою авторкою науково–теоретичну та практичну цінність. ... Неабияку наукову цінність має додаток до роботи у вигляді покажчика перифраз до кожного роману О. Гончара, що дає матеріал для майбутніх студій та наукових узагальнень.

Як і кожне новаторське самостійне дослідження, дисертація не позбавлена певних недоліків, а окремі положення викликають заперечення...(Л.Ставицька)

3. Тема, обрана для наукового пошуку, актуальна. Сучасний український філософ Сергій Кримський доводить, що, йдучи за Григорієм Сковородою, людина - істота вертикальна, і її життя визначається не так вдовж – кількістю прожитих років, як у височінь ціннісного сходження. Ця височінь досягається нашим вихованням, культурою, мовою, ментальна матриця закодована в естетично довершених текстах фольклору і художньої літератури. І від кожного з нас залежить, а від учителя-словесника як носія гуманітарної культури, морально-етичних і культурно-естетичних цінностей передусім залежить, чим наповнимо внутрішній простір душі наших вихованців і чи відкриємо підлітка як неповторну особистість.

Показовим є закордонний досвід, де школярам і студентам пропонують широкий спектр курсів і практик з фольклору-, літературотерапії. Натомість, доводить Юлія Юхимівна, художньо-естетична діяльність не набула достатнього відображення у змісті і формах підготовки на філологічних факультетах в українських ВНЗ, про що свідчить виявлений нею в основному репродуктивний і початковий рівні готовності майбутніх учителів української мови та літератури до організації художньо-естетичної діяльності учнів основної школи.

Рецензована дисертація відповідає державним документам про вищу і середню освіту, виконана відповідно до тематичного плану науково-

дослідної роботи кафедри педагогіки та управління навчальними закладами „Підготовка майбутніх педагогів до інноваційно-професійної діяльності в умовах полікультурного освітнього простору” (ДР № 0110U002122) Республіканського вищого навчального закладу „Кримський гуманітарний університет” (м. Ялта).

Цінність роботи - в наявності "наскрізної" ідеї. Авторка доводить, що підготовка майбутніх учителів-словесників до організації художньо-естетичної діяльності учнів основної школи - це багатовимірний процес, який відбувається за визначених педагогічних умов і характеризується певною метою, якісно новими змінами у психологічній сфері. Результатом є сформований внутрішньоособистісний компонент готовності учасників дослідно-експериментальної роботи й набутий ними досвід конструювання освітньо-естетичних продуктів.

Прочитайте рецензії. Проаналізуйте композицію рецензії, вживання мовних формул, термінологію.

1. рецензія Левка Полюги на книгу Роксолани Зорівчак «Боліти боєм слова нашого»

На полицях шанувальників культури української мови чимало публікацій, які вийшли з-під пера таких українських мовознавців, як О. Курило, М. Сулима, М. Гладкий, С. Смеречинський, Б. Антоненко-Давидович, С. Єрмоленко, Є. Чак, О. Пономарів, О. Сербенська. Відрадно, що до такої праці приєднуються талановиті та авторитетні люди, а тим паче ті, що вміють фахово оцінити відповідні мовні факти, виправити стилістичну невправність. Саме до таких ентузіастів належить професор Роксолана Зорівчак, англіст і перекладознавець. Згідно зі своїм фахом вона тонко відчуває не лише мову, з якої перекладають (чужу мову), а й тонкощі рідної мови. Маючи нагоду не раз спостерігати за ставленням Роксолани Петрівни до мовних фактів чи то в наукових працях, чи то в періодиці, чи на радіо й телевізії, чи у виступах на конференціях, наукових нарадах, під час захисту дисертацій, завжди з подивом сприймаєш її проникливість, вдалу інтерпретацію, відвертість, інколи різке, але справедливе слово.

Перед нами збірка роздумів Роксолани Зорівчак, оформлених у невеликі статті, що стосуються трьох основних проблем культури української мови – лексико-граматичних, лінгвостилістичних і соціолінгвістичних. Окремі розділи присвячено оглядові деяких видань та історії художнього перекладу. В останньому – зібрано понад сто висловів українських та закордонних письменників, учених про красу й потребу глибокого знання рідної мови, бо, як сказано, чужу мову можна опанувати за короткий час, а рідну – треба вивчати ціле життя.

Композиція збірки виважена, чітко спланована, укладена в пропорційно опрацьовані розділи. Для тексту характерна легкість стилю. Властиво, легкість викладу не означає, що ці своєрідні новели про слово доцільно читати на дозвіллі.

А, окрім того, кожна розповідь має ще дуже цінну прикмету, бо наповнена цікавою інформацією не лише з філології, а й культури, не раз пересипана вдало використаними, такими добірними цитатами з творів українських письменників, які підсилюють думку й водночас засвідчують ерудицію автора.

У книзі важливим є розділ, присвячений різноманітним лексико-граматичним питанням, зокрема правильному вжитку тих чи інших паронімів, форм іменників, дієслів, прислівників, чужомовних слів, американізмів, русизмів. Після роздумів над лексико-граматичними проблемами автор перейшла до стилістичних нотаток, у яких дає цікаві, подекуди нові, несподівані спостереження. Можливо, саме подібні спостереження і наштовхнули автора на думку вичерпно висвітлити окремі питання соціолінгвістики.

Робота вартісна, бо в ній практичні міркування й теоретичні осмислення супроводжують одні одних, а власні спостереження автор підсилює думками інших науковців. Проф. Р. Зорівчак пишається тим, що її рідна мова – українська, але при цьому не ставиться зверхньо до інших мов, а, навпаки, доводить, що необхідно знати їх, і стверджує, що українська рівна серед рівних. Особливо доцільно підкреслити, що дослідниця вміє поціновувати мовні елементи, милується їхньою сутністю, із захопленням ставиться до кожного вдалого слова, вислову, неначе намагаючись вигранувати, відточити його в художньому тексті.

Окремі параграфи присвячено актуальним питанням українського правопису. Автор підтримує думку, що потрібен єдиний український правопис, бо вона прагне, щоб українці були єдині душею, бо мова в нас єдина, бо держава в нас єдина, бо єдиним має бути український народ.

Чи вичерпними є вислови, схарактеризовані у праці? Навряд чи можна це стверджувати, як годі повірити, що всі українські слова можна записати в одному словнику. Проте описані слова і теми, їхня характеристика засвідчують вражаючу скристалізовану цілісність, і за це праця незаперечно заслуговує визнання.

2. рецензія Анатолія Загнітка на монографію Галини Мацюк “До витоків соціолінгвістики: соціологічний напрям у мовознавстві”

Праця ґрунтується на осмисленні й узагальненні теоретичних і практичних засад соціолінгвістики, на активному залученні власної практики вивчення різноманітних джерел, науково-теоретичних праць із досліджуваної проблеми. Уже зі вступу, де з'ясовано цілий ряд досить актуальних питань (макро- і мікросоціолінгвістика, діяхронна та синхронна соціолінгвістика, витоки соціолінгвістики в україністиці та ін.) і де авторка цілком логічно констатує, що відповіді на сформульовані завдання шукатиме за допомогою маловідомої джерельної бази, яка після десятиліть табу відома не повністю, однак тільки з її допомогою можна зрозуміти взаємодію мови та соціуму крізь призму універсальних та ідіоетнічних ознак, і аж до останніх слів загальних висновків простежується чітке бачення досліджуваної проблеми.

Уперше в науковий обіг уведено значну кількість теоретичних і практичних публікацій з досліджуваного питання, що здійснено не з простою констатацією або ануванням, а викінченням аналізом з окресленням зв'язків і взаємовпливів між авторами цих студій.

Монографія виконана кваліфіковано. Її зміст відображає сучасні тенденції та закономірності осмислення і висвітлення досліджуваних проблем. Вагомість і значущість запропонованої характеристики соціологічного напрямку важко переоцінити, рецензована монографія матиме широке коло читачів, тих, хто цікавиться такими і подібними проблемами – науковці і студенти вищої школи, учителі-словесники та багато інших....

Ознайомтеся з уривком виступу наукового керівника дисертації. Які мовні кліше використані у відгуку?

Шановні колеги! Шановні члени спеціалізованої вченої ради! Сьогодні на захист в нашій раді винесена дисертаційна робота ПІБ, яка присвячена, на мій погляд, досить актуальній, я б навіть сказав, і психологічно, і науково гострій науковій проблемі, яка протягом особливо останнього часу стала об'єктом гострої дискусії в науковій періодиці, на наукових конференціях ...

Дисертаційна робота є результатом десятирічних пошуків, наукових пошуків цієї молодого людини. Я маю на увазі його роботу ще в Малій Академії наук, до вступу в наш університет на початку 1990-х рр., коли він ще був школярем і зацікавився цією проблематикою. Потім продовжив під час навчання в університеті, на історичному факультеті, і, звісно, і в аспірантурі після закінчення. Причому під час от цієї свої роботи, особливо коли він був студентом, він дуже активно брав участь в різного роду фахових студентських олімпіадах, наукових конкурсах і т.д., і неодноразово виходив переможцем, призером цих конкурсів...

Третє, на що мені хотілося б наголосити, як науковий керівник, я вважаю, що в цій дисертаційній роботі використано максимально можливе коло історичних джерел з означеної проблематики, причому виявлених не тільки в архівосховищах, наукових бібліотеках України, нашого регіону, а й за кордоном...

...робота написана грамотною науковою мовою. Він вдало, з моєї точки зору, вдало полемізує з своїми опонентами з цієї проблематики, причому робить це дуже коректно, виважено, і з відповідним обґрунтуванням власної версії.

...ця дисертаційна робота, з моєї точки зору, повністю відповідає вимогам Вищої Атестаційної комісії, вона є завершеним, абсолютно самостійним дослідженням науковим, яке певною мірою заповнює ті прогалини, що існують в сучасній історіографії з цієї проблематики. Дякую за увагу.

Ознайомтеся з уривком виступу рецензента. Які мовні кліше використані у рецензії? Підготуйте проект рецензії.

1. Актуалізація у навчальних програмах з української мови і літератури текстоцентричного підходу, введення у шкільну філологічну підготовку елементів лінгвістичного аналізу тексту посилює увагу дослідників до вивчення індивідуального мовного стилю письменників. На часі дослідження і мови педагогічних творів. Отже, дослідження Ольги Вегери, присвячене жанрово-стильовому аспекту педагогічного дискурсу директора Сахнівської середньої школи на Черкащині Олександра Антоновича Захаренка, є, по суті, новаторським.

Представлене на розгляд дослідження ґрунтується на методологічному опрацюванні сучасних положень як вітчизняного, так і зарубіжного мовознавства. У цілому коректно виокреслений понятійний апарат. Змістове наповнення вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків спрямоване на досягнення відповідної мети.

Проведена експертиза виконаних завдань переконливо доводить, що автору вдалося розглянути теоретичні засади дослідження: сутність і специфіку понять "українська лінгвостилістика", "мова художньої літератури" "індивідуальний стиль", „мовна особистість”, "текст", "дискурс", "педагогічний дискурс". Ґрунтуючись на працях відомого педагога, а також на лінгвостилістичних студіях, авторка презентує мовний портрет О.Захаренка.

Цікавими і слушними є пояснення молодій дослідниці стосовно творчої манери педагога, аналіз художньо-зображальних засобів у педагогічних текстах, індивідуально-авторських власних назв.

Представлені авторкою висновки відповідають на поставлені на початку роботи завдання.

Водночас дипломна робота не позбавлена певних дискусійних моментів: наукова робота значно б виграла, якби автор у вступі, формулюючи актуальність і ступінь дослідженості проблеми, чітко окреслив термінологічне коло, яким оперує, визначаючи понятійний апарат; з метою розкриття мовної особистості О.Захаренка бажано було б детальніше розглянути текстотворчі особливості діалогу.

2. Вимоги автономії поставили перед педагогічними університетами низку нових завдань. Це і вибір та формування індивідуальних стратегій розвитку, управління інтелектуальними ресурсами, і проблема співвідношення традиційного та інноваційного в культурно-освітніх просторах, що загострюється в осях формування іміджу та реального університетського «образу». Знеособлення університетів, продиктоване жорсткою централізацією управління в радянський період, пізніша лібералізація і сучасна автономізація — тривалий процес, метою якого є не стільки увиразнення індивідуальних рис, скільки внутрішня перебудова всієї стилістики діяльності. Розуміння змісту процесів організаційного характеру, які відбуваються в культурно-освітній площині, — актуальна практична проблема, що може вирішуватися лише за умови наявності теоретичного базису, позначеного міждисциплінарністю, використанням наукових категорій, підходів різних наук. Наука не можлива без освіти, а освіта не можлива без науки (Б.Патон). У цьому руслі осмислення теоретико-методологічних засад процесів, що відбуваються в університетській педагогічній освіті, — на часі.

Концептуальні засади рецензованого дослідження ґрунтуються на ідеях і положеннях загальнодержавних документів. Методологічне підґрунтя дослідження становлять положення теорії наукового пізнання, теорії систем, організації, наукові положення філософії культури і філософії освіти, філософські концепції єдності та взаємозумовленості культурно-освітніх явищ і процесів, визначальної ролі особистості у їх розвитку та саморозвитку, принципи культуротворчості; синергійності; системності; комплексності; суб'єктності; єдності свідомості, діяльності та взаємовідносин; зв'язку теорії та практики; гуманізму і неперервності університетської педагогічної освіти.

Reflection and Self-Testing Exercises

2.5. Understanding Research Topics. Topic Sentences

Exercise 1. Identify the topic sentences in the following paragraphs.

1. Adventure Tourism

Adventure tourism is a different way for tourists to see New Zealand. This type of tourism uses the plentiful natural resources - mountains, rivers, lakes, wilderness areas and historical sites to provide adventure, thrills and challenges which are low risk but high in excitement. For example, the coastal areas in New Zealand are great for canoeing and kayaking. White-water rafting is another popular water adventure tour. However, if you would rather keep your feet on the ground, New Zealand has over 100 developed walkways in addition to the tracks in the 12 National Parks. Because more and more tourists are interested in learning about New Zealand by doing exciting and unusual activities, adventure tourism will continue to grow.

2. Time Management

No matter how you slice it, there are only 24 hours in a day. To be successful at university, students need to learn good time-management skills. The first skill is not taking on more than you can handle. If you are a working part-time, have a family and are involved in a community organization, then taking a full course-load at university will be too much. Another time management skill is reasonably estimating the time required to perform each of the tasks at hand. For example, deeply reading a chapter from a course text cannot be completed in between television programmes. Finally, actually doing what needs to be done seems obvious, but is a very difficult skill. You may find that cleaning out your wardrobe becomes vital when you are avoiding study. Procrastination is a time manager's enemy. By learning time management skills your university study will be successful and most importantly enjoyable.

3. Have Heart

The heart weighs about 11 ounces and is the size of a clenched fist. The heart of a man performs at about 60 to 80 beats a minute. In a year it beats some 40 million times. At each beat it takes in nearly a quarter of a pint of blood; in a single day it pumps 2,200 gallons of blood, and in the course of a single lifetime about 56 million gallons. Is there any other engine capable of carrying on such heavy work over such a long period of time without needing

to be repaired? Obviously the human heart is a small yet highly efficient piece of equipment.

Exercise 2. In this exercise you are given topic sentences and two key points to include to support the topic sentence. Suggest two further points for each of the paragraphs.

USEFUL TIP: Think about the types of detail the reader would expect. Try to address the questions readers are likely to develop in their minds when reading the topic sentence.

1. There are many reasons why students panic during final exams.

The possible reasons are:

not being prepared

information overload

Your suggestions:

- _____
- _____

2. USA trade efforts have recently started to focus on South America as a new destination for our export products.

Benefits of increased trade with South America are:

growing, stable major economies provide increasing trading opportunities

diverse trading opportunities throughout a huge region

Your suggestions:

- _____
- _____

2.7. Writing the Abstract.

Building a Paragraph: Logical Order, Linking

Exercise 1. Create a coherent paragraph by arranging the sentences in logical order.

SELECTION 1

1. In these rural areas 70 percent of the available agricultural land suffers from dryness and lack of irrigation.

2. As a result, the crops are usually marginal with hardly enough production to feed the farmer's family.

3. The first fact to consider is that over 60 percent of the population live in rural communities.

4. In my country, one of the most urgent problems facing the government today relates to agriculture.

5. And without irrigation, agricultural production is wholly dependent on the uncertain rainfall.

6. To understand the nature of this problem one has to look at some of the facts.

SELECTION 2

1. It may be the succession of summers with extremely high temperatures that is to blame.

2. Added to this is the costly array of cooling power drinks that New Yorkers now consume to keep body temperatures down.

3. The result is high and unwelcome summer electricity and food bills.

4. New Yorkers have recently been complaining that the cost of keeping cool in summer has sky rocketed.

5. The cost of running an air-conditioner non-stop in the unrelenting heat has doubled over the last five years.

6. Electricity prices are the main reason for the chorus of complaints.

7. The refrigerator too is having to work overtime.

Exercise 2. In the following paragraph, the linking words and phrases are left out. Add the words and phrases that you think make sense.

Living in one's ethnic community in a new land is very pleasant, _____ it definitely has some disadvantages. Let me explain what I mean through personal example. At first, when I came from China to Auckland, I was very happy because some of my old friends were living in the same neighborhood. A year later, _____, my family and I decided to move from that area in order to live near where we worked. That day I began to feel that I was living in another country, in another Auckland. My first problem came when I tried to tell my landlord that our refrigerator was broken. He didn't speak Mandarin, _____ I didn't speak English. Little things like that made me feel unhappy and insecure, _____ I did not want to go back to my own ethnic community. I was living in a new country, _____ I had to do things for myself. I had to learn a different culture, a different language, and different customs. Living with my ethnic group was very comfortable, _____ at the same time it was harmful _____ I didn't learn some of the essentials for survival in a new country. It was an important, though painful, lesson to learn.

Building a Paragraph: Repetition of Key Words

Exercise 3. In the following paragraph coherence is achieved by repetition of key words. Find the key words in the paragraph and underline them.

When surnames began appearing in Europe 800 years ago, a person's identity and occupation were often intertwined. A surname was a direct link between who the person was and what he/she did. Taylor is the Old English spelling of tailor, and Clark is derived from clerk, an occupation of considerable status during the Middle Ages because it required literacy. The names Walker, Wright, Carter, Stewart and Turner indicate occupations. A walker was someone who cleaned cloth; a wright was a carpenter or metalworker; a carter was someone who drove a cart; a steward was a person in charge of a farm or estate; and a turner worked a lathe. One of the few occupational surnames reflecting the work of women is Webster, which refers to a female weaver.

(Information from The Times Picayune, June 17, 1984, Section 3, p.5)

Building a Paragraph: Relevance

Exercise 4. In the following paragraph the topic sentence is highlighted in cursive. Underline the sentence or sentences that do not belong in the paragraph. There may be one or more irrelevant sentences.

Another problem facing a number of elderly people is living on a reduced income. When they retire, old people may receive a pension from their company or a benefit from the government. The amount of their monthly income is often significantly less than they received when they were fully employed. All of a sudden, retirees find that they can no longer continue the life style that they had become accustomed to, even if that life style was a modest one. Many find, after paying their monthly bills, that there is no money left for a movie or dinner out. Of course, sometimes they can not go out because of their health. They may have arthritis or rheumatism and it is painful for them to move around. This can also limit their lifestyle. For some elderly people, however, the small amount of money they receive will not even cover their monthly bills. They realize with horror that electricity, a telephone, and good food are luxuries they can no longer afford. They resort to living in cold homes, and eating cheap food to make ends meet.

2.8. Critical Reading toward Critical Writing Incorporating Sources within Paragraphs

Exercise 1. Read the following paragraphs and identify the functions of sentences in each of the paragraphs.

1. Year by year more students are borrowing money for their education, and they are borrowing more money. In the first year of the loan scheme 45, 000 students had loans. By 1999 the number had grown to 300, 000. Two years ago, the average loan debt was NZ\$5, 000. It is now \$10, 600, according to figures supplied by the Alliance Party (Gordon, 1999). The total levels of student debt have reached unsustainable levels for the New Zealand economy.

- A - Topic sentence
- B - Evidence in support of topic sentence
- C - Source of evidence
- D - Writer's comments

2. It now appears that many students are leaving New Zealand to escape their student loan repayments. This is particularly acute as a problem in the information technology field. A computer company director has recently reported that graduates who work in his company leave New Zealand after working for only one or two years and that "when we do the exit interview, we find that they're leaving not just because they believe they can get more money, but to escape paying back the student loans." (Gifford, 1999, July 28, p. C1). Surely the government will have to address this problem urgently, especially if the problem is widespread.

- A - Topic sentence
- B - Restatement of topic with more specific detail
- C - Evidence in support of topic sentence
- D - Source of evidence
- E - Writer's comments

Different Types of Paragraphs in an Essay

Exercise 2. The sentences below come from different kinds of paragraphs in an essay on censorship. Identify each sentence as belonging to an introductory, body or concluding paragraph.

1. The attitudes which have been discussed in this paper stem from a variety of misconceptions about the notion of personal freedom.

- A - Introductory paragraph
- B - Body paragraph
- C - Concluding paragraph

2. The main reason for people being unhappy with censorship in any form comes from their mistaken belief that an individual's private actions have no effect on others.

A - Introductory paragraph.

B - Body paragraph

C - Concluding paragraph

3. Western countries people have started to become very critical of attempts to restrict personal freedom via censorship.

A - Introductory paragraph

B - Body paragraph.

C - Concluding paragraph

4. A related reason for dissatisfaction with censorship appears to be a false notion of the idea of freedom of expression of ideas.

A - Introductory paragraph

B - Body paragraph

C -Concluding paragraph

Exercise 3. Which sentence would make the best addition to the end of this paragraph?

Humans have known that earthworms have been vital to enriching Earth's rich soil all throughout history. Egyptian Queen Cleopatra called earthworms sacred. The Greek philosopher Aristotle said earthworms were the intestines" of the soil. In 1881 Charles Darwin stated, *"It may be doubted whether there are many other creatures which have played so important a part in the history of the world."*

- a) Could Earth support mankind without the earthworm?
- b) People throughout history have understood that earthworms are extremely important.
- c) Charles Darwin was a scientist.
- d) Aristotle was a Greek philosopher and scientist.

Exercise 4. Which sentence would make the best conclusion to the end of this paragraph?

Earthworms may be divided into three categories. The Endogeic or soil dwellers live in the top foot of soil. The Epigeic or litter dwellers live on the decomposing plant material in wooded area. The third type is the Anecic or the

deep burrowers. The Anecic worm lives several feet under the ground. They drag organic matter from the surface to their burrows.

a) These three types of worms have been given Greek names meaning "up from the earth", "within the earth", and "upon the earth".

b) Earthworms live anywhere the climate is not too hot or too cold, or too wet or too dry.

c) Earthworms vary greatly in size.

d) During cold months worms become dormant or move to warmer locations such as the compost pile.

2.10. Using and Citing your Sources

Exercise 1. This is a bibliography, but there are mistakes in some of the entries.

A bibliography entry requires the name of the author, the date of publication, the name of the article (if applicable), the name of the publication (with volume number and page numbers) and finally the publisher's name and city. **Put the correct entries into alphabetical order and do not enter the ones with mistakes.**

Coady,J. (1969) 'A psycholinguistic Model of the ESL Reader' in Mackay,R. et al, Reading in a Second Language, Rowley, Mass: Newbury House

Hughes,J.(1986) 'Inside-out, Outside-in: Which approach is best for the second language learner?', Australian Journal of Reading, vol.19, no.3, pp159-66

Long,M. (1987) 'Second language acquisition and the language curriculum', Prospect, vol.2, no.3, pp293-300

Grabe,W. (1991) 'Current developments in second language reading research', TESOL Quarterly, vol.25, no.3, pp375-406

Harmer, J. The practice of English Language Teaching, new edition

2.11. Quoting, Summarizing, and Paraphrasing

Exercise 1. Read the following passage and paraphrase it by putting it into your own words.

In 1610, Galileo Galilei published a small book describing astronomical observations that he had made of the skies above Padua. His homemade telescopes had less magnifying and resolving power than most beginners' telescopes sold today, yet with them he made astonishing discoveries: that the moon has mountains and other topographical features; that Jupiter is orbited

by satellites, which he called planets; and that the Milky Way is made up of individual stars.

*From David Owen, "The Dark Side: Making War on Light Pollution,"
The New Yorker (20 August 2007): 28.*

Exercise 2. Read the following passage and paraphrase it by putting it into your own words.

In American society, Introverts are outnumbered about three to one. As a result, they must develop extra coping skills early in life because there will be an inordinate amount of pressure on them to "shape up," to act like the rest of the world. The Introvert is pressured daily, almost from the moment of awakening, to respond and conform to the outer world.

Classroom teachers unwittingly pressure introverted students by announcing that "One-third of your grade will be based on classroom participation."

From Otto Kroeger and Janet M. Thuesen, Type Talk: The 16 Personality Types that Determine How We Live, Love and Work. New York: Dell Publishing, 1989.

Possible Paraphrase

There is not a single correct answer, but you could paraphrase the above passage by writing something like this:

There are many more extroverts than introverts in America. This puts a lot of pressure on introverts to fit in and be like everybody else. Even in school, teachers add to this pressure by making class participation part of the student's grade. Consequently, introverts have to acquire additional skills to deal with these pressures.

Exercise 3. Read the following passage and paraphrase it by putting it into your own words.

"Michelangelo was a man of tenacious and profound memory," Vasari says, "so that, on seeing the works of others only once, he remembered them perfectly and could avail himself of them in such a manner that scarcely anyone has ever noticed it."

That "scarcely anyone has ever noticed it," is easy to understand. For, Michelangelo, when exploiting the "works of others," classical or modern, subjected them to a transformation so radical, that the results appear no less "Michelangelesque" than his independent creations.

*From Erwin Panofsky,
Studies in Iconography. New York: Harper and Row, 1971.*

Possible Paraphrase

There is not a single correct answer, but you could paraphrase the above passage by writing something like this:

Michelangelo had a tremendous memory. He could remember the details of works of art after having seen them just once. He copied these works, but changed them dramatically--he created copies in his own, unique style. As a result, few people ever realized some of his works were actually copies

Exercise 4. Please read the following passages carefully and paraphrase them

"In the United States, about six out of ten students in graduate schools are women. The same is true of today's young adults who already have a degree beyond college. As a result, the Census Bureau expects that more women than men will hold professions such as doctors, lawyers and professors." (Women Edge Past Men in Getting Doctorates, Voice of America, learningenglish.com)

"The Human Relations Commission (HRC) was established by the City of West Lafayette to protect the rights of our citizens and to ensure that West Lafayette remains a fair and inclusive community." (What is the Human Relations Commission?, City of West Lafayette Indiana, westlafayette.in.gov)

"The years after World War One were an important turning point in the making of the American nation. The country turned away from the problems of Europe. Now it would deal with problems of its own." (American History Series: The United States Turns Inward After World War One, Voice of America, learningenglish.voanews.com)

Exercise 5. Please read the following passages carefully and write a summary for them

"Business is the most popular subject for international students in the United States. At last count, 21% of foreign students at American colleges and universities were studying business and management." (Business English Speakers Can Still be Divided by a Common Language, Voice of America, learningenglish.voanews.com)

"There were more victories for supporters of the Tea Party movement. This movement centers on cutting taxes and government spending. It brings together conservatives and libertarians -- strong believers in individual liberty." (More Wins for TEA Party Activists, but Will They Win in November?, Voice of America, learningenglish.voanews.com)

"In the years after World War I, new technologies changed America. Technology made it possible for millions of people to improve their lives. It also brought great changes in American society." (Movies Become Big Business in the 1920s, Voice of America, learningenglish.voanews.com)

2.12. Referring to Sources. Eliminating Wordiness

Exercise 1. Revise these sentences to state their meaning in fewer words. Avoid passive voice, needless repetition, and wordy phrases and clauses. The first sentence has been done as an example.

1. Many local farmers plan to attend next Friday's meeting.
2. Although Bradley Hall is regularly populated by students, close study of the building as a structure is seldom undertaken by them.
3. He dropped out of school on account of the fact that it was necessary for him to help support his family.
4. It is expected that the new schedule will be announced by the bus company within the next few days.
5. There are many ways in which a student who is interested in meeting foreign students may come to know one.
6. It is very unusual to find someone who has never told a deliberate lie on purpose.
7. Trouble is caused when people disobey rules that have been established for the safety of all.
8. A campus rally was attended by more than a thousand students. Five students were arrested by campus police for disorderly conduct, while several others are charged by campus administrators with organizing a public meeting without being issued a permit to do so.
9. The subjects that are considered most important by students are those that have been shown to be useful to them after graduation.
10. In the not too distant future, college freshmen must all become aware of the fact that there is a need for them to make contact with an academic adviser concerning the matter of a major.
11. In our company there are wide-open opportunities for professional growth with a company that enjoys an enviable record for stability in the dynamic atmosphere of aerospace technology.
12. Some people believe in capital punishment, while other people are against it; there are many opinions on this subject.

Exercise 2. Combine each sentence group into one concise sentence

1. The cliff dropped to reefs seventy-five feet below. The reefs below the steep cliff were barely visible through the fog.
2. Their car is gassed up. It is ready for the long drive. The drive will take all night.

3. Sometimes Stan went running with Blanche. She was a good athlete. She was on the track team at school.

4. Taylor brought some candy back from Europe. It wasn't shaped like American candy. The candy tasted kind of strange to him.

5. Government leaders like to mention the creation of new jobs. They claim that these new jobs indicate a strong economy. They don't mention that low-wage jobs without benefits and security have replaced many good jobs.

Exercise 3. Revise the following passage, avoiding wordiness and undesirable repetition

A large number of people enjoy reading murder mysteries regularly. As a rule, these people are not themselves murderers, nor would these people really ever enjoy seeing someone commit an actual murder, nor would most of them actually enjoy trying to solve an actual murder. They probably enjoy reading murder mysteries because of this reason: they have found a way to escape from the monotonous, boring routine of dull everyday existence.

To such people the murder mystery is realistic fantasy. It is realistic because the people in the murder mystery are as a general rule believable as people. They are not just made up pasteboard figures. It is also realistic because the character who is the hero, the character who solves the murder mystery, solves it not usually by trial and error and haphazard methods but by exercising a high degree of logic and reason. It is absolutely and totally essential that people who enjoy murder mysteries have an admiration for the human faculty of logic.

But murder mysteries are also fantasies. The people who read such books of fiction play a game. It is a game in which they suspend certain human emotions. One of these human emotions that they suspend is pity. If the reader stops to feel pity and sympathy for each and every victim that is killed or if the reader stops to feel terrible horror that such a thing could happen in our world of today, that person will never enjoy reading murder mysteries. The devoted reader of murder mysteries keeps uppermost in mind at all times the goal of arriving through logic and observation at the final solution to the mystery offered in the book. It is a game with life and death. Whodunits hopefully help the reader to hide from the hideous horrors of actual life and death in the real world.

Культура наукової мови
(із програми підвищення кваліфікації науково-педагогічних
працівників: основні теми)

Тема 1

**Наукова мовна культура -
важлива складова професійної діяльності
науково-педагогічного працівника**

Кваліфікаційні вимоги до науково-педагогічних працівників. Наукова, інноваційна, предметна компонента – важливі складові професійної діяльності науково-педагогічних працівників. Професійний розвиток і саморозвиток науково-педагогічних працівників. Науково-дослідна діяльність як фактор інтелектуально-особистісного і професійного розвитку

Місце і роль післядипломної освіти в системі неперервної освіти. Курси підвищення кваліфікації як етап післядипломної освіти науково-педагогічних працівників. Андрагогічні особливості процесу навчання науково-педагогічних працівників на курсах підвищення кваліфікації.

Вимоги до особистості науково-педагогічного працівника. Етичний кодекс вченого України. Публікаційна активність. Громадська відповідальність науково-педагогічного працівника за якість наукових публікацій.

Тема 2

Науковий стиль української мови у професійному спілкуванні

Мета, завдання, сфера використання, основні **функції** (*інформативна, епістемічна, комунікативна, перформативна функція, функція аргументованого доказу*) наукового стилю. Мовні одиниці наукового стилю. Комунікативні якості наукової сфери комунікації: точність і однозначність, логічна послідовність, ясність і об'єктивність викладу, доказовість, аргументованість, доцільність, інформаційна насиченість, правильність. Норми сучасної української літературної мови в науковому мовленні.

Підстили наукового стилю. Власне науковий підстиль і його жанри: наукова стаття, наукова монографія, дисертація, доповідь, тези.

Навчально-науковий підстиль і його жанри: лекції, навчально-методичні видання (підручники, посібники, навчально-методичні збірники, конспекти, хрестоматії тощо). Науково-популярний підстиль і його жанри.

Науково-діловий підстиль і його жанри: технічна документація (контракти та інструкції для підприємств, резюме, повідомлення про досліді, інструкція, науковий звіт, аналітична записка, службовий лист, устав, положення).

Науково-інформативний підстиль і його жанри: реферат, реферативний огляд, анотація, патентний опис. Науково-довідковий підстиль і його жанри: словники, довідники, каталоги. Термінологічний словник. Наукова замітка, наукова рецензія, відгук. Науковий огляд, науковий портрет, наукова біографія та ін.

Тема 3

Термінологічна культура дослідника

Цінність терміна в науковому тексті. Наукова термінологія. Основні вимоги до наукових термінів. Ознаки термінів. Види термінів. Особливості синонімії у термінології. Відмінність термінів від професіоналізмів і професійних жаргонізмів.

Українські відповідники до запозичених термінів. Поняття «авторський термін». Основні способи термінотворення.

Науковий жаргон. Кальки.

Лексичні помилки: змішування паронімів, мовленнєва недостатність і надмірність. Фразеологізована термінологія і кліше.

Глосарій спеціальних термінів.

Тема 4

Морфологічна культура дослідника

Уживання в науковому мовленні іменників II відміни чоловічого роду в родовому і давальному відмінках. Кличний відмінок іменників.

Відмінювання українських та іншомовних прізвищ, імен, по батькові, географічних назв. Рід, число невідмінюваних іменників.

Перевага відносних прикметників. Аналітична форма вищого і найвищого ступенів порівняння якісних прикметників.

Особливості уживання займенників у науковому стилі.

Норми вживання та відмінювання числівників.

Інформаційне навантаження дієслів, дієслівних форм.

Уживання прислівників у наукових текстах.

Функціональний діапазон сполучників і прийменників. норми щодо вживання прийменникових конструкцій. Видільні або обмежувальні частки у науковому стилі.

Тема 5

Синтаксична і пунктуаційна культура дослідника

Синтаксис наукового мовлення. Узгодження, керування, зв'язок між підметом і присудком. Прості ускладнені (однорідними, відокремленими, вставними членами) речення в науковому тексті. Помилки в побудові речень з дієприслівниковим зворотом, у реченнях з однорідними членами. Активні та пасивні конструкції на -но, -то на означення результативності.

Уживання в наукових текстах односкладних речень.

Особливості вживання складносурядних і складнопідрядних речень у науковому стилі.

Форми передачі чужої мови (пряма, непряма мова, цитата) у науковому стилі.

Культура наукового тексту

Тема 6

Науковий текст як продукт науково-дослідної діяльності

Науковий текст як комунікативний блок. Структурні елементи наукового тексту. Причиново-наслідкові зв'язки між компонентами. Функції структурних елементів наукового тексту (пояснення, обґрунтування, уточнення, доповнення, унаочнення та ін.).

Аспекти розгляду наукового тексту: змістовий, структурний, прагматичний. Типи інформації: змістовно-фактуальна, змістовно-концептуальна, змістовно-підтекстова.

Властивості наукового тексту: цілісність; членованість; зв'язність; інформативна, логічна, оцінна, спонукальна насиченість; науковість; завершеність; послідовність; комунікативність. Рівні розуміння наукового тексту: інтралінгвістичний; екстралінгвістичний. Основні функції різножанрових наукових текстів: інформативна, епістемічна, комунікативна, перформативна, гносеологічна, когнітивна, функція впливу, аргументованого доказу, діалогічна.

Тема 7

Наукові тексти різних жанрів: властивості і структурно-сміслові компоненти

Різновиди наукових текстів: академічні, навчальні, енциклопедичні. Власне наукові тексти: науково-теоретичні і науково-експериментальні. Різновиди наукових текстів: за сферами наукового знання (*науково-технічні, науково-природничі, науково-гуманітарні*), за ступенем узагальнення (первинні і вторинні жанри), за жанровою формою, за функціональним призначенням (теоретичні, методологічні, оглядові, пояснювальні, емпірико-фактологічні, мішаного типу).

Наукові тексти академічного підстилю (статті, дисертації, монографії) Принципи укладання наукових текстів: принципи змістовної насиченості, наукової інформативності, новизни, змістової закінченості, проблемності. Авторський стиль наукового письма.

Тема 8

Професійне читання наукового тексту

Інформаційно-пошукове, аналітико-критичне, творче читання наукового тексту. Види інформаційно-пошукового читання: бібліографічне, переглядове, ознайомлювальне, вивчальне. Виховання читацької культури.

Операції читання: сприйняття елементів друкованого тексту; декодування (розуміння), первинна мислительна обробка та інтерпретація вилученої інформації. Автор і читач. Лексичний, когнітивний рівень і рівень розуміння тексту.

Операційна обробка наукового тексту: поділ тексту на смислові частини, сортування смислових частин за їх значенням, групування їх за певними ознаками, виділення існуючих між ними залежностей); співвідношення вилученої інформації з існуючими знаннями; "згортання" інформації, зведення її до основних положень. тренування навичок більш успішного читання

Способи викладу інформації в науковому тексті. Доказ у науковому мовленні. Індуктивно-дедуктивний і дедуктивно-індуктивний виклад. Міркування-визначення, міркування-порівняння, міркування-доказ і міркування загального типу. Опис, розповідь, повідомлення, їх мета, структурні компоненти, мовні особливості.

Виписки, помітки в науковому тексті.

Тема 9

Композиція наукового твору

Поняття композиції в науковому тексті. Основні компоненти композиції.

Заголовок наукового тексту. Номінативна, інформативна, експресивно-апелятивна функції заголовка.

План наукового тексту і його композиційні блоки: вступ, основна частина, висновки. Принципи складання плану наукового тексту: членування тексту на смислові блоки; визначення основної думки кожного виділеного смислового блоку; формулювання пунктів плану. Графічна культура оформлення плану.

Поділ тексту на абзаци. Абзац як архітектонічна одиниця наукового тексту. Структурні, або композиційні види абзацу. Роль першого речення в абзаці. Смістова закінченість абзацу. Класична форма абзацу: формулювання теми, її розробка, висновки. Єдність змісту і логічна послідовність викладу. Зв'язок речень в абзаці і в тексті. Типи зв'язку: ланцюгова і паралельна. Засоби зв'язку: лексичний повтор, займенниковий повтор, синтаксичний повтор.

Тема 10

Компресія наукового тексту

Поняття “компресія”, “мовна економія”. Різновиди компресії наукового тексту: тези, конспект, реферат, анотація.

Тези та їх види: прості, основні, складні, похідні, оригінальні. Структура тез: вступ (теза); основна частина; висновки.

Конспект. Особливості конспектування: опорні слова, способи викладу матеріалу, його структурування. Графічні засоби оформлення конспекту. Умовні позначення та скорочення.

Реферування наукового джерела, основні функції. Класифікація рефератів: за належністю до певної галузі знань, способом характеристики первинного документу, кількістю джерел реферування, обсягом або глибиною розгортання теми. План-макет поаспектного аналізу документу при реферуванні. Вимоги до тексту реферату. Основні способи реферативного викладу тексту: Мовні кліше для підготовки реферату наукового джерела.

Анотування наукового джерела, мета, функції. Структура анотації. Ключові слова для анотації. Види анотацій. Мовні стандарти для складання анотації. Мовні огріхи анотацій.

Науковий лист. Особистий лист. Резюме. Заявка на грант. Понятійно-термінологічний апарат. Слова-зв'язки.

Тема 11

Словникова культура дослідника

Словник як продукт суспільства і вектор ідеології суспільства. Академічний словник. Призначення і функції словників. Енциклопедичні і лінгвістичні словники. Одномовні, двомовні, багатомовні словники. Сучасна українська лексикографія. Електронні словники. Оцінка лексикографічної продукції.

Культура користування словниками у науковій роботі. Наукова лексикографічна критика. Словникова стаття. Вибір дефініції, форми, сфери та ін., використання мовних одиниць залежить від ідеологічних та культурних настанов соціуму.

Культура створення словника. Практика укладання словників.

Тема 12

Бібліографічна культура дослідника

Джерела наукової інформації: реферативні журнали, бюлетені сигнальної інформації. Бібліографія. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис.

Посилання як сукупність бібліографічних відомостей про цитовану працю. Роль посилань у тексті, їх кількість і потреба. Вимоги до посилань. Культура бібліографічних посилань.

Цитування. Види цитат: цитати-тези або докази; цитати-аргументи. Загальні вимоги до цитування. Цитування з першоджерел. «Непряме» цитування. «Некоректне цитування» з наукових джерел.

Компіляція і плагіат.

Тема 13

Тези

Призначення тез. Види тез: авторські, або первинні, вторинні, або створені на основі чужого тексту. Адресат тез.

Композиційно-сміслова структура тез: преамбула, основна частина; висновки. Предметно-логічна єдність. Тези дієслівного, іменного типу. Вимоги стилістичної чистоти. Предметно-логічний зміст. Змістова концентрація і комунікативна доступність тексту.

Тема 14

Наукова стаття як самостійний науковий твір

Наукові публікації як продукт інтелектуальної діяльності. Функції наукових часописів. Специфіка наукової статті. Обсяг наукової статті. Структура наукової статті.

Функції наукових статей: дослідницька, презентаційна, оцінна, комунікативна. Ознаки мови наукової статті: цілісність, логічну зв'язність, членованість, послідовність, точність наукової термінології, вірогідність вихідної інформації, критичність у відборі фактів, доказовість змісту тексту, наявність міркувань і посилань. Огляд наукової статті.

Класифікація наукових статей: проблемна, з коротким повідомленням про результати науково-дослідницьких робіт, власне наукова (з детальним повідомленням про результати науково-дослідницьких робіт), оглядова, полемічна, або дискусійна, науково-популярна, маркетингова.

Види наукової статті: за змістом, читацьким призначенням, кількістю авторів. Методи написання статті: конструктивно-синтетичний; критико-аналітичний. Етапи роботи над науковою статтею.

Мовні кліше в науковій статті: для передачі мотивації актуальності теми і важливості дослідження; розгляду історії та сучасного стану розробки питання в науковій літературі; формулювання мети і завдань, викладу суті дослідження. Цитування у статті. Лексико-граматичні конструкції для оформлення власного бачення проблеми. Мовні засоби для передачі впевненості, критики, незгоди, спростування, припущення. Мовні кліше для висновків, пропозицій.

Мовні огріхи в науковій статті. Самоконтроль виконаної роботи на змістовому, логічному, мовностилістичному рівнях.

Тема 15

Наукова монографія

Наукова монографія як науково-дослідницька праця. Призначення наукової монографії. Композиція монографії: моноцентрична або поліцентрична.

Основні ознаки наукової монографії. Тематична і змістова єдність, структурна цілісність змісту монографії: анотація, передмова, висновки, бібліографічний список, зміст.

Вимоги до заголовка. Проблемність, змістова завершеність, змістова насиченість і змістова коректність наукової інформації в основній частині. Збереження концептуальної ідеї дослідження. Логіка переходів від одного параграфа до наступного. Визначеність і диференціація понять. Доказовість і аргументованість. Достовірність нового знання.

Дотримання принципу авторської скромності. Висновки наукової монографії: узгодженість між назвою, метою, завданнями і висновками.

Стиль індивідуального мислення вченого: «дискретно-логічний», «континуально-психологічний» (М. П. Котюрова). Рівень володіння автором нормами наукового викладу.

Тема 16

Наукова рецензія і науковий відгук

Рецензія та її функції (інформувальна, оцінювальна, прагматична, рекламна). Основні елементи рецензії. Етапи підготовки рецензії. Критерії оцінки наукового твору.

Вимоги до рецензії: повнота, глибина, всебічність розкриття теми; новизна та актуальність поставлених завдань і проблем (для певної галузі знань, розв'язання практичних завдань тощо); коректність аргументації і системи доказів; достовірність результатів; переконливість висновків; творче використання наукової і методичної літератури з означеної проблеми; повнота списку використаних джерел; ступінь самостійності автора рецензованої роботи; мова наукового тексту; культура цитування.

Відгук. Види відгуків. Вимоги до відгуку: оцінювання актуальності, повноти і завершеності роботи, напрямів упровадження одержаних результатів, умінь студента працювати з науковою і довідковою літературою, з електронними ресурсами; характеристика рівня розвитку дослідницьких навичок, ступеня самостійності, умінь організувати роботу над змістом структурних частин; обґрунтування цінності отриманих результатів і висновків, їх відповідність поставленим цілям і завданням, оцінювання новизни практичної частини; дотримання графіку виконання роботи і відповідальності виконавця, його організованості, підтвердження готовності виконаної роботи до захисту.

Мовні кліше для написання рецензії та відгуку.

Тема 17

Підручник, посібник

Особливості науково-навчального тексту. Критерії відбору матеріалу, змісту, форми. Ознаки підручника і навчального посібника: науковість, максимальна інформаційна насиченість, об'єктивність викладеного матеріалу; відповідність навчальній програмі; наступність і послідовність у процесі розгортання навчального курсу; доступність подання матеріалу, «компресована повнота інформації», активізація уваги адресата.

Тема 18

Культура редагування наукового тексту

Особливості редагування наукового тексту. Види редагування.

Лексичні помилки: змішування паронімів, мовленнєва недостатність і надмірність. Помилки у вживанні запозиченої лексики. Граматичні помилки: помилки словотворення; в утворенні форм іменників, прикметників, займенників, дієслів.

Порушення принципу узгодження, керування, зв'язку між підметом і присудком. Помилки в побудові речень з дієприслівниковим зворотом, у реченнях з однорідними членами. Змішування прямої і непрямої мови.

Типові помилки при цитуванні.

Проблеми перекладу наукових текстів. Форми та види перекладу. Переклад термінів галузі. Машинний переклад наукових текстів. Причини виникнення помилок під час комп'ютерного перекладу.

Російсько-український словник-мінімум наукового мовлення

АБЗАЦ	абзац, -у; а. документа абзац документа; отдельный а. окремих абзац; последний а. окремих абзац.
АБСТРАГИРОВ/АНИЕ	абстрагування; -анный абстрагований; -ать абстрагувати.
АБСТРАКТН/ОСТЬ	абстрактність, -ності; -ый абстрактний; -ое искусство абстрактнее мистецтво.
АВТОРИТЕТ	авторитет, -у; а. специалиста авторитет фахівця (спеціаліста); служебный, личный, международный, моральный, научный а. службовий, особистий, міжнародний, моральний, науковий авторитет; пользоваться -ом мати авторитет; -ный авторитетний.
АВТОРСКИЙ	авторський; -ое право, свидетельство авторське право, свідоцтво.
АДАПТИРОВА/ННЫЙ	адаптований; -ть адаптувати, пристосувати, принатурювати.
АДЕКВАТН/ОСТЬ	адекватність, -ності; -ый адекватний, тотожний, рівнозначний.
АДРЕСАНТ	(<i>отправитель</i>) адресант, -а; -ка адресантка.
АДРЕСАТ	(<i>получатель</i>) адресат, -а; -ка адресатка.
АКТУАЛЬНЫЙ	актуальний; а. вопрос актуальне питання.
АКЦЕНТ	акцент, -у; делать а. на чем наголошувати на чому.
АКЦЕНТИРОВАТЬ	акцентувати, наголошувати, робити наголос.
АНАЛОГИЧ/ЕСКИЙ	аналогічний; а. метод аналогічний метод; -ный аналогічний; подібний до чого; -ные условия аналогічні (подібні) умови.
АРГУМЕНТ	аргумент, -у; -ация аргументація, аргументування; -ировать аргументувати; -ирующий той, що аргументує, здатний аргументувати, аргументаційний.
АХИ/НЕЯ	нісенітниця, дурниця, бридня, маячня; нести -нею верзти (плести) нісенітниці, казати (молоти, верзти) дурниці (казна-що).

Б

БАНАЛЬНОСТЬ	банальність, -ності; -ый банальний, заїжджений.
БЕЗЫЗВЕСТНЫЙ	невідомий.
БЕЗЫНТЕРЕСНЫЙ	нецікавий.
БЕСЕД/А	розмова, бесіда; -овать розмовляти, говорити, гомоніти.
БЕСПОЛЕЗНЫЙ	некорисний, непотрібний; безкорисний; (<i>напрасный</i>) марний, даремний.
БЕЗПОЧВЕННЫЙ	необґрунтований, безпідставний; -ные обвинения необґрунтовані (безпідставні) звинувачення (обвинувачення); -ные проекты необґрунтовані проекти.
БЕСПРЕКОСЛОВНЫЙ	беззаперечний, безсуперечний.
БЕСПРИЧИННЫЙ	безпричинний, безпідставний.
БЕССМЫСЛЕННЫЙ	безглуздий, нісенітний; (<i>неразумный</i>) безтямний; б. поступок безглуздий (безтямний) вчинок.
БЕССОДЕРЖАТЕЛЬНЫЙ	беззмістовний, пустопорожній.
БЕССПОРНЫЙ	безперечний.
БЛАГОДАРИТЬ	(кого, что) дякувати (кому, чему); -рю тебя дякую тобі; не за что б. нема за що (ні за що) дякувати.
БЛАГОДАРНОСТЬ	1.(о чувстве) вдячність, -ності; 2.(о выражении чувств) подяка, дяка, віддяка; б. за труд подяка (дяка) за працю (за роботу); в б., в знак -ости на (у) подяку, на (у) віддяку; искренняя б. щира вдячність (подяка); не стоит -ости нема за що (ні за що) (дякувати) не варто (не варт) подяки; объявить б. кому оголосити подяку кому; приношу свою б. складаю свою подяку (дяку); рассыпаться в -остях розсипати подяки; с -остью з вдячністю, з подякою, вдячно; -ый вдячний; очень вам благодарен дуже (щиро) вдячний (дякую) вам, уклінно (красно, красненько) дякую вам.
БЛАГОДАРЯ	<i>предл.</i> завдяки; б. тому что завдяки тому що; (<i>вследствие</i>) внаслідок.

В

ВАЖН/ЫЙ	1/(значительный, заслуживающий внимания) важливий, вартісний; быть -ым (иметь значение) бути важливим,
---------	---

важити; **-ая особа (персона)** важлива особа (персона); **-ое событие** важлива подія; **-ое решение** важливе рішення; 2.(исполненный достоинства) важний; (солидный) поважний; (величавый) величний, пишний; (степенный) статечний; **с -ым видом** з важним (поважним, величним) виглядом; 3.(хорошего качества) *разг.* добрячий; **-ость** 1.(значительность) важливість, **-ості, вага**; **дело большой -ости** важлива справа, справа (діло) великої ваги; **придавать -ости** надовати ваги (вагу); 2.(степенность, горделивость) важність, **-ності**; поважність; величність; статечність.

ВВЕДЕНИЕ

1.(действие) уведення, впровадження, запровадження; **в. в действие закона** надання чинності законів; **в. в действие основ законодательства** надання чинності основам законодавства; **в. в заблуждение** уведення в оману; **в. в убыток** призведення до збитків (втрат), завдання (спричинення) збитків (втрат); 2.(вступление, раздел науки) вступ, **-у**; **в. в языкознание** вступ до мовознавства; **в. к разделу** вступ до розділу.

ВЕРОЯТН/ОСТЬ

імовірність, **-ності**, правдоподібність; можливість, **-вості**; **по всей -ости** певно, певне, мабуть, цілком імовірно; з усього видно, (очевидно) очевидно; (наверно) напевно, напевне; **-ый** імовірний, правдоподібний; (возможный) можливий; **-ый исход дела** імовірний (можливий) кінець справи; **эта причина более -а** ця причина правдоподібніша (ймовірніша).

ВЕСКИЙ

1.(тяжелый) важкий, ваговитий; **в. товар** важкий товар; 2.(перен.: важный) важливий, ваговитий; (убедительный) переконливий; (внушительный) поважний, солідний; **в. факт** важливий (ваговитий) факт.

ВЗАИМО/ОТНОШЕНИЯ

взаємовідносини, **-син**; (между людьми – обычно) взаємини, **-мин**, стосунки, **-ків**; **-помощ** взаємодопомога; **-понимание** взаєморозуміння, обопільна згода; **-связь** взаємозв'язок, **-зку**, узалежнення, співзалежність, **-ності**.

ВООБРАЖ/АТЬ, ВООБРАЗИТЬ

уявляти, уявити; (предполагать) думати, подумати; **много -ать о себе** бути набто високої думки про себе, заноситися.

ВОПИЮ/ЩИЙ

кричущий, волаючий; **-щая несправедливость** кричуща несправедливість.

ВОПЛОЩАТЬ, ВОПЛОТИТЬ ВОПРЕКИ

втілювати, втілити; **в. в жизнь** втілювати, втілити в життя.

в. всему попри все.

ВОСПРИЯТИЕ	сприйняття; сприймання.
ВРЕМЕННЫЙ	тимчасовий, минуций, нетривалий.
ВСЕГДА	<i>нареч.</i> завжди; (постоянно) повсякчас, повсякчасно, усякчас.
ВСПОМАГАТЕЛЬНЫЙ	допоміжний, спомагавчий, помічний.
ВЫКЛЮЧАТЬ, ВЫКЛЮЧИТЬ	виключати, виключити, вилучити; викреслювати, викреслити; в. из списка викреслювати, викреслити зі списку; (<i>приостанавливать действие чего-л. – обычно</i>) вимикати, вимкнути.
ВЫЯСНЯТЬ, ВЫЯСНИТЬ	з'ясовувати, з'ясувати, вияснити, вияснити, вияснювати.
Г	
ГЕНЕЗИС	ґенеза, генезис, походження.
ГРАМОТА	грамота; (<i>умение читать и писать</i>) письмо; -ный грамотний; (<i>умеющий читать и писать</i>) письменний.
ГРАФИЧЕСКИЙ	графічний; -кая экспертиза графічна експертиза.
Д	
ДАЛЬНЕЙШИЙ	дальший, подальший; отказаться от -их переговоров відмовитися від дальших (подальших) переговорів (перемов, перемовин); в -ем надалі, згодом; в -ем именуемый надалі (далі) іменований.
ДАНН/ЫЕ	<i>в знач. сущ.</i> дані, -них; відомості, -тей; анкетные д. анкетні дані; за отсутствием -ых через брак (відсутність) відомостей; -ый даний; (<i>предоставленный</i>) наданий; (<i>в знач. прил.</i>) цей; в -ое время тепер, у цей час; (<i>сейчас</i>) зараз; в -ом случае у цьому разі; при -ых условиях за цих умов.
ДЕЙСТВЕННЫЙ	дійовий, дієвий.
ДЕЙСТВИЕ	1.Дія, діяння; (<i>влияние</i>) вплив, -у; (<i>прибывание в силе</i>) чинність, -ності, сила; д. Конституции Украины дія (чинність) Конституції України; д. договора, закона чинність договору, закону; 2.(<i>поступки, поведение</i>) вчинки, -ків, дії.

ДЕЛЬНО	<i>нареч. до діла, до ладу; (разумно) розумно; (по существу) по суті, за суттю; (о предложении, замечании, вопросе) слушний, путній; (о человеке) тямущий, розумний; (деловой) діловитий.</i>
ДЕТАЛЬНЫЙ	детальний, докладний.
ДЕФЕКТ	дефект, -у, вада, гандж, -а; -ность дефектність, -ності; -ный дефектний; -ная ведомость дефектна відомість.
ДИСК/УССИОННЫЙ	дискусійний; -уссия дискусія; -утировать дискутувати, обговорювати, брати участь у дискусії, вести дискусію; -утирующий який (що) дискутує, учасник дискусії.
ДОБАВЛЯТЬ, ДОБАВИТЬ	додавати, додати, добавляти, добавити; долучати, долучити, доплюсувати, доплюсовувати.
ДОКАЗ/АТЕЛЬСТВО	довід, -воду, доказ, -у; в д. чего на доказ чого; вещественное, документальное, письменное д. речовий, документальний, письмовий доказ; -уемый довідний, доказовий.
ДОКАЗЫВАТЬ, ДОКАЗАТЬ	доводити, довести, доказувати, доказати; -зять на деле довести ділом; что и требовалось доказать що й треба було довести.
ДОКЛАД	1. доповідь, -ді; 2. (сообщение о служебном деле, о приходе посетителя) повідомлення; -ной доповідний; -ная записка доповідна записка; -чик доповідач, -відача; -чица доповідачка.
ДОКЛАДЫВАТЬ, ДОЛОЖИТЬ	(кому, чему – делать доклад) доповідати, доповісти; (сообщать) повідомляти, повідомити; рапортувати, доносити.
Е	
ЕДИНОМЫШЛЕНН/ИК	однодумець, -мця; -ица однодумниця; -ый однодумний.
ЕДИНООБРАЗ/НЫЙ	1. (одинаковый) однаковий, стандартний; -ные формы учета однакові (стандартні) форми обліку; 2. (лишенный разнообразия) одноманітний.
ЕСЛИ	союз коли, якщо, як; а е.? а що як (коли)?; е. бы якби, коли б, хай би; е. бы не ... якби (коли б) не...; е. бы знать якби

знаття; **е. на то пошло** раз так; **а е. даже так** а хоч би й так.

ЕСТЕСТВЕН/НЫЙ

природний, натуральний; (о науках) природничий, природознавчий; **-ные богатства** природні багатства.

Ж

ЖИВОТРЕПЕЩУЩИЙ

серцеворушний, зворушливий, хвильний, почутливий.

ЖИЗНЕОПИСАНИЕ

життєпис, -у.

З

ЗАБЛУЖДАТЬСЯ

помилятися; **-ение** помилка; (ошибочное мнение) помилкова (хибна) думка, помилковий (хибний) погляд, -у; (состояние обманувшегося) омана; **ввести в -ение** ввести в оману; **впасть в -ение** помилитися; **вывести кого из -ения** з'ясувати (показати) кому його помилку.

ЗАДАВАТЬ, ЗАДАТЬ

1.задавати, задати; (назначать работу – еще) загадувати, загадати; **з. вопрос кому** ставити, поставити запитання (питання) кому, питати, спитати (запитувати, запитати) кого; 2.(устраивать) улаштовувати, улаштувати, справляти, справити; 3.(причинять) завдавати, завдати.

ЗАДАНИЕ

завдання; **з. на проектирование** завдання на проектування; **непосильное з.** заважке завдання.

ЗАИНТЕРЕСОВАННОСТЬ

зацікавленість, -ності, зацікавлення, заінтересованість; **-анный** зацікавлений, заінтересований; **-ывают, -ать** зацікавлювати, цікавити, заінтересовувати, заінтересувати, викликати цікавість.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

1.(вывод) висновок, -вку; (окончание) закінчення; (завершение) завершення; **в з.** на закінчення, на завершення, насамкінець, наприостанку; **пришел к -нию** виснував, дійшов висновку; 2.(тюремное) ув'язнення; **подвергаться -нию** ув'язнюватися; 3.(договора, условия и м.п.) укладення, укладання, складання.

ЗАКЛЮЧИТЕЛЬ/НЫЙ

підсумковий, прикінцевий, кінцевий, завершальний; (окончательный) остаточний, останній, фінальний; **-ное слово докладчика** завершальне (прикінцеве) слово доповідача; **з. баланс** остаточний (кінцевий) баланс.

ЗАКРЕП/ЛЕНИЕ

закріплення, закріплювання; **-ленный** закріплений; **-ляют, -ить** закріплювати *и* закріпляти, закріпити; **-ляющий в знач. прил.** закріпний, закріплювальний; для закріплення.

ЗАМЕЩ/АТЬ, ЗАМЕСТИТЬ	заміщати, замістити; (<i>заменять собой</i>) замінити <i>и</i> замінювати, замінити; (<i>занимать место кого-л.</i>) заступати, заступити; -ение заміщення; (<i>замена</i>) заміна; -ение должности заміщення посади; конкурс на -ение должности конкурс на заміщення посади.
ЗАНИ/МАТЬСЯ, ЗАНЯТЬСЯ	(загораться) займатися, зайнятися, -йметься; заря -мается на світ (зоря, день, на день) займається, світає; огонь -мается вогонь займається; утро -мается займається ранок, світає, благословляється на світ.
ЗАСЕД/АНИЕ	засідання; закрытое, открытое, публичное, расширенное, совместное, выездное з. закрите, відкрите, публічне, розширене, спільне, виїзне засідання.
ЗАСЛУШИВАТЬ, ЗАСЛУШАТЬ	заслуховувати <i>и</i> заслухувати, заслухати; -ся заслухуватися, заслухатися.
ЗАЩИ/ТА	захист, -у; (<i>оборона</i>) оборона; (<i>заступничество</i>) заступництво; брать (взять) под. -ту кого брати (узяти) під захист (під оборону) кого; в -ту кого выступать (говорить) на захист (в оборону) кого виступати (говорити); з. дипломной работы (диссертации) захист дипломної роботи (дисертації); судебный процесс выиграла з. судовий процес виграв захист.
ЗНАЧИТЕЛЬН/О	<i>нареч. (гораздо, много)</i> значно, набагато; з. больше значно (набагато) більше; -ый значний; (<i>большой</i>) великий; (<i>изрядный</i>) чималий, (<i>выдающийся</i>) визначний, видатний; (<i>важный</i>) важливий; (<i>о человеке</i>) поважний; в -ой мере (степени) значною (великою) мірою; -ый человек значна (визначна, видатна, поважна) людина.
ЗНАЮЩИЙ	<i>в знач. прил. (понимающий)</i> тямущий; (<i>сведущий</i>) досвідчений; (<i>знакомый с чем</i>) обізнаний, компетентний; знавець, -вця.
И	
ИГНОРИР/ОВАТЬ	(<i>кого, что</i>) ігнорувати, зігнорувати (кого, що), нехтувати, знехтувати (ким, чим; кого, що); -ующий який, що ігнорує, легковажний; -ующий опасность відчайдух, відважний, хоробрий, безстрашний.
ИЗБЕГ/АТЬ, ИЗБЕЖАТЬ и ИЗБЕГНУТЬ	(<i>кого, чего</i>) уникати, уникнути (кого, чого); (<i>уклоняться</i>) ухилятися, ухилитися (від чого); (<i>обходить</i>) обминати, обминати, оминати, оминати (кого, що); (<i>сторониться</i>) цуратися (кого, чого); -ать встречи уникати зустрічі; -ать

знакомых уникати (обминати, цуратися) знайомих; **-ать неприятных вопросов** уникати неприємних питань, обминати неприємні питання, ухилитися від неприємних питань; **-жаты наказания** уникнути кари, утекти від кари; **не -нуть (не -жаты) наказания кому** не минути кари кому; **чтобы -жаты чего** щоб уникнути чого, щоб запобігти чому, щоб не мати чого.

ИЗБЫТОЧН/ОСТЬ

надмір, надлишковість, -вості; **-ый** надмірний, надлишковий; (*лишний*) зайвий.

ИЗВЕСТН/ЫЙ

1.відомий, знаний; **-ое дело (конечно)** звичайно, звісна (відома, певна) річ, звісне (відоме) діло, звісно; **и. ученый** відомий учений; 2.(*определенный*) певний; (*некий*) деякий, якийсь, такий собі; **в -ых случаях** у певний (у деяких) випадках; **до (в) -ой степени** певною (деякою, якоюсь) мірою, до певної (деякої) міри; **печально и. горезвистный, сумнозвистный**.

ИЗМЕН/ЕНИЕ

зміна, переміна; (*действие*) змінювання, змінення; **и. закона, искового требования, фамилии** зміна закону, позовної вимоги, прізвища; **-енный** змінений, перемінений; **-яты, -ить** 1.змінювати, змінити; (*переменяты*) перемінати, перемінити; 2.(*кому, чему*) зраджувати, зрадити (кого, що); **-яты, -ить своим убеждениям** зраджувати, зрадити свої переконання; відступати, відступити від своїх переконань.

ИСПОЛНЯЮЩИЙ

прич. який (що) виконує, зайнятий виконанням; *сущ.* виконавець, -вця, виконувач, -а; **и. обязанности** виконувач обов'язків; (*заместитель*) заступник, -а, замісник, -а.

ИССЛЕДОВ/АНИЕ

дослідження, досліджування, розвідка; **-атель** дослідник, -а; **-ательница** дослідниця; **-ательский** (*относящийся к исследованию*) дослідний, дослідчий; (*относящийся к исследователю*) дослідницький; **-ательская работа** дослідна робота; **-ательский метод** метод дослідження; **-ательский ум** дослідницький розум; **-ать** досліджувати, дослідити; вивчати, вивчити; аналізувати, проаналізувати; *несов.* студіювати, експериментувати.

К

КВАЛИФИКАЦ/ИЯ

кваліфікація; **производственная к.** виробнича кваліфікація; **рабочие различной -ии** робітники різної кваліфікації; **повышаты** -ию підвищувати кваліфікацію.

КОНФЕРЕНЦИЯ конференція; **международная, научная** к. міжнародна, наукова конференція.

КРУП/НЫЙ великий, *реже* масивний; (*значительный*) значний; **-ная неприятность** велика неприємність; **-ная промышленность** велика промисловість; **-ная фирма** велика фірма; **-ное зерно** велике (грубе, буйне) зерно; **-ное предприятие** велике (значне) підприємство; **к. разговор** гостра розмова.

Л

ЛЕКСИКО/ГРАФИЧЕСКИЙ лексикографічний; **-графия** лексикографія.

ЛЕКСИКОН (*запас слов и выражений*) лексикон, -у, лексика; (*словарь*) словник, -а, словниця.

ЛИЧНОСТЬ 1.(*человек*) особа, людина, постать; **удостоверение личности** особисте посвідчення, посвідка про особу; 2.(*индивидуальность*) особистість, -тості.

ЛЮБОЗНАТЕЛЬН/О *нареч.* допитливо, з цікавістю; **-ость** допитливість, -вості; **-ый** допитливий, цікавий до всього, охочий (жадібний) до знання.

М

МАГИСТР магістр, -а; **-атура** магістратура.

МНИМ/ЫЙ (*воображаемый*) уявний; нереальний; (*вымышленный*) вигаданий; (*притворный*) удаваний; (*кажущийся*) позірний; (*ненастоящий*) несправжній; **-ые числа** мат. уявні числа.

МНОГОГРАН/НОСТЬ багатогранність, -ності; **-ный** багатогранний.

МОТИВИРОВАННЫЙ мотивований, умотивований, обґрунтований.

МОТИВИР/ОВАТЬ мотивувати, умотивувати, умотивовувати; обґрунтовувати, обґрунтувати; **-овка** 1.мотивування, умотивування; 2.(*совокупность доводов*) мотиви, -вів.

МЫСЛЯЩИЙ який (що) мислить, здатний мислити, мислитель, -ля; *в знач. прил.* тямущий, глибокодумний.

Н

НАСТОЯЩ/ИЙ 1.(*теперишний*) теперішній, нинішній, сучасний, сьогочасний; 2.(*истинный*) справжній, достеменний, щирий; **-им уведомляем** цим повідомляємо; **с (до) -его**

времени відтепер (дотепер).

НЕБЕЗОСНОВАТЕЛЬНЫЙ	небезпідставний, обґрунтований, вмотивований, узаasadнений.
НЕБЕЗЫЗВЕСТНЫЙ	відомий, знаний; (<i>достаточно известный</i>) досить відомий.
НЕВЯСНЕННЫЙ	нез'ясований, невияснений; (<i>не получивший освещения</i>) невисвітлений.
НЕСУЩЕСТВЕННЫЙ	неістотний, несуттєвий.
НЕЦЕЛЕСООБРАЗН/О	<i>нареч.</i> недоцільно; -ость недоцільність, -ності; -ый недоцільний; -ая трата времени марнування часу.

О

ОБЛАСТЬ	1. <i>адм.</i> область, -ті; 2. <i>(часть страны; край, регион)</i> край, -ю, регіон, -у; 3. <i>(участок тела)</i> ділянка; в области сердца у ділянці серця; 4. <i>(отрасль)</i> галузь, -зі; сфера, царина; исследования в области чего дослідження в галузі чого.
ОБУСЛОВЛ/ЕННОСТЬ	обумовленість, -ності; зумовленість; -енный обумовлений; зумовлений; -ивать, обусловить обумовлювати, обумовити; застерігати, застерегти; (<i>служит причиной</i>) зумовлювати, зумовити; -ивать что-либо в договоре обумовлювати, обумовити що-небудь у договорі (угоді).
ОБУЧАТЬ, ОБУЧИТЬ	(кого-л. чему-л.) навчати <i>и</i> учити, навчити (кого-н., чого-н.); о. язyку навчати, навчити мови; -ся (чему) навчатися <i>и</i> учитися, навчитися (чого).
ОБЩЕПРИЗНАННЫЙ	загальноvизнаний, усюди визнаний.
ОБЩЕПРИНЯТЫЙ	загальноприйнятий, узвичаєний, поширений усюди.
ОБЪЕКТИВ/АЦИЯ	об'єктивація; -изация об'єктивізація; -ируют об'єктивувати; -истский об'єктивістський.
ОБЪЕКТИВН/ОСТЬ	об'єктивність, -ності; -ый об'єктивний; -ая действительность об'єктивна дійсність.
ОПРЕДЕЛЕНН/ОСТЬ	визначеність, -ності; певність; -о нареч. виразно, точно; безперечно; звичайно; -ый 1. <i>прич.</i> визначений; 2. <i>(в знач. прил.: несомненный)</i> визначений, певний; 3. <i>(з знач. прил.: известный, некоторый)</i> певний; (<i>ясный</i>) виразний, ясний, точний; существует -ый порядок існує певний порядок.
ОСНОВОПО/ЛАГАЮЩИЙ	наріжний, засадничий; -ложение засада, основа.

ОСПАРИ/ВАТЬ, ОСПОРИТЬ 1.(*выражать несогласие, отрицать*) заперечувати, заперечити; **-вать мнение** заперечувати думку; 2.(*спорить*) сперечатися (з ким, за що); (*состязаться*) змагатися (з ким, за що); **-вать чьи-либо права** змагатися за чийсь права; **-вать звание чемпиона** боротися за звання чемпіона; (*в суде*) позиватися.

ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ здійснення, здійснювання; втілення, втілювання; виконування, виконання; справдження, справджування; **о. желаний** здійснення бажань; **о. програм** виконання програм; **реальное о.** реальне втілення (в життя).

ОТЗЫВ 1.(*действие*) відклик, -у, відкликання; 2.(*отклик*) відгук, -у; (*эхо*) луна; 3.(*мнение, суждение, рецензия*) відгук (на що), відзив, -у (про що); думка, резюме; **о. о книге** відгук на книгу; **лестный (похвальный, одобрительный) о.** прихильний відгук.

ОТКАЗ відмова, відмовлення, відмовляння; **без -а** безвідмовно; **о. от участия** відмова від участі; **до -а (до предела)** до межі, до кінця, ущерть, до краю.

П

ПЕРЕМЕНН/ОСТЬ змінність, -ності; мінливість, -вості; **-ый** змінний; (*переменчивый*) мінливий; **-ая погода** мінлива погода; **с -ым успехом** зі змінним успіхом.

ПЕРЕМЕНЧИВ/ОСТЬ мінливість, -вості; **-ый** мінливий; **-ая погода** мінлива погода.

ПЛАНИРОВ/АНИЕ планування; **бюджетное, перспективное, производственное, текущее, финансовое, хозяйственное п.** бюджетне, перспективне, виробниче, поточне, фінансове, господарське планування; **-ать** планувати, задумувати, проектувати, складати план.

ПОДТВЕРЖДАТЬ, ПОДТВЕРД/ИТЬ підтверджувати, підтвердити; засвідчувати, засвідчити; (*признавать правильность сказанного*) стверджувати, ствердити; **-ить документом** задокументувати; **-ся, -иться** підтверджу-ватися, підтвердитися; стверджуватися, ствердитися.

ПОДЧЕРКИВАТЬ, ПОДЧЕРКНУТЬ підкреслювати, підкреслити; (*делать более выразительным*) увиразнювати, увиразнити; наголошувати, наголосити.

ПОЛНОТА повнота, вичерпність, -ності; **п. власти** повнота влади; **во всей -е** якнайвичерпніше, з усією повнотою.

ПОЯСНЕНИЕ пояснення; пояснювання.

Р

РАЗВИТИЕ розвиток, -тку; розвій, -вою; **р. банковской деятельности** розвиток банківської діяльності; **р. международного сотрудничества** розвиток міжнародної співпраці.

РАЗНООБРАЗ/ИЕ різноманітність, -ності; розмаїтість, -тості; **для -ия** для різноманітності; **внести р. во что-либо** урізноманітнити щось; **р. услуг** різноманітність послуг; **-ный** різноманітний; (*разный*) різний, розмаїтий.

РАСПОРЯЖЕН/ИЕ 1.розпорядження; **валютные -ия** валютні розпорядження; **в моем -ии час** я маю годину часу; **в р. кого, чего** у розпорядженні кого, чого; **р. бюджетными средствами** розпорядження бюджетними коштами; **р. клиента** розпорядження клієнта; 2.(*указание, приказ*) розпорядження, наказ, -у; **по его -ию** за його наказом (розпорядженням); **правительственное, служебное р.** урядове, службове розпорядження.

РАСТОЛКОВЫВАТЬ, РАСТОЛКОВАТЬ розтлумачувати, розтлумачити, витлумачувати, витлумачити.

РЕДАКТИРОВА/НИЕ редагування; **-нный** редагований; правлений; **-ть** редагувати; (*текст*) виправляти.

РУКОПИСЬ рукопис, -у; **-иси** рукописи, -сів.

С

САМООБРАЗОВА/НИЕ самоосвіта; **-тельный** самоосвітній.

СИТУАЦИЯ ситуація; становище; **конкретная жизненная с.** конкретна життєва ситуація; **конфликтная, кризисная, международная с.** конфліктна, кризова, міжнародна ситуація.

СИСТЕМАТИЗ/АЦИЯ систематизація; **с. законодательства** систематизація законодавства; **-ировать** систематизувати, приводити в систему.

СОДЕРЖАН/ИЕ	1.утримування, утримання; тримання; с. под стражей тримання під вартою; 2.(обеспечение) утримання; быть на -ии кого бути на утриманні, утримуватися ким; на своем -ии свої коштам; 3.(содержимое) зміст, -у; (наличие) наявність, -ності; 4.(состав) склад, -у; 5.(оглавление) зміст, -у; 6.(смысл, сущность) зміст; с. закона, приговора, решения зміст закону, вироку, рішення.
СООБРАЖАТЬ, СООБРАЗ/ИТЬ	1.(обдумывать) міркувати, зміркувати, розмірковувати, розміркувати; 2.(понимать, мыслить) розуміти, зрозуміти; (догадаться) збагнути; (смекаать) метикувати, зметикувати; -ить не могу розуму не доберу.
СОУЧЕНИК	товариш по навчанню, співучень, -чня.
СПЕЦИАЛИСТ	фахівець, -вця, спеціаліст, -а; молодой с. молодий фахівець (спеціаліст); с. по праву фахівець (спеціаліст) із права, фахівець права.
СПОР	суперечка, супереча, спір (спору), сперечання; (дискуссия) дискусія; административный, гражданский, жилищный, имущественный, судебный, юридический с. адміністративна, цивільна, житлова, майнова, судова, юридична суперечка; вне -а поза сумнівом; земельные -ы суперечки (супереки) за землю; -у нет безперечно, нема слова, нема що казати.
СПОСОБН/ОСТЬ	1.(свойство) здатність, -ності; здібність, спроможність; придатність; покупательская с. купівельна спроможність; 2. -ости (мн.: талант, дарование) здібності, -тей, хист, -у; прирожденные -ости вроджений хист.
ТОЛКОВАНИЕ	Т 1.(действие) тлумачення; відгадування; т. завещания тлумачення заповіту; 2.(объяснение, текст) тлумачення; адекватное, буквальное, дипломатическое, логическое, научное, неправильное, официальное, превратное, словесное, судебное т. закона адекватне, дослівне, дипломатичне, логічне, наукове, неправильне, офіційне, перекручене (неправильне) словесне, судове тлумачення закону.
ТРАКТОВАТЬ	трактувати.
ТРЕБОВАТЕЛЬН/ОСТЬ	вимогливість, -вості; -ый вимогливий.

ТРУДОСПОСОБН/ОСТЬ	працездатність, -ності; общая, ограниченная т. загальна, обмежена працездатність; -ый працездатний.
ТРУДОУСТРОЙСТВО	працевлаштування.
У	
УБЕЖДАТЬ	переконувати, переконати; (<i>склонять к чему-л.</i>) умовляти, умовити.
УБЕЖДЕНИЕ	1.(<i>действие</i>) переконання, переконування; 2.(<i>мн.: взгляды</i>) переконання; внутреннее у. внутрішнє переконання.
УВАЖИТЕЛЬН/ЫЙ	1.(<i>почтительный</i>) шанобливий; 2.(<i>основательный</i>) поважний, важливий; -ая причина поважна причина.
УВЕРЕНН/ОСТЬ	упевненість, -ності; певність; -ый упевнений; (<i>в ком, чем – убежденный</i>) упевнений (у кому, чому), певний (щодо кого, чого); -ый в чем певний чого (у чому), впевнений у чому.
УВЕРЯТЬ, УВЕРИТЬ	запевняти, запевнити, переконувати, переконати.
УМОЗАКЛЮЧАТЬ, УМОЗАКЛЮЧИТЬ	висновувати, виснувати; доходити, дійти висновку.
УМОЗАКЛЮЧЕНИЕ	висновок, -вку, умовивід, -воду.
УПОРЯДОЧЕНИЕ	упорядкування, упорядковування; у. системы оплаты труда упорядкування системи оплати праці.
УСЕРДИЕ	(<i>старательность</i>) старанність, -ності, старання, запопадливість, -вості, ревність; (<i>тщательность</i>) ретельність, пильність.
УСТРЕМЛЕНИЕ	(<i>настойчивое стремление л чему-л.</i>) прагнення, стремління.
УТВЕРДИТЕЛЬНЫЙ	ствердливий, ствердний, стверджувальний; (<i>положительный</i>) позитивний; у. ответ позитивна відповідь.
УЯСНЯТЬ, УЯСНИТЬ	з'ясовувати, з'ясувати; (<i>осознавать</i>) усвідомлювати, усвідомити; (<i>понимать</i>) розуміти, зрозуміти.

Ф

ФОРМАЛЬН/ОСТЬ	формальність, -ності; протокольное -ости протокольні формальності; -ости при составлении документов формальності під час складання документів.
ФОРМУЛИРОВАНИЕ	формулювання.
ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЙ	фундаментальний; (<i>основательный</i>) ґрунтовний, доглибний.
ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ	функціонування.

Х

ХАРАКТЕРИЗОВАТЬ	характеризувати; -ся характеризуватися.
ХАРАКТЕРИЗУЮЩИЙ	який (що) характеризує; (<i>в знач. прил.</i>) характерний (для кого); -ийся який (що) характеризується, характеризований; -ийся преимуществом наділений перевагою.

Ц

ЧЕРНОВИК	чернетка, ж.
ЧИСТОПИСАНИЕ	краснопис, -у, чистописання.
ЧЛЕНОРАЗДЕЛЬНЫЙ	(<i>внятный</i>) виразний; (<i>разборчивый</i>) розбірливий, розбірний; (<i>понятный</i>) зрозумілий.

Ш

ШЕСТИ/ДЕСЯТИЛЕТНИЙ	шістдесятирічний, шістдесятилітній; -десятый шістдесятий; -дневка шестиденка.
ШУТОЧН/ЫЙ	жартівливий, жартливий; дело не -ое неабияка справа, не жарт; непереливки.

Щ

ЩЕПЕТИЛЬН/О	<i>нареч.</i> 1.ошатно, чепурно, вишукано; 2.дрібязково; 3.скрупульозно; делікатно; вимогливо; -ый 1.(<i>изысканный</i>) ошатний, чепурний, вишуканий; 2.(<i>мелочный</i>) дрібязковий; 3.(<i>по отношению к чему-л.</i>) скрупульозний; делікатний; обережний; обачний; вимогливий; -ый вопрос делікатне питання.
--------------------	--

Э

ЭКЗАМЕН	іспит, -у, экзамен, -у; государственные, приемные -ы державні, вступні іспити (екзамени).
ЭКСПЕРИМЕНТ	експеримент, -у; научный, судебный э. науковий, судовий експеримент.
ЭРУДИРОВАНН/ОСТЬ	ерудованість, -ності; -ый ерудованийий.

Ю

ЮМОРИСТИЧЕСКИЙ	гумористичний.
ЮРИСТ	правник, -а, юрист, а.

Я

ЯВЛЕНИЕ	1.(действие) поява, прибуття, прихід, -ходу; 2. (видение) видіння; 3.(событие, случай) явище.
ЯВНО	явно, неприховано; вочевидь, навіч, відверто.
ЯЗЫК	(речь) мова, ж.; литературный я. літературна мова.
ЯЗЫКОВЕД	мовознавець, -вця.
ЯЗЫКОЗНАНИЕ	мовознавство.

Укладено за Шевчук С.В. Російсько-український словник ділового мовлення. Вид. 2-ге, перероб. і допов. – К.: Вища школа, 2008. – 487с.

Glossary of Terms Used to Discuss Academic Writing

A	
Abbreviation	the short form of a word or phrase.
Abstract	a short summary of the aims and scope of a journal article.
Acknowledgements	a list of people the author wishes to thank for their assistance, found in books and articles.
Analysis	breaking down of ideas, concepts, or texts into the parts that make them up and considering how those parts function together as a whole.
Annotated bibliography	in the context of an annotated bibliography, “annotations” are short summaries of sources that are used to frame an issue or idea that the writer has researched. Each annotation in an annotated bibliography is accompanied by a bibliographic citation (in MLA, APA, or other citation style) for the source being summarized. Depending on the purpose for the annotated bibliography, annotations can also include the bibliography writer’s evaluation of the relevance or quality of the source and/or a discussion of how each source relates to other sources in the bibliography.
Appendix (plural – appendices) -	a section at the end of a book or article contain supplementary information.
Assignment	a task given to students, normally for assessment.
Authority	a well-known expert on a subject.
B	
Back issue	a previous issue of a journal or magazine.
Bibliography	a list of sources an author has read but not specifically cited.
Brainstorm	a process of collecting ideas on a topic at random.
C	
Case study	section of an essay which examines one example in detail.
Citation	an in-text reference providing a link to the source.
Cohesion	linking ideas in a text together by use of reference words.
Coursework	assessed assignments given to students to complete during a course.

Conclusion	the final section of an essay or report.
Context	The larger social, cultural, historical, technological, material and rhetorical conditions/situations in which a text is written and/or received.
Contraction	a shortened form of pronoun and verb e.g. she's, I'd.
Criteria (singular – criterion)	the principles on which something is judged or based.
Deadline	D the final date for completing a piece of work.
Deduction	the process of moving from general reasoning to a more specific point or position.
Discourse	the text an author creates to inform, persuade, argue, and narrate.
Draft	the first attempt at a piece of writing.
Edited book	E a book with contributions from number of writers, controlled by an editor.
Explication	the process of explaining a complex idea, text, process, etc. Explication is also sometimes used to refer to analysis.
Evidence	supporting documentation or information for a writer's claim.
Extract	a piece of text taken from a longer work.
Formality	F in written work, the use of a non-idiomatic style and vocabulary.
Format	the standard pattern of layout for a text.
Generalization	G a broad, overarching statement about a topic.
Heading	H the title of a section of text.
Higher degree	a Master's degree or Doctorate.
Hypothesis	a theory which a researcher is attempting to explore/ test.
Introduction	I the first part of an essay or article.

Journal	J an academic publication in a specialized area, usually published quarterly.
Literature review	L a section of an article describing other research on the topic in question.
Margin	M the strip of white space on a page around the text.
Meta-awareness	a writer's ability to recognize the choices that he or she has made within his or her individual writing process.
Metacognition	a writer's ability to identify and assess the effectiveness of the choices made within his or her writing. Metacognition involves a writer thinking about why he or she has made certain choices - revisions, word choice, topic selection, claims, rhetorical appeals, etc. - within his or her text and determining if those choices are effective. Similar to meta-awareness.
Module	most academic courses are divided into modules, which examine a specified topic.
Outline	O a preparatory plan for a piece of writing.
Paraphrase	P a re-writing of a text with substantially different wording and organisation but similar ideas.
Peer-review	the process of collecting comment from academic authorities on an article before publication in a journal. This system gives increased validity to the publication.
Phrase	a few words which are commonly combined.
Plagiarism	using another writer's work without acknowledgement in an acceptable manner.
Prewriting	strategies a writer uses for generating topics, discovering evidence, organizing ideas, or developing other critical aspects of a text. Prewriting often occurs at the beginning of the writing process, but it can be used with good results at any time during the writing and revision of a text. See also free-writing, listing, and coding.

Primary research	original research e.g. a laboratory experiment or a sociological enquiry.
Purpose	the goal or objective that the writer is trying to achieve through his or her text (e.g. writing to persuade, writing to inform, writing to describe, and so on).
Quotation	Q use of the exact words of another writer to illustrate your writing. R
Redundancy	the unnecessary repetition of ideas or information.
References	a list of all the sources you have cited in your work.
Register	the level of formality in language.
Restatement	repeating a point in order to explain it more clearly.
Revision	making substantial changes to a text beyond fixing typos, shifting word order, addressing grammatical issues, making spelling changes, or addressing other semantic issues. Revision, unlike editing, significantly alters the purpose, organization, audience, tone, and/or content of a text.
Rhetorical Appeals (Ethos, Pathos, Logos)	ethos is credibility or authority. We may provide an audience with reputable facts or explanations from noted experts to convince them of our knowledge about an issue or topic. Pathos is an emotional appeal to our values and beliefs. It may enhance a writer's ability to persuade the audience through examples that speak to the audience's values and beliefs. Logos is reason and logic. To be most successful, then, a text should be based upon credible information (ethos) and examples that speak to an audience's values (pathos) to arrive at reasonable conclusions (logos).
Scan	S a method of reading in which the eyes move quickly over the page to find a specific item.
Skim	a related reading technique to quickly find out the main ideas of a text.

Source	the original text you have used to obtain an idea or piece of information.
Summary	a shorter version of something.
Synonym	a word or phrase with a similar meaning to another .
Synopsis	a summary of an article or book.
Synthesis	a process in which a writer pulls ideas and/or other texts together, often by identifying and explaining connections (similarities and differences, repeating topics or themes, common perspectives, etc.) across those ideas and/or texts.
T	
Term	word or phrase used to express a special concept.
Thesis	the key claim that a writer wishes to convey to his or her intended audience.
Topic	the subject matter on which a writer writes in a particular text.
Transition	a word or phrase that facilitates the linking and of ideas within the text both at the paragraph and sentence-level.
W	
Word class	a grammatical category e.g. noun, adjective
Writing Process	the various cycles, steps, stages, stops, and starts that a writer engages in while composing a text. Writing is a recursive process, meaning that a text is constantly changing and evolving, with deletion, addition, revision, and editing occurring up until the “final” version is completed. A common misconception is that strong writers simply write a single draft and, “voila,” the text is ready to be distributed to the intended audience. This is not the case: multiple, substantial changes—often through multiple drafts—characterize an effective writing process.

References

- Maddox, H 1997, How to Study, 2nd ed, Pan Books, London.
- Marshall, L., & Rowland, F 1998, A guide to learning independently, Addison Wesley Longman, Melbourne.
- Northedge, A 1997, The good study guide, Open University, Milton Keynes, UK.
- Dhann, S., (2001) How to ... 'Answer assignment questions'. Accessed 12/09/11.
http://www.education.ex.ac.uk/dll/studyskills/answering_questions.htm
- The following sources have also been consulted in writing this guide:
- Johnson, R., (1996) Essay instruction terms. Accessed 12/09/11.
<http://www.mantex.co.uk/samples/inst.htm>
- Student Study Support Unit Canterbury Christchurch College (no date) Common terms in essay questions. Accessed 22/02/08.
<http://www.wmin.ac.uk/page-2714>
- Taylor, A.M. and Turner, J., (2004) Key words used in examination questions and essay titles. Accessed 12/09/11
<http://www.reading.ac.uk/internal/studyadvice/StudyResources/Essays/sta-planningessay.aspx#answering>

Навчальне видання

СЕМЕНОГ Олена Миколаївна

ФАСТ Ольга Леонідівна

Академічне письмо: лінгвокультурологічний підхід

Навчальний посібник

В авторській редакції

Відповідальна за випуск **А.А. Сбруєва**

Підписано до друку 23.11.2015 р.

Формат 60x84/16. Гарн. Calibri. Друк ризогр. Папір офсет.

Ум. друк. арк. 12,8. Обл.-вид. арк. 12.

Тираж 300. Зам. №. 72/15

Виготовлено на обладнанні ФОП Цьома С.П.

м.Суми, вул. Роменська, 100

телефон для довідок (066) 293-34-29